

A
FALU
MŰVELŐDÉSE
VEZÉRFONÁL A NÉP NEVELŐI SZÁMÁRA

IRTA:
Dr. IMRE LAJOS

BUDAPEST, 1922.
A STUDIUM KÖNYVESBOLT KIADÁSA

ELŐSZÓ.

A világháború viharának kellett megtanítania bennünket két nagy igazságra. Az egyik az, hogy a magyar nemzet fenntartó ereje, ősi és drága talaja az a *magyar nép*, mely a világ minden tája felé frontot állott, hogy hazája szentelt földjét megvédelmezze. Ennek a népnak anyagi és szellemi emelésére pedig — s ez a második tanulság — a magyar nemzetnek és társadalomnak *mindent* meg kell tennie. Semmi munka és semmi áldozat sem drága, ami által e nép művelődését lent, a falvak életének keretei között előmozdítani és tovább fejleszteni képesek vagyunk. Igaz, már eddig is hűséggel és lelkesen végezték sok helyt e munkát a nemzet igazi tanítói és lelkipásztorai. Ám ebben a munkában egységes és öntudatos vezetésre van szükség. Nem elég, hogy helyi eredményeket érünk el, nem elég, hogy néhány lelkiismeretes munkás áldozza oda lelke és élete legdrágább kincseit; arra van szükség, hogy mindenütt, a magyar társadalom minden rétege, a magyar nép minden vezetője lássa meg ennek fontosságát s öntudatosan és hiven járjon el azokban a kötelességekben, melyeket reá, mint vezetőre, a magyar nemzet, a jelenkor szelleme és a nép maga bizott. Mert egyetlen nagy és veszedelmes eretnekség van, melyre nincs bocsánat, melynek föltétlenül el kell pusztulnia és ez az az önáltató gondolat, hogy a népnak nincs szüksége arra, hogy az anyagi és szellemi haladás folyamába bevitessék, vagy ha szüksége van is rá, ezt „nem lehet“ megtenni.

Azért minden indítás, melyet itt és másutt hangoztatnak, hiábavaló, üres beszéd, minden rendelkezésre álló eszköz felesleges játék, ha ezeket értékessé és használhatókká nem teszi a magyar nép vezetőinek *személyisége*. Ezt a személyiséget nem pótolhatja és nem adhatja meg semmimű utasítás vagy vezérfonal. Az idő sürget; az alkalmakat, melyeket e nagy idők rendkívüli módon adnak, drága áron is meg kell vennünk, mert a történelem, melynek lüktető, lázas haladása minden percet világtörténelmi fontosságúvá tesz, várja a magyar nép vezetőitől az új élet jelszavának kimondását. Komoly felelősség van vállainkon, megjelölni azt az utat, melyen ezután haladnunk kell s népünket nem szónoklással, nem tanácsadással, hanem *kézenfogva* vezetni a nemzeti művelődés új, diadalmas ösvényére.

I. L.

A kiadó megjegyzése: E munka 1917 óta várja megjelenését, ez érteti meg egyes pontjait, amelyek láthatóan nem a csonka Magyarország területén élő ember tollából származnak. A szerző ma is Erdélyben él, a népművelés ügyének magyarországi újabb fejleményeit nem ismerheti; ezért szükséges volt itt-ott néhány betoldás, lapalji jegyzet és a Függelék irodalmi részének megújítása. Ez a körülmény a magyarázata annak is, hogy az egyes intézményekre használt kifejezések (pl. népszeminárium) nem azonosak a nálunk meghonosultakkal. Mindez azonban nem csökkenti a fejtegetések és útmutatások értékét, még azokban a részletekben sem, amelyek a néplélek újabb alakulásának számbavételét is óhajtották tennék.

I.

A falu és népe.

1. A falu jelentősége a nemzeti életben.

A magyar falunak a legujabb időkig semmi szerepe sem volt a nemzet sorsának alakításában, sőt a falu is, mint ilyen, későn fejlődött ki. A középkor, mely nálunk a védekezés és harcok örökös láncolata volt s melyet egészen betöltött a készülők ujkor forrongása, mely pedig az állam kebelében az egyes társadalmi osztályok kikristályosodását megindította, ilyen legapróbb egységek kialakulására nem volt kedvező. Nem csoda, ha a munkában és harcban mindenféleképp kihasznált nép csak tétlenül nézte sorsának mások által való intézését s képtelen volt minden szellemi életnyilvánulásra, melyre a jog és alkalom még akkor sem adatott volna meg neki, ha más akadályok az önkifejtésben nem akadályozták.

A nép szellemi emelésére való törekvés, melyet addig több-kevesebb sikerrel az egyház vezetett, a reformációval mélyrehatóbb és általánosabb lett. Az istentiszteletek nemzeti nyelven való végzése, a rendes gondozás, az iskolák terjesztése, szóval mindazon eszközök, melyeket a reformáció terjesztői fölhasználtak, emelték ugyan a nép szellemi és erkölcsi színvonalát, de a zilált közviszonyok ezt az eredményt nem engedték eléggé érvényesülni. Mindazonáltal ezek az eredmények sem kicsinylendők. Az igehirdetés polemikus és apologetikus, vitatkozó és hitvédő

irányzata gondolkozásra ösztönözte a hallgatókat, mind a két fél fokozott buzgalommal igyekezett meggyőzni a népet a maga hitigazságairól; ilyen alkalmakkor fölhasználták idegen tudósok munkáit, értesítették hallgatóikat a nagy európai eseményekről, más népek sorsáról, így a vallásos nevelés mellett egyben az ismeretterjesztés munkáját is végezték. Ezek az idegen országokat járt papok és prédikátorok voltak az akkori jobbágnép szellemi vezetői, ők és az átutazó kereskedők híreket hoztak messze vidékekről s egy-egy uradalom jobbágjai között bizonyos szellemi kapcsolatot teremtettek. Teljesen hiányoztak persze a szellemi kapcsolat eszközei a különböző uradalmak népei között, melyeket gyakran vallásilag egy egész világ választott el egymástól.

Az ősi nemesi kúriák körül csoportosuló jobbágyok igen nehéz helyzetben voltak. Mint földesuraiknak mintegy tulajdonai, az ő kényüktől-kedvüktől függöttek, az reájuk kényszerítette még a vallást is, sőt csak azt, mert egyébként szellemi fejlődésükre nem gondolt. A történelem följegyezte néhány, lélemben és gondolkozásban nemes főúr nevét, akik, mint egy Nádasdy Tamás, egy Török Bálint, gondot viseltek jobbágaik szellemi fejlődésére, jólétére is, de a falu, mint kulturális egység, még messze volt a kifejlődéstől. A török háborúknak, azután a vallásháborúknak csak *passzív* résztvevői és szenvedő tárgyai voltak, csak utóbbiaknak érezték némi hatását, míg a városok már akkor tekintélyes szerepet játszottak. A népre a teljes elhagyatottság és sötétség éjszakája borult a török háborúk végével, mikor az irodalomban a klasszikus irány teljesen elzárta a lehetőségét is a nép és irodalom kapcsolatának. Az irodalom még a nemzeti szellem fölbredésével sem lesz népiessé, az akkor alakuló magyar középosztálynak válik hivatott szószólójává. Az irodalomban épenúgy, mint a magyar nemzeti életben, bizonyos arisztokratikus vonás lesz érezhetővé, mely távol tartja magát a néptől.

Az 1848-i reformok e tekintetben is nagy változást hoznak. Tulajdonképp a falu története innen kezdődik, noha a kiegyezés után nem kerül rögtön sor a falu jelentőségének emelkedésére. Az első lökést a néppel való foglalkozásra bizonyára a három nagy költő-géniuszunk köszönhetjük, Tompának, Aranyinak és Petőfinek. Második lépés közgazdaságunk fejlődése volt. A rohamos, minden téren fokozott fejlődés és haladás elől, mely nem kedvez a régi kor emlékeinek, ide vonul meg, a falu egyszerű keretei közé a patriarchális élet, nemesi kúriáival s oszlopos folyosóival. Itt egyszerű és romlatlan az élet. Olyan eredeti és annyira konzervatív, hogy minden primitívsege ellenére is a forradalom utáni elbeszélők tulnyomó részben innen választják témáikat. Amellett, hogy a falvak élete egyforma, mindegyiké egyéni és vonzó. Bennük egy letűnő félben levő régi világnak meglévő emlékei vesznek körül, egy olyan világé, mely minden hibája, elmaradottsága mellett is egyben nagyon erős volt: hogy gyökerében magyar. A nép nemes konzervatívizmusa, ősiségükben egyszerű és masszív szokásai és erkölce, közös ügyei és érdekei egy egészen egyéni élet kereteit teremtették meg.

A falusi élet típusai és alakjai is jellegzetesek. A lelkes, a falu lelkiismerete, akinek tekintélyét mindenki elismeri s tiszteletet gerjesztő fekete ruhája előtt főhajtva térnek ki. Ha társaságban megjelenik, elnémul a poharak csengése, elhallgat a zene s a komoly beszéd kezdődik. Kezében tartja nemcsak az egyház, de az egész község vezetését. Tekintélye és fegyelmező ereje korlátlan és a gyülekezet idősebb tagjait ép úgy megdorgálja, mint a fiatalokat. E szigorú fegyelem, mely a protestáns egyházakban mindig az egyház kezében volt és az „eklézsiakövetés“ szokásában sokszor a kegyetlenségig ment, mely nem ismert megbocsátást a bűnnel s dicséretet a jótétel szemben, ez a szigorú protestáns nevelés olyan hatalmas erkölcsi töke volt épp a magyarság legfontosabb elemének,

a népnek a tudatában, melynek nagyon sokat köszönhetünk nemzeti kultúránk fejlődése körül^{*)}

A lelkipásztor vezető szerepe mellett eltörpült a többiek tekintélye. A tanító csak „mester“, alávétve a lelkipásztornak és egyháznak anyagilag és szellemileg. E szerény, munkakörben és javadalmazásban egyaránt kisigényű falusi mestereknek azonban mérhetetlen sokat köszönhetünk. Nemes hivatásérzésük, bölcsességük, lángoló buzgalomuk egyenesen a nép igazi vezetőivé tették őket, valóságos pásztoraivá, hatásuk megbecsülhetetlen volt.^{**)} E típusból ma már alig maradt fenn egy-kettő, elsodorta őket az iskolával szemben fölmerült újabb követelések szele. A viszony a nép és vezetői között a megértés és bizalom viszonya volt, mely a vezetők föltétlen tekintélyén nyugodott. Az orthodoxia mindig arisztokratikus, mely a tekintéllyel szemben megalázkodást követel. A néphez való leereszkedést ez a világnézet nem tartotta hasznosnak; alap gondolata volt, hogy a nép csak annyit tudjon, ami megélhetésére föltétlenül szükséges. Az egész kor fölfogását Arany János következő sorai tükrözik vissza:

„Szeresd a népet, de ne faragd le
Erejét, formáját, durva kérégt róla,
Mert mi haszna simább, ha jól megfaragják?
Nehezebb eltörni a faragatlan fát.“

Az állami népoktatás s a vele egy vonalban haladó fejlettebb tanító- és lelkészképzés hozott valami könnyebbedést. Az iskola a nemzeti művelődés és a nép erkölcsi emelkedése, a lelkészképzés a vallás erkölcsi fejlődés szempontjából végez figyelemreméltó munkát. Az egyházakban is fokozott munka indul meg. A katolikus egyházban a keresztény szocializmus, a városokban a kongregációk, a

^{*)} V. ö. W. Baur: Das deutsche evangelische Pfarrhaus. 1878. mely szépen mutatja ki, mit köszönhet a német kultúra a német protestáns lelkipásztoroknak.

^{**)} Imre Sándor: Iskolai emlékezések. Kolozsvár. 1897.

falvakban az u. n. népmisziók, előbbi gazdasági, utóbbi vallás erkölcsi téren terjeszti a nép művelődését, a protestáns egyházakban az u. n. belmiszió gondolata kezd tért hódítani. A szocializmus a falvakban is terjeszti eszméit, és nagy hatással van a nép szellemi fejlődésére. E törekvések azonban nem jártak kellő sikerrel. A szocializmus politikai párttá szervezkedett, a keresztény szocializmus szintén politikai agitációt végzett és így ezek voltaképpen nem a nép szellemi emelkedését munkálták, csak politikai tevékenységét mozdították elő. Az egyházi munkák kizárólag a vallás erkölcsi oldalra fordították a főgondot, a gazdasági továbbképzés szintén egészen külön és elszigetelve folyt. Az állami iskolák hosszú ideig nem voltak a nép előtt kedvelt intézmények. Az iskolakötelezettség állandó terhét viselő és ez alól állandóan kiszabadulni igyekvő nép között nem is lehetett várni az iskolától gyors hatást.

Jelenleg a helyzet az, hogy társadalmi mozgalmak, állam és egyház dolgoznak ugyan a falu művelődésének előmozdításán, de e munka nem egységes. Legalább felfedeztük mostanáig már azt, hogy a falu népének emelkedése biztosítéka a nemzet jövőjének. Mert az egészen világos, hogy a magyar nép, melyet annyira elhanyagoltunk eddig, s melynek csak a kultúra morzsálékát vetettük, egyedüli biztos alapja annak a fejlődésnek, amit nemzeti jövő gyanánt szoktunk emlegetni. Világos az is, hogy a nemzet a népből ujul meg s amely pillanatban a kultúrának a néppel való kapcsolata megszűnik, abban a percben a kultúra elvesztette magyar nemzeti jellegét. A világháborúnak kellett jönnie, hogy külföldön is, de nálunk is fölfedezzék azt a népet, mely a nemzeti lét minden kötelességét és terhét hordozta anélkül, hogy gondozásra és a kultúra áldásaiban való részvételre igényét elismerték és kielégítették volna. Akik eddig, mint lelkiismeretes és hűséges lelkipásztorok, tanítók, orvosok és jegyzők munkálkodtak a nép színvonalának emelésén, azoknak munkája elszigetelt, eredményeik

helyi eredmények maradtak. Így állottak vagy buktak azon eszmény szolgálatában, melyért küzdöttek s ahol buktak, bukott velük a magyarság ügye is. Annyival komolyabb szükség van annak a ténynek elismerésére, hogy *a faluban végzett nemzetnevelői munka a legszilárdabb alapja és biztos kulcsa a nemzeti művelődésnek*. Ezért első kötelesség elismerni a falu művelődésének jelentőségét a nemzeti életben, de másik kötelesség hozzálátni igazán a falu anyagi és szellemi művelődésének emeléséhez. Itt a feladatok olyan sajátosak, a munka olyan aprólékos, mindazonáltal olyan fontos, hogy legmegbízhatóbb és legkiválóbb embereinket kell e veszélyeztetett végvárat megmentésére odaállítani. Vessünk most egy-egy pillantást a falu életére, népére, aztán azokra a törekvésekre, melyek a falu művelődésének emelésére létesültek.

2. A falu élete.

A mai falu életét és viszonyait egy igen fontos kérdés határozza meg, a gazdasági probléma. A falu a gazdálkodó emberek lakhelye, azoknak érdeke, gondolatvilága, egész világnézete tükröződik rajta vissza, ezért olyan eredeti és ezért olyan primitív is. A gazdálkodó ember a földhöz van kötve, annak sorsa az ő sorsa, abból reményli a maga életét, attól függ jó- vagy balszerencséje. Ez a tény magyarázza nemcsak azt a különös zárkózottságot, ami a falunak alapjellemonása, hanem azt az egész jelleget, amit a falu magán visel. Ha az ipar és kereskedelem fejlődni kezd egy községben, idegenek járnak a községet vagy annak lakói járnak megyeszerte árucikkeikkel, a régi egyszerűségéből veszteni kezd a falu, kezdi érezni elmaradottságát s eljön reá az a kamaszkor, melyben a terjeszkedés, emelkedés forrongó vágya hatja át a lakosságot: város akar lenni. Ez a korszak rendszeren a legellenszenvesebb, tárgya sok gúnyolódásnak s legtöbbször méltán, mert a fejlődő község rendszeren azokat a vonásokat ragadja ki és

utánozza a város életéből, melyek nem igazi megnyilvánulásai a városi művelődésnek. A nyári színháznak nevezett deszkabódéval ellátott, kabarékat rendező városkák, melyek a falutól csak abban különböznek, hogy a bírójukat polgármesternek hívják, az utcákat elnevezik, dicsekszenek „éjjeli életükkel“ s éppen elég látogatót adnak egy mozinak, az ilyen kapaszkodó városkák, melyeket olyan pompásan kigúnyolt Mikszáth Bábaszék neve alatt, igazán olyanok, mint a kamaszodó fiú, aki sétabottal a kezében és cigarettával a szájában tudja bizonyítani csak, hogy érett s mint ilyen „párbajképes“.

Most azonban nem az ilyen kisvárosokká vedlett falvakról van szó, hanem az olyanokról, melyek falvak és azok is akarnak maradni. Az ilyen községek élete még megmaradt a maga egyszerű naivságában. Egész életét a gazdasági munka határozza meg. Földerül a falu arca, eleve nebbek és mosolygók az emberek, ha kedvező az idő, elkomorul, ha természeti csapások sujtják. Mint mondtuk, ez a közös érdeklődési kör bizonyos közös gondolat- és érzésvilágot teremt, összehozza az embereket, akik így mindig kapnak legalább egy pontot, mely a máskor legszéthuzóbbakat is összekapcsolja. Ez az alapja a közös hagyománynak a multra, közös szokásnak a jelenre nézve. A közös hagyomány az, amibe a gyermek már belenő, a talaja az ő ottani létének. Ez a hagyomány adja a falu jól ismert és közmondásos konzervatívizmusát, azaz a változtatástól való idegenkedését, ez kíséri el, mint alaphang mindenüvé a falusi embert, ez adja azt az öntudatosságot, fölényességet, amit gyakran megcsodálunk bennök.

A közös szokás, a falu tulajdonképpeni ereje, az az összetartó erő, melynek mindenki hódolni köteles s amely a falu egész lakosságát egy nagy családdá forrasztja össze. A családban ez a közös szokás uralkodik, a gyermeknek más hatás alá jutása nem igen lehetséges. A nevelés családonként lehet enyhébb, vagy szigorubb, de az alapkeretek,

melyek között mozognia kell, meg vannak adva a közös szokásban. Most már világos, hogy a hagyomány és szokás igen becses összetartó erő, sok jónak forrása s igen fontos nevelő eszköz ugyan, de nagyon kétélű fegyver, mely amennyire jó segítség és jó alap az építésre néha épp olyan kerékkötő tud lenni rendszeren. S a dolog annál nehezebb, mert ez olyan tényező, melyet el sem tudunk az útból hártani s néha csak évtizedek hosszú felvilágosító munkája képes valamennyire javítani.

Az élet egyszerű volta, az érdeklődési kör kicsinysége szintén sok nehézség okozója lehet. Az iskolából kikerült gyermek azonnal belekapaszkodik abba a munkába, mely ezentúl minden idejét lefoglalja. Ha még volt is valami érdeklődés a lelkében az ismeretek szélesebb köre iránt, sem módja, sem ideje nincs reá, hogy ezt kielégítse, így a szükségérzet lassanként megszűnik, az ismeretkör összeszűkül, az egész életet lefoglalja a mindennapi kenyérért való munka. Innen az az *egyoldalúság*, melyet mindenki tapasztal a falusi embernél s amely nemcsak az ismeretek, hanem az erkölcsi megítélés terén is érvényesül. Nemcsak arra nézve akadályozó és veszedelmes ez az egyoldalúság, aki a néppel foglalkozni kíván és színvonalát emelni óhajtja, hanem akadályozó az egész nemzetre nézve. Megszámlálhatatlan azok száma, akik képesek és érdemesek lettek volna s lennének reá, hogy a falusi életkörből kiemelkedve, nagyobb körben foglaljanak helyet. A régi protestáns főiskolának elévülhetetlen érdeme marad, hogy az eke szarva mellől emelte ki közéletünk számos kiváló alakját s mint igazi „alma mater“ nevelte föl őket a haza és egyházaink szolgálatára. Ma azonban erre nem lehet számítani s a falusi ember, aki öntudatlanul, éppen foglalkozásánál fogva zárkózott, féltékeny, nem szívesen ad ki pénzt arra, még ha tud is, hogy gyermekeit magasabb iskolába küldje. Első pillanatra látható, mennyit veszít evvel mindkét fél, a nemzet is, melynek ép a népből való megújulása akadályoztatik meg s a

falu is, mely el van vágva attól, hogy magasabb iskolákat végzett gyermekei által új, magasabb szempontokhoz jusson.

A szokás és hagyomány határozza meg a falu erkölcsi életét is. Megfigyelhető itt az a példátlanul zabolázó és nevelő erő, amit a hagyomány és szokás képvisel. A társadalmi bűnösök legkevesebb százalékát a falu adja s azok a vétkek, melyek komolyabb megítélés alá esnek, itt legkevésbé találhatók. Apróbb lopások, becsületsértés, rágalmozás ellenben igen sok. A legmegdöbbentőbb azonban a falusi rágalmozás, mely igen sok szomorú következményt mutat fel. A falu erkölcsi ítélőképessége aránylag magasabban van, mint a városi társadalmaké, ami könnyen megmagyarázható abból a közösségből, ami a gondolkozásmódban ott fennáll s abból a komolyságból, mely a falusi embernek foglalkozásánál fogva sajátja. Az egymáson való segítség, egymás bajában és örömeiben való részvétel, az egymás iránti érdeklődésnek olyan nagy foka sehol másutt nem található, mint ebben a társadalmi körben, melyet kiegészít a szigorú kötelességérzés, lelkiismeretes munka, amire a falu lakossága, apraja-nagyja szoktatva van.

Csak röviden emlékezünk meg a falusi ember *világnézetéről és vallásáról*, bár e két igen fontos tényező külön fejezetet érdemelne. A világnézet néven rendszeren azt a szempontot értjük, amiből az illető ember az eseményeket nézi, értjük annak az embernek a világnézetét, amint elképzeli és kialakítja magának. Világos, hogy ez a világnézet elsősorban érzéki, vagyis — csak az adott tényekre vonatkozik (ontológiai), csak azután lesz axiológiai, mely már az értékekre vonatkozik. Megállapítható, hogy a mi falusi népünk érzéki világnézeté megglepően szűk. Sok körülménytől függ ugyan ez, főképp az iskola és tanító működésétől, egyéni érdeklődéstől, de általános tapasztalat mutatja, mennyire elmaradott e tekintetben. Ha csak az elemi iskola által adott ismeret-

köröket vesszük, óriási a tájékozatlansága a földrajz, történelem, természettudományok terén. Ez utóbbiban részlettudása van ugyan, de rendszeres áttekintése nincs. Különös a természettudományi jelenségek iránti érdeklődés hiánya, ami annak tulajdonítható, hogy ez a tárgy az iskolában csak a legfelső osztályban kerül tárgyalásra. A legtöbb dolgot illetően teljes tudatlanságban vannak, különösen azok, akik már régen lerázták magukról az iskola porát, úgy, hogy ismeretkörük e tekintetben nem haladja meg a XVI. század közönséges műveltségű emberének ismeretkörét. A fiatalabbja már képzetebb: tud arról, hogy mozog a föld és dicsekedve emlégeti és bizonyítgatja ezt idősebb társainak; hallott távoli világrészről s képzelete gazdagon kirajzolta azok pompáját. A gyermekek tudománya pedig egészen elszédíti az öregeket. Azért is általános a vélemény, hogy az iskola csak bajt okoz, mert az ott fölszedett sok tudomány miatt a gyerekek lenézik az idősebbeket. Sajnos tapasztalható az is, hogy milyen nagy a különbség az ismeretek szem-, pontjából az öregek és gyermekek között.

E teljes tájékozatlansággal szemben van azonban, a falusi embernek egy nagy kincse: erős megfigyelőképessége. Ennek a segítségével tart szemmel minden eseményt, s vonja le a megfigyelőképességgel rendesen együttjáró oknyomozásával a törvényeket. Ez is egyik módja a tanulásnak; a baj azonban a következő kettőben van: először abban, hogy ez az út nagyon lassú, ezen az úton végig kell haladnia az ismeretek szerzésének szinte azt az egész utját, amit az emberiség megtett, azután, az okozatról okra való visszakövetkeztetés nem lévén bizonyos, beleesik ugyanazokba a hibákba, melyekbe az emberiség a maga érzéki világképezésének kialakítása közben beleesett.

Néhány szót még a falu *vallásáról*. Az imént beszéltünk a falusi ember konzervativizmusáról, erre itt is hivatkozhatunk. A vallásos élet a társadalmi, erkölcsi étellel szorosan

egybe van forrva, különösen az egyvallású faluban. A vallás itt valami olyan magasabb légkör, amely az összes életnyilvánulásokat áthatja. A falusi templomok nemes egyszerűsége, fölemelő csöndje visszavisz bennünket abba az időbe, mikor még a vallás csakugyan tényező volt az emberek életében. A falusi ember vallása egyszerű, de épp azért imponáló. A hittani rendszer nagy kérdései iránt nem sok érzéke van, ilyenekben nem is türelmetlen és bár görcsösen ragaszkodik megszokott és megszeretett formáihoz, nem formalista. Jellemző a falusi népre nézve bizonyos kétféleség, mely a hétköznapi és vasárnapi vallásosság között van. A konzervativizmussal vele jár, hogy a vallás olyan, mint az ünneplő ruha, vasárnap föl vesszük, hétköznapi nem viseljük, de távol áll tőle — legalább is a rendes körülmények között — a hypokrisis, a képmutatás.

A falusi magyar nép *babonája* nagyon eredeti, sajátos tünemény. Elsősorban megfigyelhetjük, hogy ez a babona rendszeren az időjárásra, ritkábban az egészség fontartására vonatkozik. A legtöbb ilyen hosszú idők megfigyelésének, tapasztalatainak leszűrt eredménye, mely unokáról unokára száll; ártalmas dolgot ritkán tartalmaz, de épp oly ritkán merül üres hókusz-pókuszba. Az ifjabb nemzedéknél, hála az iskola hatásának, már kiveszőfélben van. A földolog csak az, hogy ezek kivesztével egy alaposabb, mélyebb világnézet verjen gyökeret.

Általában a falusi ember életfölfogása komoly, mondhatni nemes. A legigazságtalanabb dolog volna ráfogni, hogy csak a mindennapi kenyér iránt érdeklődik s egyedül csak azért küzd, mert hivatásköre nem terjed túl annak megszerzése körén. Nagy gondolatok mindig megkapják, áldozatokra mindig kész s jelenlegi elhagyott állapota nem őt vádolja, hanem azokat, akik nem siettek segítségére fölfelé irányuló haladásában.

Röviden emlékezzünk meg most azokról a külső tényezőkről, melyek a falu művelődésére irányítólag hatnak.

Ilyenek szellemi téren az egyház, az iskola, a közigazgatás, és gazdasági téren a szövetkezetek.

Az *egyház* hatása bár nagyot csökkent a múlt évszázadhoz képest, ma sem kicsinylendő. E csökkenés egyik oka a külső körülményekben van, melyek a, falu vallásos érdeklődését is (különösen az ifjúságban) lohasztották, másik oka magában az egyházban, melyben eltagadhatatlan törekvés észlelhető az adminisztráció tulságos előtérbe nyomására. Ezért nyilvánul meg ma mind erősebben az a szándék, hogy az egyház a maga munkakörét szociális térre is kiterjessze, sőt sok helyen csakis ott talál magának befolyást. Ezen kívül az egyház munkája a sajátosan vallás-erkölcsi nevelésre szorítkozik, mely azonban ma, sajnos, sok helyen elenyésző csekély. A „beszéd módszere“: az istentiszteletek különféle fajai meglehetősen háttérbe szorultak a „tett módszerével“ szemben, melyet az egyházak még mindig nem tanultak meg vagy legalább nem gyakorolnak eléggé. Ezért mindaddig, míg az egyházak vallásos nevelésén csak felekezeti nevelést értenek s így ellentmondanak annak a világos ténynek, hogy az egyház megvalósulási formája a vallásos szellemnek s nem kizárólagos birtokosa annak, nemzetépítő, etikai kultúra hordozóivá nem lesznek. Szóljunk egypár szót itt az egyházi munka hivatalos vezetőjéről: a *lelkésről*. A lelkészi állás tekintélyének csökkenését az egyház befolyásának csökkenésével lehet elsősorban magyarázni. Nem kevés súllyal esik azonban a latba az az eltagadhatatlan részvétlenség is, melyet a magyar állam és társadalom ez állás anyagi és szellemi igényeivel szemben mutatott. Ne feledjük el, hogy pl. Erdély számos vidékén, elhagyatott nemzetiségi falvaiban azért hangzik még magyar szó, mert az egyházak s velük a magyar nemzet eme képviselői hűségesen és minden akadállyal dacolva állottak meg helyükön és legtöbbször egyedül, egész életüket áldozva küzdöttek és diadalmaskodtak. S a magyar társadalomnak egyetlen szava sem volt ez órállókhöz,

egyetlen segítsége sem, csak színházakban és mozikban tudunk nagyokat sirni az „Elnémult harangok“ ifjú hősnének szomorú sorsán. A másik oka azonban a lelkészi tekintély csökkenésének a lelkészekben van. A lelkészek rendes, sajnos, jobban feltalálható fajtája a *kényelmes*, tekintély-tartó típus. Ennek fölve, hogy a parasztot nem szabad három lépésnél közelebb ereszteni s utána fel kell súroltatni a padlót és ki kell szellőztetni a szobát. Tekintélyének külső eszközeivel, mely reverendától vagy palásttól kezdve az öblös tajtékpipáig mindenféle lehet, távol tartja magát a falu minden ügyétől, hivatalos órákat tart, melyeken kívül „nincs otthon“, állandóan panaszkodik a lelkészi állás tekintélyének hanyatlása miatt s eskü alatt hagyja meg minden maradékának, hogy erre a hálátlan, rossz pályára ne lépjenek. Csak természetes, hogy a nép, mely bizalomra és vezető után vágyik, visszahuzódik tőle és lassanként elszokik minden közérdekű dolog támogatásától. A lelkészek másik fajtája az *agilis*, a tevékenykedő típus. Szenvedélye az alapítás. A falujában van minden, ami szemnek-szájnak kedves: napközi otthon és melegedő, ifjúsági egyesület, nőegyesület, mértékletességi egyesület, kék-kereszt, vörös-kereszt, fehér-kereszt stb., stb. úgy, hogy talán maga sem tudja számon tartani őket. Kedvez ennek a típusnak a társadalom és az egyházak ama babonája is, mely a külső sikerek szerint itéli meg a lelkészeket. Mindenkit ismer, mindenki ügyében eljár, de belső, szellemi hatásokat ébresztetni vajmi kevéssé tud. Hívei látogatása rendszeren barátságos iddögálásban merül ki, ami miatt teljesen hatás nélkül marad. (Frieslandban az olyan lelkészt, aki evés körüli időben látogat, „Topfgucker“-nek csúfolják.) E típus nemesebb alakja a *kegyeskedő* pietista lelkész, akinek minden lépésnél csak úgy hull a kabátujjából a sok vasárnapi iskola, bibliolvasókör, imaóra stb. A legnemesebb, a *nevelő* lelkészek típusa, ma még, sajnos, aránylag kevéssé van képviselve. Jellemzi a rendszeres, komoly munka, minden „alapítási

szemfényvesztés“ nélküli belső hatásokra törekvés, nemes nevelői személyiség, mely a legkomolyabb helyzetben sem világgylölő és sötét, de a legvigabb multság között sem vesztí el hivatásának és személyiségének méltóságát. Hogy egy ilyen ember mit tud alkotni egy községben, épp annak fölmutatása a mi feladatunk.

Az *állami iskola*, az élén álló tanítóval szintén nevezetes tényező. Az iskolának tényleg módjában áll, hogy legfontosabb eszköze legyen a község művelődésének. Csak az a tény, hogy a község minden lakója az iskolán át jut ki az életbe, mutatja, milyen óriási lehetne módosító hatása. Helyzete azonban nagyon nehéz. Alá van vetve a növendékek közvetítésével annak a hagyománynak és szokásnak, ami a községben uralkodik. Már maga az, hogy a gyermekek általában gazdaságilag is erősen igénybe vannak véve, többoldalúan bénítólag hat az iskola munkájára. Néhol több, másbol kevesebb meg nem nem értés, sőt határozott ellenszenv áll fenn az iskolával szemben, annak szolgálatait sok szülő nem képes értékelni. Az iskolából kikerült gyermekek teljesen megszakítanak vele minden kapcsolatot s mindezért a község életében az iskolának, mint tényezőnek, kicsi szerep jut. A *tanító* maga is igen nehezen találja meg a helyét. A falusiakkal szemben „első ember“, „úr“ akar lenni, ezért hatása csak nagyon ritka helyen fogható azoknak a régi tanítóknak a hatásához, akik semmit sem tudtak a kísérleti pedagógiáról, de nevelői személyiségük nemes hatását az egész falu érezte és mutatta, akik még csak „mester uram“ voltak, de megsüvegelte őket őszinte tisztelettel az egész falu apraja-nagyja. A mai tanítók nagy része lenézi a falut, átmeneti állásnak tekinti, kanapé-pörököt indit a tekintély apró kérdéseiért. Sok helyen szomorúan határozza meg a falu életét az a harc, mely a lelkész és tanító között dül. A lelkész rendesen félti a tekintélyét, lenézi a tanitót, aki csak 4 gimnáziumot, vagy éppen polgárit végzett, mig ő „egyetemi képzettségű“. Azonkivül a

vérében van az a mult századbeli hagyomány, amely szerint a „mester“ csak alantas hivatalnok, akit harangozni is föl lehetett küldeni, ha más nem volt. A tanító meg még magasabbról néz le a papra, aki „péNZért hazudik“, „ingyenélő“, „telhetetlen papzsák“, egy elavult világ kisértete, míg ő itt a kultúra fáklyavivője s képviselője. A pap nem is tanult pedagógiát s fogalma sincs a kérdve-kifejtésről, mit szól hát az iskola ügyeibe! Tanultsága általánosabb van neki s már foglalkozásánál fogva megszokta, hogy mindenkit oktasson és mindent jobban tudjon, mint más. Nem régen ehhez az is járult s itt-ott ma is megeshetik, hogy a tanító gazdasági tekintetben is jobban áll, mint a pap, őt az állam fizeti, míg a pap a falusiak „vérét szivja“. Ez a kép természetesen torz, de épp ezeket a szomorú vonásokat akartuk felmutatni. Minden tisztelet azoknak a derék tanítóknak, akik, sajnos, ma még ritka helyen, önfeláldozóan és híven munkálkodnak a falu művelésén, de nem titkolhatjuk el, hogy viszont sok elhanyagolt és elmaradt község siratja vetéledő, kevély, dologtalan vezetőinek semmittevését.

Milyen szerepet visz a *közigazgatás* a falu jelenlegi életében? Sajnos, e kérdésre sem kapjuk azt a feleletet, amit szeretnénk. Őszintén be kell vallanunk, hogy a magyar közigazgatás nevelői munkát nem végez, csak amennyiben a törvények és felsőbb rendeletek iránti tiszteletre és engedelmségre szoktatja a népet. Sőt a lelkészt és tanítót szociális, népművelő munkájában is kevéssé segíti. A községi előljáráóság csak a tekintély külső eszközeivel a rend külső fönntartására törekszik s legtöbb helyen távol áll attól, hogy a nép ügyeinek támasza legyen, csak az államhatalom képviselője vele szemben. Igen ritka hely, ahol a bíró egyúttal a legbölcsebb ember is, aki tekintélyével és hatásával erkölcsileg képviseli a közigazgatás nevelő hatásait. Ide tartozik a *közegészségügy* nevelő hatásának gondolata. Mindenki tudja, milyen elkeserítő e tekin-

tetben a helyzet. A körorvost kevés fizetése nagy magán-prakszis vállalására kényszeríti, mérhetetlen dolga (néhol 5—6 község van a keze alatt) eleve kizárja azt is, hogy kötelességeit lelkiismeretesen elvégezze, az meg szinte lehetetlen, hogy azon kívül még valamit dolgozzon. Azért a falu egészségügye egészében és részletkérdéseiben az elhanyagoltság képét mutatja, mely a törvénnyel a lakosokra szorított intézkedéseken kívül az egyéni kezdeményezés és egyéni törődés egyetlen jelét sem tárja föl.

A gazdasági irányú külső tényezők közül a *szövetkezetek* érdemelnek említést. Ezeknek a magyar falu igen sokat köszönhet. A népnek közös érdeklődési körbe való bevonása, a vidékkel való kapcsolat, a gazdakörök útján az intellektuális fejlődés így indult meg. Ép ez a gazdasági haladás mutat rá arra, hogy itt ennek kiegészítésére erkölcsi kultúra szükséges, melynek alapépítménye a gazdasági továbbképzés. A nép vezetőinek gyakorlatiasságát nagyban fokozta ugyan a szövetkezetek mozgalma, de viszont más oldalról üresen hagyta azt a teret, melyet az erkölcsi-emelkedésnek, a szellemi továbbfejlődésnek kell betöltenie. Pedig minden kultúrának csak alapja, csak megvalósulási eszköze a gazdaság, bele örök értékű tartalmat az erkölcsi szellem ad. Így a nép gazdasági fejlesztése csak alapja, de nem lehet kizárólagos célja annak a munkának, amit falusi népművelésnek hívunk.

3. A falu népe.

Az előbb szóltunk a faluról általában, annak általános képéről, most megpróbáljuk röviden összefoglalni mindazt, amiben a falusi magyar nép jellemét látjuk. Sajnos, ez reánk magyarokra szomorúan jellemző, hogy ezzel a kérdéssel alig foglalkozott még valaki, pedig a többi népek már legtöbbször megpróbálták tisztázni a kérdést magukra nézve. Mi megelégedtünk azzal, hogy tudtuk és sokszor hallottuk magunkról, hogy „lovagiasak“ vagyunk és

vendégszeretők, de tovább betekíteni a saját lelkünkbe nem vágytunk. Nemcsak külföldön, de itthon is elnéztük, hogy felületes, bár jóakarátú írók költeményekben és színdarabokban egészen apró vonásait ragadták ki a népnek s azokból rajzoltak hamis, festett alakot. A duhaj, ordító, verekedő magyar legény, aki csak úgy találomra veri be az ablakokat és ész nélkül lövöldöz és kését, a kikapós magyar menyecske, a csapodár lány voltak a népszínművek és elbeszélések alakjai és ezek nyomán képzelték el a magyar embert külföldön. Ez az alaptalan és felületes megfigyelés s az abból eredő általánosítás egészen kedvezőtlen eszköz volt a falu megismerésére. Mennyivel inkább típusa a magyar népnek Toldi Miklós, pedig ő csakugyan jó száz évvel van mögöttünk.

Ilyen megismerés nélkül pedig minden munka lehetetlen. Hiszen minden munka azon a gondolon épül föl, hogy ismerem azokat, akiknek a művelésére törekszem. Ha nem ismerem, hamis alapon építettem. Ismernem kell általában a falu viszonyait, népének helyzetét, jellemvonásait, de ezen kívül ismernem kell a magam községének népét. A munka első lépése tehát éppen az, hogy megalkotom magamnak megfigyelés útján a terepről a képet. E tereptannak a fontosságát a külföldön már rég ismerik, nálunk a Huszadik Század köréből származott ennek kezdeményezése s nagy kár, hogy abban maradt.*)

Mint már említettük, a falusi nép alapjellemtvonását a *konzervativizmus* teszi. Ebből származik gyöngéje és erőssége is. Gyöngéje akkor, midőn régi szokásairól nem szívesen mond le, az újítások iránt gyanakvó és bizalmatlan s ellenzi azokat. Sok helytelen, sőt veszedelmes gyakorlat tart fönn ez a kiirthatatlan, meggyökerezett szokás és

*) *Braun R.*: A falu lélektana. Huszadik Század Könyvtára 47. sz. Bp. 1913. *Bosnyák*: Oros község rajza. Bp. 1907. Előbbi pontos kérdőívek alapján készült s a gondolat megérdemelne a folytatást.

sok jó dolgot akadályoz meg. Innen származik a nehézségek egyik legnagyobb része, mellyel a vezetőknek küzdeniük kell. Másrészt azonban ez nagy erő a magyar nép-
léleken. Ez óvta meg már évszázadokkal ezelőtt, hogy ősi nyelvét elhagyja akkor, mikor jobbágy-nyelv volt a magyar, ez óvta meg attól, hogy beolvadjon idegen nemzetségekbe. Ez az áthasonulás most is a nyelv elvesztésével kezdődik s a viseleten folytatódik. A népviseletnek óriási megtartó erejét Erdélyben látjuk pl. a Székelyföld egyes, nemzetiségileg fontos és nehéz vidékein. Ez a régi iránti tisztelet teszi a magyar falusi nép egyik legtiszteltemél-
tőbb jellemvonásává az öregek megbecsülését. Vannak vidékek, ahol egy idegen az egész falu megvetésének teszi ki magát, ha egy idősebb előtt átmegy, ahol a templomból idősebség sorrendje szerint jönnek ki és az egész falut fölrazó esemény lenne, ha valaki ebben hibát követne el. Ma már sajnos, több helyen kihalt ez a szép erény. E konzervativizmus másik fontos jelensége a vallásához való ragaszkodás. A maga vallását, annak szertartásait, hitelveit ritkán hagyja el és teljes erejéből gyakorolja. Végül ennek tulajdonítható az a nagy különbség, ami a falut a várostól elválasztja s annak egyéni, sajátos képet ad. A városra tisztelettel néz a falusi ember, megbámulja annak egyes alkotásait, arányai elkábitják, de ebbe a csodálatba mégis mindig vegyül egy vonása a sajnálkozásnak azokon, akiknek ott kell lakniok. A városi ember sápadt, beteges, gyönges s őszintén sajnálja, hogy nem járhat kint a friss levegőn. Nem is munka az, amit az íróasztal mellett végeznek a városban, az igazi munka ott folyik a szabad természetben, az eke szarva vagy a kapa mellett.

És ez a *természetérzés* a falusi magyar nép másik jellemvonása. Már a népdalok természeti képekhez kapcsolódnak legnagyobbbrészt és a népet legjobban megértő költők, a természet őszinte bámulói voltak. A természet az a hatalom, mely *alázatosságra* tanítja a népet. A természettől

függ, az alá van rendelve jóléte, boldogulása. Ezért komoly, mondhatni fenséges a nép világnézete a maga egyszerűségében is. Alapjában véve *őszinte*, a város mindennemű hatása azonban gyanakodóvá, bizalmatlanná tette s megtanította arra, hogyan kell, ha csak lehet, kijátszani a törvényt. Bizalmával nem is ajándékoz meg akárkit, noha e bizalmat aránylag könnyen ki lehet érdemelni s nehezen lehet elveszíteni, mert a nép gyermeke hittel csügg azon, akiről tudja vagy legalább úgy hiszi, hogy jóindulattal van iránta. A kölcsönös segítség és jóindulat, melyet falun annyira tapasztalhatni, szintén egyik legnemesebb jellemvonása a magyar népek.

Fontos adatokat szolgáltat a falu népe *nevelési* elveinek megfigyelése. Általában (noha a gyermek sok helyen nem szívesen látott), a gyermeket szeretik, gondját viselik, csak addig tartják tehernek, míg hasznot nem hajt. Betegségében nem hívnak könnyen orvost, a gyerek nem éri meg a pénzt, amibe kerül s csodálatos fatalizmusuk elhitheti velük, hogy elég az Istenre bízni a dolgot, ha akarja, megmenti. Epp ilyen felesleges fényűzésnek tartja az ovodát és iskolát, pedig egy-egy vizsgálaton élvezettel hallgatja, milyen szépen felel a gyermek. A gyerekeket inkább lágyan, mint szigorúan tartják, sok helyen egyenesen kényeztetik. Kisebb-nagyobb hibákat elnéznek nekik, pl. a gyümölcslopást nem tartják részéről bűnnek, mert „ha megkivánta, beteg lesz belé“. Szigorúan tartják azonban a viseletre vonatkozó s a családi szokásokat. A vallásos nevelés is imádságok eldaráltatásában merül ki.

A falu patriarchális berendezéséből és életviszonyaiból folyik az egyes korosztályok éles különválása. A gyermekek helyzete a falun egészen különös. Rendes gondozás alatt nincsenek, különösen mikor már 6—7 évüket eltöltötték. A külső fegyelem sok helyen nagyon erős, de a belső fegyelmezés hiányzik. A fiú nem is az apjához, inkább az anyjához húz, a leány pedig egyenesen nulla. Vannak Er-

délyben községek, ahol azon az elven, hogy a leánynak nincs vallása, a leány automatikusan adatik át leendő férje egyházának. Hogy ez nemzetiségi szempontból milyen nagy veszteség, első pillanatra világos. A gyermekek egészsége iránt tanúsított gondatlanság ma óriási százalékkal emeli a gyermekhalandóság arányszámát, bár helyenként, lelkiismeretes vezetők hatására, már az is csökken. Az ifjúság a falun még gondozatlanabb. A fiúk végzik a ház dolgait, de ezért aztán teljes szabadságot élveznek. Mulatságaikat nem korlátozzák, sőt általános vélemény, hogy a fiatalnak mulatnia kell. E multság helyenként féktelenebb, másutt szerényebb, az illető nép vérmérsékletéhez képest. A falusi magyar ifjúság általában véve heves, a tekintélyek ellen csöndes vagy lármás ellenzékelt alkot, mindazonáltal elég könnyen kapható a közös munkára. Ha valakiről látja, hogy megérti és látatlanban nem ítéli el, a jóindulatra ragaszkodással válaszol. Ahol azonban ellenszenvet tapasztal, ott a végtelenségig visszahúzódozó, bizalmatlan. Az egyes községek helyi szokásai állapítják meg, milyen életkorban lesz a fiúból „legény“, akinek már szabad a leányok után járni. A leányifjúsággal sokkal könnyebben lehet bánni, természeténél fogva azonban ez is félelénk. Közöttük gyakori a versengés, félreismerhetetlen bizonyos kialakult törekvés a külön társaságok iránt. A falu nemi élete általában, a már említett okok miatt, tisztább, mint a városé. Helyenként azonban ez is különböző. Vannak községek, ahol a legszigorúbb fegyelem uralkodik e tekintetben s a tánc alkalmával pl. a legmagasabb úri társaságokéhoz fogható kimértség észlelhető, míg másutt a házasság után törvényesíttetik csak az első két gyermeket. A két nembeli ifjúság találkozási helyei a legtöbb vidéken az idősebb felügyelete alatt állanak; a fonó, a tánc soha sincs idősebbek részvétele nélkül. Bizonyos, hogy az ifjúság fegyelmezése a falu művelődésének jelenleg egyik gyökeres kérdése.

A férfi és a nő viszonya a családban falun egészen más, mint a városban. A férfi szinte egyeduralkodó a nővel szemben, az apa szava dönt. Hogy e mellett aztán a család, gondozásában, a férfi rábeszélésében, meggyőzésében milyen óriási hatást tud gyakorolni az asszony a legtöbb helyen, az elképzelhető. A család egyéni hagyományaikkal minden rokonság mellett is különálló egységet alkotnak. A falusi magyar család életéről örökké szép és találó képet festett Arany „Családi kör“-ében. A falusi ember családi élete tiszta és nemes. Ritkán fordul elő kivétel és az egész falu ítéletével találja szembe magát. A házastársak között félreértés, civódás csak ideig-óráig tart, a magyar népnek megvan az az áldott természete, hogy nem tart sokáig haragot.

A falu társadalmi élete meglehetősen egységes. A kereskedő és iparos mindig idegennek számít, akiket megbecsülnek, de nem számítanak maguk közé. Emberré csak akkor lesz, ha gazdálkodni kezd, mert a világ első foglalkozása szerintük mégis csak az, mely „a földdel beszél“ és attól tanul. Azt, akinek tudása nagyobb van, mindig megbecsülik, de ha a gazdasághoz nem ért, sajnálkoznak rajta. A gazdasági továbbképzés nehézsége épp ebben az az elbizakodottságban van, mellyel a falusi ember a maga, vagy ha neki nincs, az apja tapasztalataira hivatkozik.

Körülbelül ezek lennének azok a vonások, melyeket nagyjában meg akartunk említeni, melyekből az egyes helyi adatok hozzátételével a faluja képét mindenki megalkothatja. Ezen a képen kell azután fölépülnie a munka alapos, és komoly programjának.

4. Törekvések és kezdeményezések.

E fejezetben röviden meg akarjuk említeni azokat a törekvéseket, melyek utóbbi időben a falu művelődésének emelésére állami és társadalmi téren tétettek. Részletes is-

mertetésre itt nincs helyünk, minden kezdeményezésnek inkább az alap gondolatát kíséreljük meg kiemelni.

Míg nálunk csak most, a háború multával fordult fokozottabb érdeklődés a falu népe felé, addig külföldön már tisztesmultú törekvéseket látunk e tárgyban. A munka egyik oldala, a nép tanulmányozása, régebb keletű. Amerikában és Angliában a szociáldemokrácia foglalkozott e kérdéssel, Németországban egyház szempontjából történt először a kezdeményezés, különböző vidékek „Kirchenkunde“-jének összeállítása útján. Nálunk csak az utóbbi tíz év alatt kezdődött ilyen irányú munka.

A falu megismerése, állapotrajzának elkészítése azonban csak igen elsősleges, bár alapvető munka; követnie kell azt a föltárt hiányok pótlásának. Ez a része a munkának Németországban a leghatározottabb. Tüzhelye és kezdője az az írói gárda, mely H. Sohnrey vezetése mellett a „Dorfkirche“ és a „Deutsche Dorfzeitung“ körül csoportosult és lassanként megalapította a „Deutsche Landbuchhandlung“-ot, mely az előbbi két folyóirat kiadója.^{*)} Hasonló törekvésű a „Hilfe-Verlag“ egy pár kiadványa, legnevezetesebb a „Blätter für Volkskultur“ (a háború alatt szünetelt). A harmadik fontos, nagykiterjedésű munkát végző mozgalom a „Dürer-Bund“, mely ugyan nemcsak a falusi népművelés kérdései iránt érdeklődik, de ebben is számos kiváló röpivot (Dürerblatt) adott ki, filmkölcsonözöstályt és kölcsonkönyvtárt tart fenn.^{**)} Az egyházak teljes erejükből támogatják e mozgalmakat, a lelkészek és tanítók kiképzést nyernek e gyakorlati munka egyes ágaiból is. Csak a rengeteg különféle teológiai pártállású, népies, vallásos folyóíratra, traktátusra stb. utalunk. Angliában tervszerűen a „Londoni Vallásos Traktátus Társulat“ végezte ezt a

*) Deutsche Landbuchhandlung, Berlin SW. 11. Kiadványai elsősorban a falusi népművelés ügyét szolgálják.

**) Dürerbund. Fölvilágosítást ad Georg D. Callwey. München.

munkát, nemcsak vallásos, hanem szépirodalmi művek egész halmazával árasztva el a népet.

Nálunk is többféle kezdeményezés történt már ezen a téren. Legfontosabbnak és legnagyobb arányúnak a *telepítési akció* nevezhető, mely a nemzetiségileg veszélyeztetett vagy egyébként fontos vidékeken magyar lakosság letelepítésére törekedett. Ez akció szép eredményeket ért el Erdély számos vidékén, de Krassó-Szörény és Bács-Bodrog megyében stb. is szép telepítéseink voltak. Egyedüli nehézsége, hogy 50 évig leköti az illetőt, mely idő alatt bevétel tekintélyes részét a teletörlesztésre lévén kénytelen fizetni, újabb befektetést nem tehet s nem terjeszkedhetik. Hasonlóképp a magyarság megmentésére irányultak a *székely kirendeltségek* és a *földmivélsügyi* minisztérium egyéb *kirendeltségeinek* munkái. Ezeknek feladatuk, hogy a falusi nép gazdasági és anyagi továbbhaladását a szükséges módon irányítsák s eszközökkel ellássák. E téren már igen sok szép munkát végeztek. Népkönyvtárak, gazdakörök, háziipari munkák, hitel- és fogyasztási szövetkezetek, népházak tanuskodnak e kirendeltségek szép munkájáról. Sajnos, e gyönyörűen zsendülő munkát a trianoni béke egy csapással tönkre tette. A szervezett és községben megalapozott munkák közül a *gazdakörök* és szövetkezetek emlitendők. A gazdaköri s szövetkezeti mozgalmat Hazánkban az 1896-ban alakult *Magyar Gazdaszövetség* indította meg s tartja ébren. Az a helyes törekvés, hogy a gazdakör kebelében folyjék le a község anyagi és szellemi előhaladásának vezetése, a legtöbb helyen érvényesül. A gazdaköröknek egy nagy hiánya van, az t. i., hogy, mint felülről eltervezett, alakított és mozgató intézmények még mindig erőltetettek, a nép köztudatában vezető szerepet nem játszanak. A papiroson megalakított, de rég kiszenvedett gazdakörök száma légió. Azonkívül közel áll az a gondolat, hogy a gazdakör csak a község anyagi, gazdasági segélyezését végzi. Hogy ezek-

nek a szervezeteknek könnyebb kivívni bizonyos előnyöket a tagjaik számára, az legkevésbé sem helyes politika. A *szövetkezetek* ma óriási anyagi erőt képviselnek. A hitelszövetkezetek mellett a fogyasztási és értékesítő szövetkezetek, mint a község kereskedelmét lebonyolító szervezetek nemcsak anyagilag, de szellemileg is fontos tényezői a nevelésnek. A közös haszon, közös munka gondolata meg képes alapítani azt, amire falun legnagyobb szükség van s ami minden más munkának alapja: a gazdasági együttérzést és összetartozást. A szervezet-nélküli, de szintén fontos eszközök közé számíthatók a népkönyvtárak, olvasótermek, aztán a népszerű ismeretterjesztő előadások, a különféle ünnepek. Az *Országos Közművelődési Tanács* „*Vasárnapi Könyv*“-e, valamint felolvasásai, pompás eszközök a jó vezető kezében; az ifjúság gondozására pedig a közokt. miniszter által elrendelt *ifjúsági egyesületek* gondolata igen fontos. Egységesen és egyetemesen igyekezett megoldani az ifjúság gondozásának nagy kérdését az *Országos Testnevelési Tanács*, valamint néhány évvel ezelőtt Erdélyben a *Pro Transsylvania*, a királyné Öfelsége védnöksége alatt állott *ifjúsági egyesületek* szervezésével.

E legnagyobbbrészt állami, vagy többé-kevésbé államilag segélyezett munka mellett a társadalmi munka is említésre méltó. A *Közművelődési Egyesületek* végeztek tiszteletreméltó munkát. Könyvtárak, daloskörök stb. állításával, iskolák, internátusok alapításával és segélyezésével nagy szolgálatot tettek a nemzeti ügynek. A háború, majd a szerencsétlen fejlemények mindezeket súlyos helyzetbe juttatták. Újabban a falu anyagi és szellemi kultúrájának emelésére 1920-ban alakult *Falu Szövetség* serényen és nagy sikerrel dolgozik e téren. (Lásd a függelék.)

Épp ilyen hivatást teljesítenek a legtöbb helyen az *egyházak*, melyeknek ilyen irányú szolgálatait gyakran megbecsülni sem lehet, nem hogy elsorolni. Sok helyen

csak ez az egyházi munka tartja fön­n a romladozó végvára­kat. E munka természetesen elsősorban vallásos, sok helyen felekezeti irányú, mindazonáltal igen becses segéd­eszköz. Az egyház már több helyen megoldotta az ifju­ság gondozását, amit az állam még nem tudott megoldani: vallásos és ismeretterjesztő felolvasásokat, ünnepeket tart, a nép olvasási kedvét fokozza, érdeklődését fölkel­ti, társadalmi mozgalmakban vezető szerepet visz stb. Egyetlen, de nagy kár, hogy egységesen és tervszerűen végzett munka kevés helyen folyik; a felekezetek sem dolgoznak karöltve.

Míndezek a kezdeményezések a maguk nemében alaposak és sikeresek ugyan, de két nagy, egy tárgyi és egy módszerbeli hiányuk van. A tárgyi hiány abban rejlik, hogy e törekvések legtöb­bje egyoldalulag csak a nép anyagi jólétét és gazdasági viszonyait akarja fejleszteni. Ami munka a nép szelle­mi emelésére irányult, az még elenyésző és rendszertelen. Vannak községek, ahol a nép gazdasági emelésére igen szép munka folyik, de szelle­mi fejlesztésére semmi sem történik. Másutt felolvasó és ismeretterjesztő előadásokat tartanak példás buzgalommal, de teljesen el van hanyagolva pl. a közegészségügy. A másik nagy hiány a munka módszerében rejlik. Az eddigi munka nagyrészt intézményes, sőt a munka felső vezetősege egyenesen abban látta a helyes módszert, ha azt minden vonalon az intézmények tömegével biztosítjuk, Így keletkezett a hitelszövetkezetek, gazdakörök, falusi tűzoltó-, ifjúsági- stb. egyesületek óriási száma, melyekkel a falu most valósággal túl van halmozva. Ezek­ről, melyek a legtöbb helyen már elvesztették eredeti jelentőségüket, valósággal lehetetlen személyes nevelői munkát végezni. Az első hiányon úgy lehet segíteni, hogy a munka egyetemességét és egységét a *kultúra* alapgon­do­latával biztosítjuk, mely alá odatartozik minden a gazda­­sági emelkedéstől a vallásos nevelésig; a másik hiányt

meg úgy mellőzhetjük, ha a munka *módszerének* alapelveit megállapítjuk és szigorúan érvényesítjük. Ilyen meg-gondolás nélkül minden törekvés csak ideiglenes és ötlet-szerű lesz, míg evvel az alapozással komoly nevelői mun-kának nyitunk lehetőséget.

II.

A kultúra lényege.

1. A nemzeti kultúra fogalma és köre.

Az előbbieken arról szólottunk, milyen az a falu, amelyet vezetni kell, vagyis milyen a mi munkánk *tárgya*. E cím alatt ki kell tűznünk azt a *célt*, amely felé törekszünk. Ha a munkálkodás tárgyát nem ismerjük, hiában ismerjük a célt, a munka üres lesz, mert hiányzik belőle a *valósággal* való kapcsolat, a való viszonyok ismerete. Ha nem ismerjük a célt, amely felé haladunk, akkor a munkánk vaksággal van megverve, mert nélküli az *eszménnyel* való közösséget. Egy népnevelő egész életén át fáradozhat a legjobb igyekezettel s hiában, munkái töredékesek, hiányosak maradnak, mert nem látta világosan a célt, amit el akar érni. A mi mai népnevelői munkánk azért olyan kapkodó, azért érünk el olyan kevés eredményt, mert céltalanul, terv és program nélkül dolgozunk ott, ahol csak tervszerű, pontos munka segíthet.

A népnevelés célját, vagyis azt az eszményt, amely felé törekszünk, *művelődésnek* vagy *kultúrának* nevezik. Az egyéni nevelés célja a jellem, a személyiség kialakítása. El akarjuk a növendékben érni az a célt, amelyről Arany azt írja, hogy

„Legnagyobb cél pedig itt e földi létben,
Ember lenni mindig, minden körülményben“,

vagyis az ember eszményét. Ha most arról van szó,

hogy a népnevelés célja mi, erre úgy felelhetünk, hogy a nép eszménye: a *nemzet*. Azt az állapotot, mikor a nemzet egyes tagjai eljutottak az emberi eszmény felé vezető útra s általuk az egész nemzet emelkedik a nemzeti eszmény felé, nevezzük *kultúrának*.

A kultúra tehát ott kezdődik, mikor az illető egyén vagy nép megértette azt, hogy lelkében örökérvényű, kötelező törvények vannak, melyeket teljesítenie kell. Ha e törvényeknek engedelmeskedik, nem külső parancsok intézik életét, hanem saját maga, hiszen ezek az ő lelkének legegységesebb értékei. Mikor valamely nép fölismerte e lelkében rejlő értékeket és megvalósítani törekszik azokat, ezt az állapotot hívjuk *szabadságnak*. A szabadság tehát nem korlátlan cselekvési szabadság, nem is mentesség a társadalmi vagy állami törvényektől, hanem oly *állapot*, melyben eljutottam oda, hogy a magam lelkének nemes tartalmát minden másnál értékesebbnek ismerem el. A kultúrát nevelés útján valósítjuk meg, így minden nevelés szükségképpen szabadságra nevel, mihelyt igazán erre a legmagasabb emberi eszményre akar nevelni. Minél magasabbra halad egy nép a kultúra fejlődésében, minél jobban és jobban megvalósul benne a legfőbb cél, annál teljesebben lesz szabad. A művelődés és szabadság tehát kapcsolatban van egymással. Hiában akarunk valamely népet szabaddá tenni külső intézkedések által, csak újabb szolgásgót vetünk a nyakára, hiában szabadítjuk fel egyik zsarnoka alól, önmaga hajlik meg a másiknak, mert nincs kultúrája, hogy saját magát fegyelmezni tudja.*) S viszont vannak nemzetek, amelyek évtizedekig dicsekedtek szabadságukkal, nagyszerű intézményeikkel s egyszer egy nagy változás pattantja ki, hogy híres kultúrájuk nem volt más, csak az anyagi eszközök szer-

*) Szomorú rajza ennek az etheni jelenet „Az ember tragédiája“ V. színében.

vezett és kiméletlen keresése. Tehát mint ebből látjuk: minden nép *hivatott* a szabadságra, de *érett* erre csak az, mely a kultúra értékeinek egyetemesen kötelező erejét fölismerni és megvalósítani képes.

Mi most ennek a kultúrának *tartalma*? Az előbb azt a hasonlatot használtuk, hogy amint az egyéni nevelés útján a jellemet, úgy a népnevelés útján kultúrát akarunk teremteni. Tényleg a kultúra nem más, mint az erkölcsi érték társadalmi megvalósulása. A kultúra tartalma tehát az *erkölcs*. Ez a gondolat először is kizárja az olyan úgynevezett kultúrát, melynek alapja az *élvezet* volt. Sajnos, ez nálunk az utóbbi időben igen nagy méretet öltött és okául tarthatjuk annak az általános elidegesezésnek is, mely szomorú jelenség gyanánt lépett föl társadalmunkban. A mi magyar kultúránkat gyökerében nem is hatotta át ez annyira, mert ez alapjában nem hedonista, hanem *gazdasági* szellemű volt. Ez a gyakorlati, gazdasági, hasznosságra irányuló gondolat az alapja a mi jelen művelődésünknek. Azt mondtuk, hogy minden ember annyit ér, amennyire hasznára van másoknak s ez, a szellem magával hozta az „üzlet“-nek mindennél nagyobbra nőtt gondolatát. Hogy a gyors meggazdagodás eme tana milyen káros, sőt megmértelyező hatással volt egész társadalmunkra, de különösen népünkre, azt a hadseregcsalók, árdrágítók, élelmiszerhamisítók stb. óriási száma mutatja, kik közül, sajnos, nagyon nagy százalék került ki épp a falu népéből.

Pedig a dolog úgy áll, hogy sem az élvezet, sem az egyéni haszon épp úgy nem erkölcs, mint a társadalmi haszon nem kultúra. Ha mi az iskolában a gyermekeket, az életben a felnőtteket csak arra neveltük, hogy „hasznos“ polgárai legyenek a hazának s ha nevelés útján azt akartuk elérni, hogy a nép gazdag, megelégedett, boldog legyen, akkor nem nevelést végeztünk, csak civilizáltunk, szoktattunk, mert a nevelés az erkölcsi jellem kialakítása.

A kultúrának tehát, mint az lényegében foglaltatik, az egyén és nép erkölcsén kell felépülnie, *etikainak* kell lennie. Törekvése az, hogy a nép ismeretei emelkedjenek, világnézete tisztuljon, vallása babonáság nélküli, tiszta vallássá váljék, lelkében meghonosodjék az őszinteség, igazmondás, áldozatkészség, tevékeny hazaszeretet és egymásnak testvéri segítése. A nem erre, hanem bármi másra irányuló munka lehet *alapja* egy kulturális munkának, melyre építünk, de maga még nem az.

A kultúra tartalmi elve az etikai, erkölcsi eszmény volt; *formai* elve az, hogy a kultúrának *nemzetinek* kell lennie. A nemzet fogalmát sokféleképp szokták meghatározni, melyekből csak azt a gondolatot emeljük ki, hogy a nemzet fogalmában döntő gondolat a köz jóléte, haszna, boldogsága. A nemzet védi magát, a maga védő intézményeivel (fenyegetett létének védelme a háború), erejét ujjaalkotja, ujjaszüli alkotó intézmények útján. A nemzet minden hűséges tagja azon igyekszik, hogy ezt a védelmet és ujjaalkotást a saját munkájával is, mind belsőleg (művelődés terén), mind külsőleg (a nemzet gazdagításával), előmozdítsa. A nemzet azonban nemcsak fönt akarja magát tartani, hanem fejlődni is akar. E fejlődés alapelve pedig a nemzet eszményének minél jobban való megközelítése. Így a nemzet nem önmagáért van, hanem azért, hogy benne a kultúra megvalósuljon. Vagyis *a nemzet a kultúra megvalósulási formája*. Ezért nem mondhatunk mi le soha nemzetünkről, ezért kötnek bennünket drága létehez elszakíthatatlan kötelekek, mert a mi kultúránk csak a mi nemzetünkben valósulhat meg. Az a nemzet, mely kultúra helyett saját hatalmi vágyát, dicsőségét, anyagi jólétét tartja szem előtt, lehet igen nagyvá, de művelt nemzetnek nem nevezhető. És a történelem arra tanít, hogy világbirodalmak akkor hullottak szét, mikor részeik között az összekötő szellemi kapocs, az egységes kultúra megszakadt. Minden nemzet úgy tölti be hivatá-

sát, ha a maga keretei között megvalósítja a kultúra eszményét. Minél teljesebben és tökéletesebben öltött alakot a lelkekben a cél, annál biztosabban éri el a maga kijelölt célját a nemzet. A nemzet az az aranyfoglat, melyben a kultúra drágaköve el van helyezve, attól nyeri fényét és értékét.

De hogy ez reá nézve ne idegen, kívülről vett cél legyen, szükséges, hogy a nemzet és a kultúra összeforranak, vagyis a nemzeti eszmény és a kultúra eszménye ugyanaz legyen. Amint a nemzet igazi célját a kultúrában éri el, úgy a kultúra a nemzeti lét kereteiben fejlődhet és valósulhat meg igazán. Evvel a gondolattal beszélhetünk *nemzeti kultúráról*, mely a nemzet keretei között és a nemzet által megvalósult kultúrát jelent. Itt tehát két, egymást szabályozó gondolatról van szó. Minden törekvésnek *nemzetinek* kell lennie, tehát az olyan nép, mely nemzetközi kultúrát akar teremteni, nemzeti létével játszik, viszont a nemzet minden törekvésének a *kultúrára* kell irányulnia, a szó legnemesebb értelmében. Ez a megcáfолhatatlan igazsága annak a mondásnak, hogy „elvész a nép, mely tudomány nélkül való!“ Katonassággal, gazdasági és ipari berendezettséggel, a közigazgatás pontosságával mindenesetre fönn lehet tartani hosszú ideig egy nemzetet, de igazán önálló létet, igazi függetlenséget, teljes szabadságot neki csak az a műveltség adhat, mely tagjaiban él.

Szükséges volt ez elvi alapokat röviden ismertetni azért, mert belőlük két nagyfontosságú következmény folyik.

Az egyik az, amire már föntebb is céloztunk, de melyet alapjaiban itt akartunk fölmutatni, hogy *magyar kultúrát csak úgy tudunk teremteni, ha a magyar nemzetet vesszük annak alapjául*. Ez az első alapelv, amelyből minden népnevelőnek ki kell indulnia. A magyar kultúrának egyetlen egy alapja van s ez nem a külföldről be-

hozott újabbnál újabb idegen eszmékben keresendő, hanem abban, ami legközelebb áll hozzánk: *a magyar népben*. A magyar népnevelőnek ez ad képességet arra, hogy határtalanul, áldozatosan *szerezse* a népet. Nem avval a szeretettel, mely szemet huny hibái előtt és elnézi gyarlóságait, még kevésbbé avval, mely a szeretet örve alatt népszerűséget, anyagi hasznot akar tőle kicsalni, hanem olyannal, mely javítani akar rajta és vezetni akarja őt. Egyedül ez a nagyképűség, önzés, hála-várás és fitogtatás nélküli mély és odaadó szeretet képes megváltani a mi népünket, mely már nem tud hinni senkiben, annyiszor megcsalták. Az ilyen pap, az ilyen tanító nem törődik az akadályokkal, nem tér ki a nehézségek elől, nem kiméli erejét, idejét s ha kell életét is adja, egy élet megőrlő, idegbomlasztó, megfeszített munkáját, azokért, akik reá vannak bízva. A magyar nép pedig a maga legigazibb, gyökeres alakjában: a *falu* népe. Ezért a magyarság jövője a falvakban dől el, a falusi papok, tanítók, jegyzők, orvosok kezében van, akiknek mind egytől-egyig komoly és avatott népnevelőknek kell lenniök. Ki vannak küldve oda, e jövőjéért aggódó nemzet képviselőiben, hogy óvják és vezessék azt a népet, mely a mi jövőnk alapja.

A másik következmény ennek megfordítottja: *a magyar nemzet igazi nagyságát csak a kultúra terjesztése útján szolgálhatjuk*. Ez azt jelenti, hogy a magyar nemzet jövője a magyar nemzet művelődésétől függ. Láttuk, hogy műveltség, kultúrán etikai kultúrát értünk, ennek az erkölcsi nemesedésnek az emelkedése záloga tehát a mi jövőnknek. Nem fegyvereink ereje tesz bennünket nagygyá, nem is csak gazdagságunk, ipari fejlődésünk; ezek csak alapjául szolgálnak az igazi etikai, kultúrának. Hiában andalgunk a múlt dicsőségén, hiában sirunk a reménytelen jövőn, mindez nem tesz bennünket nagyokká. Ezért a magyar nép igazi orvosai azok, akik őt a tétlen

ábrándozásból kiragadva, az erkölcsi fejlődés és emelkedés vágányára tolják. Nem a „szabadság“ valami homályos gyógyítószere, nem „jogok“ és nem „föld“ az, amittől a magyar nép igazi jólétét várni kell, hanem kitartó önzetlen munka és erkölcsi fölemelkedés. Ez a gondolat teszi a nép igazi vezéréivé a nép nevelőit, azokat, akiknek kezében annak jó és balsorsa, annak jövője van. Lehet-e nagyobb és szebb hivatás e világon, mint olyan tanítónak, papnak, orvosnak, jegyzőnek lenni, aki a nép művelésére szenteli életét?! Ha pedig a nemzet törekvésének eszménye a kultúra, ennek eszköze a nép nevelése, akkor büszke lehet az, aki e hatalmas célt előmozdítani hivatott.

Végül az következik e gondolatból, hogy ebben a hazában csakis olyan törekvésnek van jogosultsága, ami a nemzeti kultúra szolgálatában áll közvetve vagy közvetlenül. Az olyan államot, melyben a kultúra a fő cél és minden ezt a kultúrát szolgálja, kultúrállamnak nevezzük. Az ilyen állam és ilyen nemzet minden tagja kötelezett *szolgája* annak a célnak, mely mindenik fölött áll, de egyben *szabad* tagja nemzetének és megvalósítója annak a célnak, mely legmélyebben és legdöntőbben a saját lelkébe van beidegződve. Ez a *törvény* és a *szabadság* két, egymásnak megfelelő gondolata.

2. A nemzeti művelődés feladatai a falun.

Az előbb eljutottunk arra, hogy meghatározzuk a kultúra tartalmi és formai alapelvét. Mondtuk, hogy a kultúra tartalma az erkölcsi, formája, megvalósulási föltétele pedig a nemzeti lét kereteiben keresendő. Utaltunk arra is, hogy a gazdaság, az anyagi jólét még maga nem kultúra ugyan, de annak szükségképpen előföltétele, mert igazi műveltséget csak az a nép képes fölmutatni, mely birtokában áll az élet külső anyagi föltételeinek is. Most kíséreljük meg fölkeresni, hogyan valósul meg ez a művelődés, mint eszmény a falusi nép és község életében. A

kultúra ugyanis, mint cél nem egynemű, a céloknak olyan rendszerét hozza magával, melyeket mellékcéloknak nevezünk. Azonkívül ezek egészen más képet mutatnak a világvárosban, mint a faluban s ezek közt is más a színmagyar s egyvallású faluban, mint nemzetiségi községben. A kultúra tehát nem valami mindenre jó kaptafa, hanem eszmény, mely lényegében mindenütt egy, de megjelenési formájában mindenütt különböző, miként a diófa levele más, mint az eperfaé s mégis mindkettő a szó legigazibb értelmében falevél. Ezért egy népnevelő első kötelessége megállapítani azokat a feladatokat, melyek a kultúra egyetemes eszményéből az ő községére következnek. Hogy pedig lehető legnagyobb mértékben lehetővé tegyék ezt, a falu kultúrájának lehetőleg minden alapvető kérdését megpróbáljuk felölelni.

Ezek a kérdések két csoportra oszlanak. Egyik oldalon ott állanak bizonyos külső problémák, melyek külsőleg határozzák meg a falu művelődési életét és pedig előmozdítólag és hátráltatólag hathatnak arra. A másik oldalon állanak azok a feladatok, melyekben a népművelés gondolata specializálódik, sajátos alakot ölt.

A külső problémák azokat az életviszonyokat tárgyalják, melyekben a község élete lefolyik. Három ilyen nagy kérdést emelünk ki: a gazdasági élet problémáját, a felekezeti kérdést és a nemzetiségi kérdést.

A falu élete az ország túlnyomó részében a *gazdasági élet* körében folyik le. Ez az egyöntetű, hagyományos élet, mint fent láttuk, befolyásolja a nép gondolkodásmódját és egész jellemét. Kifejtettük azt is, milyen egyéni az az irány, melyet épp e miatt az egész község haladása vesz. A gazdakörök, fogyasztási és hitelszövetkezetek minden kérdést saját szempontjukból néznek. Világos azonban, hogy a művelődés nem merül ki a gazdasági élet fejlettségében. Már fent utaltunk arra, hogy az csak nélkülözhetetlen alap a kultúra számtára, melyen túl kez-

dődik az igazi, a szellemi kultúra foka. A népnevelőnek tehát nem szabad megelegednie avval, hogy a gazdasági kultúrát a tökéletesség legmagasabb fokára vigye, mint ahogy nem elég az, ha a faluban az egészségi viszonyok elsőrangúak, de a szellemi ügyek el vannak hanyagolva. Ma egy különös nevelési irányzat, mely e téren feljuttotta a múlt század józan oeconomismusát, nem akarja ezt belátni. A múlt század 50-es éveiben jelent meg magyarra átdolgozva Boros Mihály: Boldogháza c. elbeszélése, mely azt akarja megmutatni, mit tehet a jó tanító községe gazdasági föllendítéséért. E könyv igazán érdemes és olvasásra, egyetlen hibája, hogy a szellemi kultúrát figyelmen kívül hagyja.

A másik kérdés, melyet vizsgálnunk kell, a *felekezeti* kérdés. Sajnos, ma ez a legtöbb helyen olyan billentyű, melynek megnyomása a kölcsönös gyűlölet s ebből fakadó vád és panasz egész arzenálját dobja a levegőbe. Hogy ez az állandó féltékenykedés és versengés minden komoly népművelő törekvésnek útját vágja, az világos. A közös eszményeket személyes érdekekkel, kölcsönös idegeskedéssel helyettesíti és lassanként minden munkát megbénít. Hogy pedig az egyházak milyen értékes nevelői munkát képesek végezni s milyen értékes munkatársai tudnak lenni az iskolának, azt az egyvallású községekben bámulva tapasztalhatjuk. Itt könnyen is folyik a munka, hiszen úgyszólván egy célért küzdenek. Az egyház vallásos nevelői munkájának egyedüli szilárd alapja az az erkölcsi nevelői munka, amit a népnevelőnek végeznie kell. Mert amiképp a vallásos nevelés az erkölcsi jellemképzésből indul ki, úgy a műveltség igazi magaslatán, csúcspontján a vallás foglal helyet. E szempontból a nevelés két *főtényezőjének* az egyháznak és az iskolának, közös úton kell haladniok és meg kell érteniök egymást. Hiszen az egyház elsősorban nevelő intézmény, olyan szervezet, mely tagjait nevelni igyekszik és az egyházi-

aknak óriási feladataik vannak az erkölcsi kultúra terjesztésében. Így a népnevelőnek, komoly feladata, hogy munkájából ne hagyja ki az egyházzal való együttműködést s hogy e tekintetben személyi érdekeknek és szempontoknak helyet ne adjon. Szomorúbb a helyzet ott, ahol a felekezetek versengése megakadályozni látszik minden munkát. Itt a nevelő minden részrehajlás nélkül óvatosan keresse föl azt az alapot, melyen mindkét ellenfél közös eszményt ismer föl. *Ez az alap a nemzeti eszmények alapja.* Ha itt sikerül olyan munkát kezdeni, mely az ellentéteket kizárja, nyert ügye van. A többfelekezeti közösségekben tehát a kultúra, mint nemzeti ügy jelenik meg. Itt föl kell mutatni, hogy a művelődés célja, az erkölcsi kultúra, ismer vallást, de nem engedi meg a felekezeti villongásokat s hogy a vallásos nevelés tekintetében az egyházak önállóan és szabadon járhatnak el.

Legnehezebb kérdése azonban a falunak a *nemzeti ségi kérdés.* Amilyen nehéz kérdés ez, épp annyira nem helyes szemet hunyni előtte. Nem volt helyes a teljes Magyarországon s most a megcsonkított országban sem volna szabad könnyedén, felületesen venni a dolgot. Világosan láthatjuk, hogy az ellentétek kölcsönös élesztgetése sok helyen miként tette a magyarságra nézve reménytelenné, végzetessé a helyzetet. Itt természetesen leg a dolog politikai oldaláról nem szólnunk, de szólnunk kell a kérdés pedagógiai oldaláról, hiszen ez elől egy népnevelőnek sem szabad elzárkózni. Most is már óriási nehézségek állanak útjában. Ahol nemzetiségi iskola van, az állami iskola csak minden ereje megfeszítésével képes fenntartani hatását. Az ellene való titkos izgatás a faji ellentéteken kívül felekezeti ellentétekben is találja a maga erejét, ez pedig nagy összetartást tud létrehozni. Még szomorúbb a helyzet a nevelőnek iskolán kívüli munkájában. Tapasztalni fogja, hogy a személyesen nagynehezen megnyert egyéneket hogy kényszeríti el tőle az a titokzatos

hatalom, melynek csak külső ügynökei a nemzetiségi izgatók, de ereje mélyen, a szívekben rejlik. Mint Isaurát „Az ember tragédiájában“ Tankréd mellől, úgy hívja el *vonzó* erővel ezeket mellőle a régi *hagyományokban*, a nemzetiségi népszellemben rejlő erő. Súlyosbítja a helyzetet, ha az erősebb (nem vagy nemcsak számban, hanem intelligenciában erősebb) fél részéről egyenes kihívások történtek.

Bármilyen nehéz és kétséges azonban a helyzet, még sem reménytelen. Ha a nevelőnek tudnia kell, hogy a legnagyobb erőhatásokkal legkisebb eredményt ér el s hogy minden sikerre hosszú ideig kell várnia, sokszorosan áll ez ezen a téren, ahol igazán hosszú idő hozhat meg csekély eredményt. Az első kérdés, amit itt föl kell tenni: milyen helyzetet foglal el az ő munkája a község nemzetiségi viszonyaival szemben. A helyzet lehet háromféle: közömbös, ellenséges vagy barátságos s eszerint kell igazodnia a nevelő munkájának is. Mert a népnevelőnek lehet egyénileg bármilyen álláspontja a nemzetiségi kérdésben s vallhat helyesnek bárminő módszert, egy bizonyos: neki, mint népnevelőnek a nemzetiségi kérdést *pedagógiai föladatnak* kell tekintenie s nemzetiségi politika helyett *nemzetiségi pedagógiát* kell gyakorolnia. Ha fent lehet tartani a barátságos viszonyt, tegyen meg mindent az együttműködés megalapítására, keresse meg azt a közös alapot, az erkölcsi kultúra alapját, melyen mindkét fél találkozhat, de egy percig se feledje, hogy ennek a kultúrának a nemzeti lét kereteiben kell megvalósulnia. Nagy s talán pótolhatatlan mulasztás volt eddig is, hogy intranzigencia, meg nem alkuvás dolgában mi jártunk elől, mi sem kerestük soha az együttműködést, pedig kultúrát csak kultúrával lehet legyőzni, nem pedig erőszakkal vagy nemtörődéssel. Ha az együttműködés lehetetlen, meg kell maradni legalább a közömbösség tisztas talaján. De ha ez sem lehet, akkor ne ijedjünk meg a

harctól, melyben, legyen bár szó a legkisebb faluról is, a társadalom minden szervének segítségül kell jönnie. Mindenestre elsősorban a nép erkölcsi művelése, erkölcsi emelése ellenszere minden bajnak s erre kell először is tekintettel lennünk. Erre pedig egy komoly elvi tanúságunk van: az, hogy minden erősebb és fejlettebb kultúra szükségképpen vonja magához a gyöngébb és fejletlenebb kultúrájú környezetét. Egy község kicsiny, de tartalmilag súlyosabb magyarsága mindig vezetője lesz a nagyobb-számú, de fejletlenebb nemzetiségű lakosságnak. Nem szabad ezt elfelednünk ma sem, bármily kevés legyen is ma a vegyes nyelvű községünk.

E külső problémákon kívül, mint mondtuk, vannak a népművelésnek belső problémái, feladatai is. Ezek a feladatok mintegy kisebbített képét adják annak az egész munkának, melyet a nevelőnek végeznie kell. Mert aminő fontos és nagyjelentőségű gondolat a kultúra gondolata, olyan számtalan kisebb kérdésre aprózódik az el. E kérdések körül három nagy csoportot veszünk itt főgondolataiban tárgyalás alá, hogy ezekben keressük meg azokat a föladatokat, melyekben a népművelés munkája kicsúcsosodik.

Elsősorban szóljunk azokról a feladatokról, melyek a falu *gazdasági* életének vezetésében várnak reánk. Jeleztük, hogy az ezekkel való törődés, tanácsadás a nevelőnek szintén fontos hivatása. Értjük pedig itt nemcsak a szorosán vett gazdasági kérdéseket, hanem mindent, ami a falu anyagi életére vonatkozik. Egy egészségtelen helyen fekvő, piszkos falu sohasem lesz művelt, épp úgy, mint egy másik, mely fülig el van adósodva. A nevelőnek feladata tehát törődni a község *egészségügyével*, teljes erejével hatni oda, hogy az emberek megértsék pl. a fertőzéstől való óvakodás szükségét, hogy a házaikat ne építsék nedves helyre stb. Hasonlóképp ki kell terjednie figyelmének arra, hogy a községben a *gazdálkodás* újabb

és jobb módjai elterjedjenek. Módot kell találnia rá, hogy a hatóságok erre vonatkozó rendeletei, segítségei ne maradjanak teljesítetlenül, vagy csak tudatlanságból igénybevétel nélkül. Ide tartozik a *tűzoltás* kérdése, melynek irányítása, megoldásának sürgetése szintén reá vár. Ebbe a körbe tartozik tehát minden, ami a község anyagi létét jobbá teszi és fejleszti.

A második csoportba tartoznak azok a célok, melyek ezen az alapon épülnek föl s melyeket a *nemzeti* nevelés gondolata köré lehet csoportosítani. Ez azt jelenti, hogy a nevelésnek nemzeti irányúnak kell lennie. Nemzeti nevelésen hosszú ideig szép márc. 15-i, október 6-i stb. ünnepeket értettek az emberek, amikor szalagok lebegnek a kalapokról és valaki hangosan elkiabálja a „Talpra magyar“-t. Most, mióta „állampolgári nevelés“-nek hívják, kezdik jobban megérteni. Ez a föladat arra utal bennünket, hogy a nemzetnek, mint *társadalmi kategóriának* és a nemzetnek, mint *eszménynek* a gondolatát próbáljuk tudatossá tenni az egyénekben. Ha ennek az útjára lépünk, akkor lesz az egész nevelésünk nemzeti, a nemzeti eszme szolgálatára. Világos, hogy ennek a nevelésnek korán, már az iskolában kell kezdődnie s épp olyan világos, hogy ott nem szabad véget érnie sem. Meg kell éreznie az illetőnek, hogy ő egy nagy közösségben él, a nemzet közösségében, mely tőle várja, hogy megteszi leghívebben kötelességét, elvégzi a feladatot, melyet az élet reá bízott s hogy kötelességteljesítésétől és munkájától függ mind e közösségben való helyzete, mind magának a hazának léte. Föl kell mutatni neki, hogy e haza multja őt a kapcsolatok ezernyi szálával köti e nemzethez s maga abból az örökségből él, melyet elődei anyagi és erkölcsi tőke gyanánt hagytak rá; végül át kell hatni komoly felelősségérzéssel arra nézve, hogy kezeiben e haza és nemzet jövője van. Hogy melyek azok a motívumok, amiket itt fölhasználhatunk és milyen módszert kell követnünk eb-

ben, majd a következő fejezet főadata lesz fejtegetni.

A feladatok harmadik csoportját azok a kérdések adják, melyek a kultúra *etikai* jellegével vannak kapcsolatban. Ebbe a gondolatkörbe vesszük be mindazokat a kérdéseket, melyek a nevelés általános fogalmából folynak, tehát az intellektuális (értelmi) és esztétikai (művészi) nevelést is. Ha a népnevelő csak arra törekednék, hogy gazdaggá tegye a népet, nem végezne teljes munkát. Egy bármilyen szépen berendezett, mintaszerű magyar község, ha pl. az iszákosság, lopás el van terjedve benne, vagy lakosai tudatlanok, ostobák, egyáltalában nem művelt község. Annyival fontosabb ennek hangsúlyozása, mert a nép erkölcsi nevelését sok helyen teljesen figyelmen kívül hagyják. A nép erkölcsi nevelése — módszeréről alább lesz szó — kétségtelenül igen nehéz és hosszú időt igénybevevő munka. Kezdődik a kisdedővóban s végződnie kell akkor, mikor az illető kilép az ifjúsági egyesület tagjai közül. A módja ennek személyes, mert a nevelő személyisége tehet legtöbbet. Az intézményes—egyesületi nevelés csak kiegészítője, ennek. Mutassunk még itt rá az egyházak munkájának nagy jelentőségére, mellyel, ha csak lehet, okvetlen keressen kapcsolatot a nevelő. Világos, hogy az iskola szintén melegágya tartozik lenni az erkölcsi nevelésnek s hogy tulajdonképp éppen az iskolában vetjük meg erre az alapot. Ugyanide tartozik az értelem nevelése, mely az ismeretek rendszeres terjesztésében áll. Nem a haszon, hanem az önértékű tudás alapján állunk itt, nem azért tanítjuk, hogy hasznát vegye, hanem, hogy világképe táguljon s világnézete erősödjék. Harmadik része ennek az esztétikai, vagyis művészi szemlélésre és alkotásra való nevelés, mellyel a nép szépjérzékét akarjuk fejleszteni.

Körülbelül ezek azon főbb ágazatok, melyekbe a kultúra egyetemes célja szétvetődik. Ezek közül mindegyik

egyformán fontos s a nevelőnek komolyan vigyáznia kell, hogy egyik se váljék közülük munkássága kizárólagos tárgyává. Ne felejtjük el, hogy nem intézményeket akarunk állítani, nem külső, mutatós eredmények elérése végett vagyunk oda állítva; munkánk személyes munka, hivatásunk az, hogy a saját példáink és életünk ereje által vezessünk másokat a nevelés eszménye felé.

3. Kultúra és nevelés.

Megállapítottuk főntebb, hogy a kultúra az erkölcsi érték társadalmi megvalósulása. Kultúrállamoknak nevezzük azokat az államokat, melyeknek célja ennek az igazi műveltségnek megvalósítása. Mivel pedig a kultúra terjesztésének egyetlen eszköze a nevelés, ezért az igazi államnak *nevelő államnak* kell lennie, vagyis annak minden intézménye, minden szerve azt a célt tartsa szem előtt, hogy a nemzet minél magasabbra jusson a művelődés eszménye felé. Ennek a gondolatnak alapját nálunk Széchenyi vetette meg, Németországban pedig Fichte. Mindketten a saját nemzetük legnagyobb nevelői közé tartoztak. E gondolat alapján kell az állam minden munkájának népművelő, nevelő jelleget öltetni; az, hogy ma ettől távol állunk, nem bizonyítja az ellenkezőjét. Ma úgy áll a dolog, hogy e nevelői munkát az erre hivatott tanítókon és tanárokon kívül az egyházak és alkalmazottaik végzik, holott ebben a munkában mindenkinnek részt kell vennie. Hiszen a nemzeti eszmény *közös* eszmény, ezért számot kell vetni avval a gondolat-
tal, hogy ez eszmény eléréséért mindenki *felelős*. Elöttem tehát nem lehet közönyös az, hogy X vagy Y hogyan teljesíti elvállalt kötelességét, mert az ő kötelességteljesítésétől, úgymint az enyémtől, bármi kis részben, de föltétlenül a nemzet jövője függ. Nem lehet közönbös az sem, hogy egyik embertársam elpazarolja a vagyonát, egészségét, életét, mert vele értékek pazarlódnak el. Sőt nem-

csak szükséges, hogy érdeklődjem ezek iránt, hanem bizonyos mértékben felelősséggel tartozom értük, kötelességem nekik segítve, őket abba a helyzetbe hozni, hogy a nekik megszabott helyen és munkakörben kötelességeiket elvégezve hozzájáruljanak a közös eszmény megvalósításához. Azt a munkát pedig, amikor valakit erkölcsi személységének kialakításában segíték, nevelésnek nevezük. A mi fölfogásunk szerint tehát mindenki felelős a mások jólétéért, szellemi előhaladásáért, mindenki köteles nevelni azokat, akiknek az ő irányítására szükségük van. Ez a gondolat pedig nem egyházi gondolat s nem az állandó kiskorúságban tartás gondolata, hanem a legkonkrétebb és leghatározottabb program, ami elképzelhető.*)

Ha tehát az állam célja a művelődés, a nevelő államnak minden ténykedésével ezt a célt kell szolgálnia. A közigazgatásnak nem szabad megállania az adók pontos behajtásánál, hanem ki kell figyelmen kívül hagynia a nép anyagi és erkölcsi jólétére, fejlődésére is. A jegyző e tekintetben nagyon sokat tehet, mert a közigazgatás száalai az ő kezébe futnak össze. Sajnos, a mi népünknek erős és határozott ellenszenvé van minden olyan dolog iránt, ami kötelező, de épp azért kell személyes munkásságával megmutatnia a jegyzőnek is azt, hogy a törvény nemcsak külső tiltást vagy rendelkezést ad, hanem annak szelleme van s célja az ország előhaladása, erősödése, művelődése. Hasonló nagy és szép hivatása egy orvosnak, hogy ne csak a betegek egészségével törődjék, hanem azonkívül személyiségének az erejével munkáljon közre a nép emelkedésén. Még az úgyszólván kizárólagosan védő intézmény, amelytől legtávolabb látszik esni a pozitív alkotó munka minden lehetősége, a katonaság is sokat

*) A társadalmi nevelés gondolatát egészen egyházellenes céltalattal hangsúlyozza *Börner: Weltliche Seelsorge* (Wien, 1907.) c. munkájában.

tehet e tekintetben. A szolgálati szabályzat első részében igazán szép és értékes indításokat tartalmaz a legénységgel való bánás, azokra való felvigyázás és erkölcsi nevelésük ügyében. A katonaság keretében, történető népoktatásról és nevelésről pedig többen fejeztek már ki értékes gondolatokat.***) Így nyomulna lassanként előbbre az állam és nemzet egész munkájában egy bizonyos nevelői irányzat s így lenne az a kor, amelyben minden ember él, nagykoruságáig állandóan fokozódó nevelői hatásokkal teljes. A kisdédovón és iskolán keresztül az ifjúsági egyesületekhez vezetne az út, majd a katonai kiképzés után a közművelődési, népjóléti stb. egyesületekben nevelődnek egy olyan nemzedék, mely öntudatosan, vállvetve munkálkodnék a nemzeti jövő megteremtésén. Hogy itt elsősorban a falu művelt embereire vár a nagy feladat, tevékeny segítséggel működni közre a nevelő község kialakításán s hogy mindenért, amivel e gondolat megvalósulását akadályozzák vagy elmulasztják, ők viselik a felelősséget a jövő nemzedék előtt, az olyan komoly és ünnepies gondolat, melynek mindenkit, aki ezt a legcsekélyebb mértékben is érezni képes, át kell hatnia.

Ez pedig, a nevelés módszerét tekintve, nem intézményes, hanem *személyes*. Az intézményes nevelés túlbecsülése az a módszери tévedés, ami eddig igen sok szép munkát megakadályozott. Külföldön látott szervezeteket hoztunk be abban a téves meggyőződésben, hogy ami ott beválik, annak itt is be kell válnia; pedig minden intézmény csak keret, melybe az igazi tartalmat a vezető személyisége adja. Innen volt az a sok balfogás, sok hiábavaló kísérletezés, melyek hibáit és helytelenségét ezen az alapon bizonyíthatjuk. Mert a világ legelső és legjobb

**) V. ö. *Károlyi* Sándor: Az iskolán kívül népoktatás és népjólét. Szatmárnémeti, 1917.

szervezett iskolája, népjóléti intézménye, egyesülete is csak akkor ér valamit, ha abban célra törekvő munka folyik. Látunk kitűnően megszervezett egyesületeket, melyekben az eredményes munka minden *külső* föltétele megvolt, mégis pangottak és nyomorogtak, mert hiányzottak a munka *belső* föltételei, alapjai: a személyes nevelés eszközei. És láttunk egyesületeket, melyek szervezetileg és anyagilag a legingatagabb alapon állottak, melyeknek egész munkája állandó kapkodás, rendszertelen sokat-akarással volt s mégis igen tiszteletreméltó munkát végeztek, mert a külső föltételek hiányát, úgy, ahogy pótolta a *belső*, egyéni, személyes munka fokozott mértéke. Bizonyára nem ideálja egy egyesületnek sem az első, sem a második példa, de inkább szeretjük látni az utóbbit, mint egyet az előbbieket közül.

Épp így óvakodnunk kell külföldi minták szolgái átvételétől azért, mert minden intézmény talajtalan, ha nem annak a népnek életföltételei, körülményei, egyszóval egész világa adja hozzá az alapot. Az intézmény virág, mely csak annak a növénynek különleges lényéből folyik s arra való, hogy gyümölcsöt hozzon. Idegen minták hosszú idő alatt fogamzanak meg vagy — s ez gyakoribb — örökké idegenek maradnak. Ami nem a nép lelkéből folyik és nem sajátos helyi körülményeknek és szükségeknek felel meg, az állandóan a kudarc veszélye előtt áll.

A személyes nevelésnek tehát két gondolata van: *egyéni* elbánás mindenütt, minden egyesületben. Mindenkit arra a helyre kell állítani, amely tehetségeinek megfelelően meghaladó vagy azon alól maradó kötelességet nem kell sózni senkire. Valamely egyesületben egyszerű, de pontos tagnak lenni épp olyan nehéz, mint titkári vagy elnöki állást tölteni be, épp úgy, mint jó kovácsmesternek lenni nem sokkal könnyebb, mint jó tanítónak, vagy jó miniszternek. A másik gondolat, ami ezt kiegészíti, hogy

a személyes nevelés mellett, amely minden további munkának alapja, *közösségre* nevelünk, vagyis arra, hogy a nemzeti közösségben, a nemzeti jövő szolgálatában az illető a maga helyét elfoglalja. Ez a gondolat szükségképpen következménye az előbbinek, mert a műveltség és erkölcs közösségben nyilvánul. Ezért régóta felesleges a vitatkozás az individuális és szociális (egyéni és társadalmi, közösségi) pedagógia elsősége fölött, hiszen világos, hogy az egyéni nevelés, bár alapja a másoknak, természetesen rá utal arra, hogy a nevelés jellemet, de a közösségben élő és céljait abban megvalósító jellemet akar képezni.

Ha tehát az államnak a műveltség elérésére vezető eszköze a nevelés, melyet minden öntudatos embernek végeznie kell s ha e nevelésnek személyes, lélekből-lélekbe ható munkának kell lennie, akkor az egész munkának egy fordulópontja s egyben biztosítéka van: *a nevelő személyisége*. Olyan fontos és komoly dolog ez, hogy ki kell emelni e kérdést a pedagógiai tankönyvek paragrafusaiából és csillag alatti jegyzetrovataiból és külön szentelni nagyon sok időt arra, hogy a jövő népnevelő, a tanító, lelkipásztor, jegyző, orvos stb. egészen megértsék ennek óriási fontosságát. Hiszen a tanító és lelkipásztor személyiségétől függ elsősorban a munka és a siker. Egy hamar fellobbanó, de hamar kifáradó vezető évtizedekre határozhatja meg a község képét, nyomhatja arra keznyomát. A jó nevelőnek nem szabad egy pillanatra sem elveszíteni az eszményben való hitét, mert akkor iparos lesz belőle, aki másol. Táplálnia kell állandóan a maga lelkét a célok világának levegőjével, hogy állandóan tudja, mit akar és tudja azt szilárdul és komolyan akarni. Sok élet azért törik le hamar, mert felületes lelkesedés szalmalángja hevítette s nem az eszmények akarása. Csak a hiúság vagy gyermekes vágyakozás

készítette a munkára s nem az, hogy eszményei lelkével vannak egybeforrva, annak alapját, pilléreit alkotják. De épp így nem szabad elveszíteni szem elől a valóság követelményeit, „kancsalul“ nézni az ábrándozás festett egeibe. Az élet reális követelményeinek, szükségéinek, lehetőségeinek e figyelmen kívül hagyása megfoszt bennünket a munka külső kereteivel való számvetéstől. Ez a magyarázata sok „nem lehet“-nek, amit annyiszor hallunk tanítók és lelkipásztorok ajkáról. El vannak keseredve az iskola ellen, mely „elméletet“ tanít s „most látjuk — ismétlik — mennyivel más a gyakorlat!“ Holott az ő életük nehézségét nem az elmélet és gyakorlat ellentéte teszi, hanem egyszerűen az, hogy elméletük elméletnek is rossz. Mindkettő az élet követelő eszményében találja meg kibékülését.

Valóban, a jó tanítónak, lelkipásztornak, népnevelőnek a folytonos munka, állandó áldozat, másért való küzdelem az élete. Ebben ne várjon hálát vagy visszafizetést, mert akkor inkább adjon ki pénzt kamatra. A nevelő élete nem a hálában és visszafizetésben találja erejét és jutalmát, hanem abban, hogy sikerült előbbre vinnie azokat akik rá vannak bízva. Meg kell becsülnie és meg kell értenie őket, a legkisebttől a legnagyobbig; álljon mellettük türelemmel, hűséggel, ha ellene fordulnak is, áldozzon értük, ha kell — és mindig kell — egy egész életet. Mert ő utána igazodik önkénytelenül a falu. Az iskolában, templomban elmondott szavai visszatérnek kint az életben mások ajkáról; cselekedeteit szabály gyanánt tekintik mások s lassanként örömmel és hálával látja, hogyan ölt testet lassanként az a gondolat, mely lelkében lakozott. Hosszú és lassú munka ez, de nyomában soha nem érzett és áron meg nem vehető öröm érzése jár. Ezért a világ első hivatása a nép nevelőjének lenni és épp ezért függ a magyar nép nevelőitől a nemzet jóléte és jövődjéje.

Mindaz a munka azonban, amelyet nagy áldozat-

készséggel és kitartóan végeznek egy-egy községben a nép nevelői, csak helyi eredmény, elszigetelt munka marad mindaddig, míg egy közös nagy munkaprogramm meg nem teremti a kapcsolatot azok között, akik külön munkálkodnak. Ezért van szükség arra, hogy az állam, mint hatóság, de egyben a nemzet egész társadalma, valóban részt vegyen e munkában és teljes erejéből segítse azt.*) Ilyen közös programot akarunk adni a következőkben, fölmutatva azt a módszert, mellyel az imént ismertetett célt, a magyar nép művelődését, megvalósíthatjuk.

*) E végből szükséges a közeli községek népnevelőinek időnként összegyűlni s közös kérdéseket megbeszélni. *Károlyi* Sándor életrevaló tervet ajánl a megyei, járási stb. közművelődési egyesületekről, de természetesen először ehhez községi közművelődésre van szükség. (I. m. 97. s köv. l.)

[Vákát oldal]

III.

A falusi népnevelés módszere és eszközei.

1. A módszerről általában.

A már tárgyalt alapokon kell megindulnia az általános munkának. Mielőtt azonban ennek részletes fejtegetésébe kezdenénk, röviden megpróbálunk egy pár megjegyzést tenni arra, hogyan kell előkészíteni ezt a munkát és a munka módszerében általában micsoda elvek vezessenek bennünket. Különösen fontos ez azok számára, akik még nem végeztek ilyen munkát és olyan közösségben, ahol ez a munka még nem kezdődött meg. Ha valami, ez a munka olyan, melybe nem lehet fejest ugrani s hol a módszeres előkészítés hiánya két nagy veszedelemmel fenyeget, t. i. vagy nem érti meg a nép, amit akarunk vagy csak külső intézményeket fogunk létesíteni. Ezért sok tekintetben könnyebb a helyzet ott, ahol még ilyen munka nem folyt, mert a régebben elkezdett és sikertelen munkánk emlékei, mint kísértetek járnak fel és akadályoznak szabad mozgásunkban, a népet pedig bizalmatlannál és tartózkodóvá teszik.

Rendszeres és komoly *előkészület* nélkül a munkába fogva annak tesszük ki magunkat, hogy egy félév múlva kimerülünk s kapkodni és hevenyészni fogunk. Fontos tehát az előkészület és programmkészítés abból a szempontból, hogy ez úton őrizzük meg a munka egységét és

tervszerűségét. Sohasem szabad elfelejtenünk, hogy a munkánk egysége nem külső, hanem belső s itt az a kérdés: mennyire haladunk előre a nevelés azon munkájában, melyet végezniünk kell s nem a külső sikerek nagysága. Erre az előkészületre inkább több, mint kevesebb időt kell szánni. Van község, melyben három hónap alatt már meg van vetve az alap s viszont van hely, ahol öt évi munka csak alapjait teremtette meg az előkészületnek. Minden az illető község hagyományaitól, lakosaitól, külső körülményeitől függ, továbbá attól: van-e valami, kapcsolópont, amihez további munkánkat kössük.

Az előkészület első lépése a helyzet megismerése, tanulmányozása. Megállapítjuk azokat a szükségleteket, melyek fölmerülnek s a lehetőségeket. Igyekezünk kitanulni azokat, akik a munkában segíthetnek s találni fogunk két-három embert, akire terveinket rábizhatjuk s akik szívesen vállalkoznak segítőkül. Magunkhoz szoktatjuk az ifjúságot, érdeklődünk ügyei, kérdései, multságai iránt is, kiválogatjuk és számon tartjuk közülök azokat, akikre a munkában számíthatunk. Így keresünk először *munkatársakat*. Ennek az eljárásnak, mint az egész előkészítésnek, *személyes érintkezés* útján kell történnie. Igyekezék személyesen megismerni mindenkit, aki a munkában előbbrevivő vagy hátráltató szerepet játszhat. A személyes érintkezés apró eszközeivel igyekezék bizalmat kelteni maga iránt, mert minden munkának ez az alapja. Különösen vigyázzon arra, hogy semmit se tegyen vagy szóljon úgy, hogy abból a munkára nézve előhaladás ne származzék. Minden szavát és tettét vizsgálja meg jóelőre, hogy meggondolatlan, tapintatlan és türelmetlen szóval ne rontsa el évekre vagy hónapokra a munkáját.

Ezen az alapon, ha jól elő van készítve, megkezdheti *az első munkát*. Erre nézve ne feledje, hogy ez „bemutató” lesz, ebből ítélik meg, ez lesz a felelet arra a kérdésre, mely mindenki lelkében él s

amelyre saját maga előtt is felelnie kell: „mit akarok?“ Azért ezt az első munkát különös gonddal készítse elő. Ne kezdjen először nagy dologba, hanem egészen apró munkába, amely bizonyosan sikerül. Ennek kudarca döntő hatással lenne többi munkáira is. Ez a munka képviselje az irányt, amit követni akar. Legyen világos példázata annak, hogy a mi munkánk vezérelve a közös munka. Ne mellékes célt keressünk tehát erre, hanem olyant, ami a község lakosait egyetemesen érdekli. Végül vigyázzon arra, hogy ez első munkához, mint láncszemhez kapcsolódhassék a többi, vagyis ez is kapcsolódjék bele abba az egyetemes programmba, melyet meg akar valósítani. A legkisebb ügy, mint a legnagyobb munka ettől a programmtól nyeri erejét és irányát. Azt a fényűzést, hogy olyavalamibe kezdjünk, amiből munkánk egyetemes haladására akár közvetve, akár közvetlenül haszon nem származik, csak nagyon ritkán szabad megengednünk magunknak.

Ezzel kapcsolatosan hangsúlyozzuk azt, hogy a mi terveink legmélyebb s legtitkosabb rugóit, távoli céljainkat nem szükséges akárkinek mutogatni s kevésből származik nagyobb kár, mintha bárkit be engedünk nézni a munkálkodásunk kulisszatitkaiba. A legnagyobb rész a kíváncsiak közül csak azt a titkos gépezetet akarja látni, amellyel az alakokat mozgatjuk s ezért fel sem tudja fogni annak fontosságát, lenézi vagy kigúnyolja. A biblia azt mondja valahol: „ne vessétek a drágagyöngyöt a disznók elé, mert sárbatapossák“ s jó megtartani ezt a nevelőnek is. Minek szolgáltatassuk ki a mi életünk és lelkünk legdrágább értékeit, amelyek annak alapját adják, olyan embereknek, akikben nincs érzék ezek iránt s akik csak megtapossák, szépségétől, értékétől megfosztják azokat. Azt hiszem, sok tanító és lekipásztor elkedvetlenedése onnan van, mert úgy érzik, hogy könnyelm-en disznók elé szórták az életük drágagyöngyét.

Végül — hogy sorra vegyük azokat az apró fogáso-

kat, melyek az előkészítés és első munkálkodás idejében fontosak lehetnek, — jegyezzük meg, hogy a munka iránya párhuzamos. Először indítunk egy egyszerűbb és kisebb munkát, amelyikre legtöbb szükség van. Ha ez folyik, akkor lássunk a másikhöz. Minden megindított munkát azonban pontosan és lelkiismeretesén végig kell vezetni; se kényelemszeretetből, se kishitűségből, se részvétlenség miatt ne szüntessük be, csak akkor, ha látjuk, hogy nem célravezető vagy eredeti rendeltetésétől eltér. Ha a hirdetett sorozatos felolvasásokra csak 10—15 ember jön el 100 helyett, tartsuk meg olyan hűségesen, mintha 200-an volnának. Ha kimondjuk, hogy „ennyivel nem érdemes“ vagy „nem lehet“, lebecsültük azt a 15-öt, aki komoly törekvés által vezetve jött oda. Ha valami munkát abban kell hagyni, őrizzük meg legalább a látszatát annak, hogy mi szüntettük meg s nem magától mult ki. Ne kicsinyeljünk és keveseljünk három embert sem ahhoz, hogy foglalkozunk vele. Ne feledjük: a siker igazi titka a nevelő egyéni buzgósága, pontossága és áldozatkészsége.

E kisebb fogások elsorolása után — mely elsorolás azonban nem tart számot a teljességre, sőt egyenesen kívánja a helyi körülmények és a nevelő egyénisége szerinti pótlásokat mindenkitől — lássuk most azt a módszert, mellyel a célt megközelíthetjük.

Hogy ennek a módszernek alap gondolatait megállapítsuk, először is emlékeztetnünk kell arra, amit a kultúráról mondtunk, t. i., hogy a kultúra az önérték gondolatából folyik. Mondtuk azt is, hogy a társadalmi haszon és az ezt szolgáló intézmények kultúrának nem nevezhetők ugyan, de annak szükséges előfeltételei. A kultúrának, mint önértéknek át kell hatnia a *társadalmi haszon* alapelvén fölépülő intézményeket, mert azok önmagukban nem értékesek, értéket nekik a kultúra elve ad. Első dolgunk tehát keresztülvinni ezt az értékelést, vagyis a társadalmi haszon elvéről átvezetni a népet a kultúra értékének

fölismerésére.*) Meg kell értetnünk vele, hogy a *haszon* nem öncél, annak értéket csak a műveltség ad. Ide tartozik a falusi ember nyereségvágyának, kiméletlen törtetésének, meggazdagodási törekvésének a befolyásolása (háborús árdragítás stb.). Utalunk rá, hogy vannak gondolatok, melyek értékesebbek, mint a haszon (becsület, békesség, egészség, haza java stb.) s melyek elvesztésével maga az anyagi érték is hiábavalóvá válik. Az értéksorban a vagyonnál drágább pl. az *egészség*. Ez fölötté áll nemcsak az élvezet értékének, hanem a haszonnak is. Az iszákos ember egy nagyobb értéket (egészség) dob oda egy kisebbért (élvezet). Itt rámutatunk arra, hogy milyen fontos föltétele az egészség, értéke a munkának, hogyan válik nála nélkül értékteleenné minden más. Az egészségnél értékesebb maga az *élet*. Ennek szolgálatában kell állani a haszon gondolatának, mert a kiméletlen munka, a szenvedélyek megcsökkentik az élet energiáját. Különösen a gyermek- és anyavédelem kérdésénél fontos az élet értékének kiemelése. Ezek az értékek mind az egyéni haszon értékei. Az értéksorban következik a *közösség*, mint érték. Az egyéni haszonnak, egészségnek, életnek háttérbe kell vonulnia a közösség érdeke előtt. Aki a községben hivatalt visel, annak időt, munkát kell áldoznia a községért. Az orvosnak, tanítónak, lelkipásztnak sokszor az egészséget kell veszélyeztetnie a többiek javáért (pl. járvány idején), de állandóan el kell szánnia magát, hogy azok szolgálatára áll, akik reá vannak bízva. Tehát a közösség nagyobb, mint az egyes ember haszna, egészsége. Háboruban fegyvert fogunk, hogy megvédjük a

*) Ennek az értékelésnek alapelveit a paedagogiának, mint tudománynak harmadik része, az érték utánképzésének a tana fejtegeti, mint olyan rész, melyen az egész tudomány megfordul. Itt már annak az alapján csakis gyakorlati következményeket és megjegyzéseket említünk.

hazánkat. Sokan életüket is elvesztik. A haza java tehát drágább, mint a mi életünk.

Ez utal bennünket az önértékre, melyet immár nem az általa okozott élvezet vagy hozott haszon tesz értékessé, hanem mely önmagában értékes. Az önérték három körben valósul meg: *intellektuális* (értelmi), etikai (erkölcsei) és esztetikai (művészi) körben. Ezek tulajdonsága az, hogy az intellektuális kör alapja az etikainak, ez viszont az esztetikainak alapja, de mindhárom kör lényegében egy, csak megnyilvánulásában lévén három, egyenrangú és egységes. E három körön, mint alapokon nyugszik a vallásos érték köre. Nézzük most e kissé elvont gondolatok gyakorlati érvényesülését.

Az első lépés az *intellektuális* körben az ismeretek gyarapítása s vele a nép világképének bővítése. Az ismeretközlés anyaga is nevelő hatású ugyan, de igazi erejét a rendszeres ismeretek közlésével fejtí ki. Minden rendszer egy logikus sora az ítéleteknek, melyek mindig következtetés alakjában lépnek föl, azaz két ismert elemből épül föl egy harmadik, de mindig kérdéssel zárulnak. A kérdés pedig bizonytalanság, mely kutatásra ösztönöz. Ez a kutatás ébreszti föl az érdeklődést s a kutatás maga gondolkozás, vagyis a legmagasabb, legegységibb munka. A kutatás eredménye egy bizonyos megteljesedést, csodálkozást okoz, melynek alaphangulata a megalázkodás. Ezzel elérjük azt, hogy a tudást nemcsak haszna szerint fogja értékelni, hanem reájut arra, hogy a tudás *önérték*. Ez a világ rendezett egység, melynek képe az ő lelkében tükröződik, amely szintén e világba tartozik bele. A világnak és saját lelkének közös sarkpontja az *igazság* gondolata. Világítsuk meg a menetet egy példával! Rendszeres ismeretterjesztést végzünk, mondjuk a természettan tárgyköréből. Kiindulunk az egyes *jelenségek* kísérleti ismertetéséből, megállapítunk bizonyos *tételeket*. A következőkben rámutatunk e tételek állandóságára s arra,

hogy ezek változást nem tűrnek. Most keressük e tételek állandó jelentkezését a jelenségek egész világában és látjuk, hogy azok saját életünkben, testünkben is szerepelnek, sőt annak *alkotó elvei*. Ezek az alkotó elvek tartják össze a mi világunkat, ezek szerint igazodik az, ezek e világ *törvényei*. E törvények megalkuvást, ellenmondást nem tűrnek, velük dacolva, megsemmisülést, engedelmelkedve, boldogulást hoznak reánk. Nem idegenek tőlünk, mert lényünknek is alkotó törvényei, kötelességünk meg egyezni velük s ha ezt tesszük, saját magunkat találjuk föl. E törvények alkotják a világ s a mi életünk *igazságát*. Ugyanilyen módon lehet végig vinni ezt a történelem, természetrajz, földrajz stb. körében. A régi módszertől való különbség abban áll, hogy nem mozaikszerű ismeret-halmazt adunk, hanem *rendszeres, logikus sort*, melyet az illető áttekinthet és megért. Következésképpen a régi módszer „felolvasó estéi“, melyeken egy alkalommal a Mars lakóiról beszéltünk, a másikon a gyufagyártásról, csak felületes szószátyárkodássá válnak az esetben, ha a gondolat egész tartalmának fent vázolt logikai menetét le nem vezetjük.

Világos, hogy ennek a gondolatmenetnek az iskolai tanításban is érvényesülnie kell, sőt egyenesen ott kezdődik, a magasabb osztályokban. Az alsóbbakban a jelenségek ismertetésére van szükség, de nem szabad úgy kibocsátni az iskolából senkit, hogy ezt a rendszerezésre való hajlandóságot ne adjuk meg neki. Hogy ezt az iskolában hogy hajtjuk végre, az most ide nem tartozik. Nagyobbaknál, akik az iskolából már kikerültek, szemináriumok és előadások útján, amelyekről majd lesz szó.

Az önérték másik köre az *etikai értékek* köre. Ez az, amelyen a kultúra értékét megtaláltuk. A törvény gondolatáról, mely a világot összetartja, jutunk az erkölcsi nevelés alapgondolatához: a *fegyelemhez*. Az értelmi és erkölcsi nevelés tehát logikailag — nem időileg — egy-

mást megelőzik. A fegyelem viszonylagos, korrelatív elve a *bizalom* s a nevelés alapelve, hogy a kettő egyformán érvényesüljön. A bizalom fegyelem nélkül épp úgy elfajul, mint a fegyelem, melyből a bizalom érzése hiányzik. Mindkettőnek kapcsoló pontja, közös forrása a nevelő személyisége. Ennek kell gyermek és felnőtt előtt egyaránt úgy állania, hogy e két alapelvet magában egye-
sítse. A *fegyelem és bizalom helyes aránya adja* az első kapcsolatot a nevelő és azok között, akik iránta ez érzéseket táplálják. Tudják, hogy mindenkinek javát akarja, hogy barátja mindegyiküknek s ez a gondola *közösségbe* fonja össze őket. A közösség gondolata az első alap a továbbhaladásra, ennek hiánya kizár minden sikert. Gondoljuk el, milyen óriási jelentőségű dolog az, ha a község a maga tanítójával, lelkészével *együtt* alkot valamit, ha a közös munkára azt mondhatják: *mi* csináltuk. Nem a tanító úr csinálta s mi segítettünk, hanem közös munka. Sok tanító és lelképásztor — önmagában bármily buzgó — munkája azért nem sikerül, mert nem tudja a többes szám első személyének nyelvhasználatát, csak per „én“, vagy „ti“. És a legjobb fogás azt vinni az emberek lelkébe, hogy amit én csináltam is, az is közös munka. Mert a legelső, ami összeköt: a közös érdek, a közös *haszon* köre. A község haszna s boldogulása. Azért van szükség szövetkezetre, azért kell háziipar stb. A következő lépés a közös *munka*. Együtt tervezni meg annak minden részletét, esélyeit, eszközeit, együtt fáradozni mindenben és együtt örüdeni a sikernek. Nincs semmi, ami bennünket jobban össze tudna kötni a néppel, mint a közös siker, de még inkább a közös kudarc. A jó nevelő keresi az alkalmakat a közös munkára, mert tudja, hogy ezek emlékei a legszilárdabb ágai a *munkatársak keresésének*. Azokat, akik segítettek nekünk, igyekezzünk összetartani, máskor is megbeszéljük velük terveinket. Közülük a legmegbízhatóbbaknak elmondjuk céljaink

közül a közelebbieket s így alakul ki egy kisebb, majd mind nagyobb és nagyobb kör, melynek tagjait immár nemcsak a munka, hanem a *cél közössége* fűzi össze. Ennek a körnek közös céljai, közös eszményei vannak. Így lassanként neveljük reá őket arra, hogy mindenki megértse a mi célunkat: a nemzeti eszmény megvalósítását s vele kifejlődik egy, az eddiginél erősebb és határozottabb *nemzeti öntudat*. A közös célok rendszere s egy közös eszmény, amelynek alapja a *történet, a mi örökségünk*. Ez a mi multunk, a mi történetünk nagy *személyiségeiben* van lehelyezve, azokban szemlélhető. Ezek életének tanulságait bevinni a nevelés minden körébe, ezt nevezzük történeti nevelésnek.

Világos azonban, hogy a történelem minden nagy személyiségét egy közös gondolat, egy *szellem* hatotta át: a haza nagysága és műveltsége. Ugyanaz a cél, amiért mi is küzdünk, amit mi is el akarunk érni, tehát bennünket azokkal a közös szellem láthatatlan kötelékei fűznek össze, az a törekvés, hogy a haza nagyságát művelődés útján igyekezzünk elérni. Ennek útja pedig az, ha a nemzet minden egyes tagja önmagában, egyénileg a műveltség legmagasabb fokára, az *erkölcsi jellem* kifejlődésére eljut.

Körülbelül ez lenne az erkölcsi irányban történő népnevelés menete. A fegyelem gondolatánál az önuralom, a bizalom gondolatánál a megbízhatóság, a közösség szempontjából pedig a felelősség, hűség, kitartás, egymásért való munka stb. jönnek mint indítékok tekintetbe. Ezek kiváltására és fölhasználására az ifjúsági egyesületek, a munkában való részvétel stb. alkalmasak.

Az intellektuális és etikai érték alapján áll az önérték harmadik megnyilvánulási formája: az *esztetikai* érték. Az erre való nevelést művészeti, vagy esztetikai nevelésnek is nevezik. Sajnos, nálunk ez a falusi népnevelésben meglehetősen el van hanyagolva, minek az össze-

vissza hányt írástól és rajztól kezdve a falusi házak izléstelen diszítéséig sok minden bizonyítékát lehetne említeni. E nevelésnek két oldala van: műélvezetre vagy szemléletre és műalkotásra való nevelés. A *szemléletre* való nevelésnél arra törekszünk, hogy a nép műizlését fejlesszük. Az előbbi körökben fölmutattuk neki, hogy e világ rendezett egész s hogy ennek alapelve az igazság, az önmagához való hűség. Nem lehet tehát szép az, ami nem igaz és nem jó. A rend gondolata adja itt az első láncszemet, utána a törvény gondolata jön. Mutatunk nekik szép műalkotásokat és rávezetjük azok szépségeire. Itt a költemények, festmények, szobrok magyarázata — minden hagyományos „esztetikai elemzés“ kizárásával — olvasótermek, könyvtárak ilyen szempontból való összeállítása fontos. A *műalkotásra* való nevelés az iskolában kezdődik. Hozzá kell szoktatni már a gyermekeket ahhoz, hogy ami a kezükből kikerül, az csinos legyen. A felserdült ifjúsággal a háziipari munkák ismertetik meg tovább ezt a gondolatot. A felnőtteknek beszélünk a ház kicsinosításáról, megmondjuk a véleményünket a kifüggesztett képekről, kiváló festményeknek stb. olcsó, de szép reprodukcióit (lenyomatait) ajánljuk. Az ünnepségek, műkedvelő színelőadások *csakis* ebből a szempontból jogosultak. A művészeti nevelés legmagasabb gondolata az, hogy e világ legnagyobb és legrágább műalkotása a művészi *emberi élet* s a legnagyobb művész az, aki ilyen alkotást tud élete folyamán megvalósítani.

Csak igen röviden és vázlatosan lehetett e módszert körvonalozni — inkább a gyakorlati következményeire tekintettel — mert az egésznek alapját a pedagógiának, mint tudománynak kell kifejtenie. De talán ebből is világos lett, milyen óriási mezejét öleli át a feladatoknak a falusi népnevelés kérdése s hogy két batyusbál vagy egy március 15-i ünnep még annak nem nevezhető. Szüksége van itt a nevelőnek teljes belátására, cél-

jával és a körülményekkel való teljes számvetésre, állandó buzgóságára, hogy nyugodtan, kapkodás nélkül tudja tovább és tovább vezetni a munkát. Gyors sikereket semmiesetre se várjon, mert minden gyors siker egyúttal felületes is. Hanem szakítson magának perceket, amikor szemlélje kívülről is a munkát, mint a festő a maga művészi alkotását, mikor a munka köznapi zajából a célok és eszmények világába tekint előre. Mert csak ez az egyetemes pillantás képes megóvni mind a sikerek túlbecsülésétől, mind a kudarcok-okozta lehangoltságtól. S ha világosan látja, mit akar elérni és mennyire haladt a munkájában, akkor hálás öröm fogja el az eddigi eredmények láttán. Csak ez az áttekintésre képes lélek védi meg és tartja benne ébren nem a máról-holnapra tartó lelkesedésnek, hanem az eszményeihez való törhetetlen ragaszkodásnak és szilárd akaratnak lángját. Régen azt mondták, hogy „pectus est, quod facit *theologum*“, később a *filozófusra* alkalmazták ugyanezt, azután rájöttek, hogy a *pedagógust* is ez a tulajdonság teszi s végül azt hisszük, meg fogjuk érteni, hogy e munkaerőtől és magasra tekintéstől izzó „pectus“ nélkül sem orvos, sem lelkész, sem tanító, sem semmi nem lehet az ember, mert erre mindenkinek szüksége van — hogy egész emberré legyen.

2. A gyermekek közötti munka.

Könnyebb tárgyalhatás szempontjából három kristályosodó pontját említjük föl a munkának: a gyermekek, az ifjúság és a felnőttek gondozását.

Mindjárt rátérve az elsőre, megállapíthatjuk, hogy a gyermekek közötti munkában találkozunk aránylag legkevesebb nehézséggel. Maga az, hogy itt a munka az iskolával kapcsolatban folyhat, megkönnyíti a dolgot. Azután a gyermek természetes gyanutlansága, könnyen fölbreszthető bizalma s végre az a gondolat, hogy a gyermekek előtti tekintélyünket már állásunk hozza magával

s így az előre biztosítva van, mindezek olyan körülmények, melyek e munkát ajánlják legjobban. De mindezeknél inkább az a meggondolás, hogy a mi munkáink és sikertünk jövődjét csakis itt kereshetjük. A népnevelést a gyermekeken kell kezdeni, hogy a mi kezünk vezetvén át őket az életen, munkatársakat neveljünk belőlük magunknak. Itt tehát ebbe a körbe azokat a gyermekeket értjük bele, akik 12. évüket még nem haladták meg. A nagyobbaknak már egészen más motívumok szerinti munkára van szükségük, melynek alapelveit később fejtegetjük.

Két szempont szerint tárgyaljuk ezt a munkát. Az egyiket a munka iskolán kívüli része adja, a másikat azok a lehetőségek, melyek az iskolai neveléssel kapcsolatosan állanak elő. Ne feledjük azonban, hogy minden ilyen munka tulajdonképpen tüzhelye és alapja az iskola, melynek minden fegyelmezése értéktelen, ha nem érvényesítjük az iskolán kívül.

Ezért, ami az *iskolán kívüli* munkát illeti, a jó nevelő teljes erejéből igyekszik fenntartani a kapcsolatot az iskola és a szülői ház között. Mint a jó lekipásztor a híveit, úgy látogatja a tanító azokat; megragadja az alkalmat, hogy a szülőkkal gyermekeik egészsége, nevelése, előhaladása, magaviselete tárgyában beszéljen. Nem azt tartja, amit most sokan a tanítók közül, hogy az iskola az ő hivatala, azonkívül nem törődik a gyermekekkel. Fel kell használnia az alkalmat, hogy a gyermeket otthon is megismerje, mert a legtöbb gyermek egészen más otthon, mint az iskolában. Teljesen félreismerheti az a gyermeket, aki nem ismeri családi viszonyait, mert nagyon sok kérdésre egyenesen ez adja meg a feleletet. A családban uralkodó szokás, esetleg hibák egészen átformálják őt is. Hasonlóképp szükséges, hogy a gyermekeken át ismerjük meg a szülőt, mint szülőt. Gondoljuk el, hogy a gyermekek elmondják otthon, mi történt az iskolában, sokszor emlé-

keznek szavainkra, de otthon a szülők mindig megbírálják cselekedeteinket. Figyelnie kell továbbá a gyermekek utcai viselkedésére s megjelenésére. Sok gyermek falun már a köszönést is elfelejti, ha két hétig nem járt iskolába. Ha a tanítót látja az utcán, ez eszébe juttatja az iskolai rendet. Kísérje figyelemmel, mennyit tartott meg és mennyit tud alkalmazni a gyermek az iskolában tanultakból, ezért ne resteljen szóba állni vele üres idejében és kérdezősködni tőle. Ne examinálja, de adjon helyet annak, hogy a gyermek beszéljen s nyilvánítsa véleményét. A régi tanulási módszer szerint a tanító töltötte a gyermek fejébe a tudományt, a gyermek hallgatta. Most az a legjobb tanító, akinek tanítványai többet beszélnek, mint ő. Így szilárdítja meg a nevelő a gyermekben azt a gondolatot, hogy ő nem iskolai kényúr, aki ott „vasvesszővel birja” őket, hanem valaki, akinek az ő egész életéhez köze van.

A gyermekek közötti egész munkának azonban középpontja az *iskola*. Az iskolai nevelésre és tanításra s ezek módszerére vonatkozólag ismét a nevelés-tan tudományos tárgyalására, utalunk, itt csak arról van szó, mit tehet a nevelő már az iskolában olyat, ami nem tartozik szorosán véve az iskolai neveléshez, hanem csak ehhez a tágabb munkakörhöz, amelyről itt beszélünk és mennyivel tehet többet a megszabottnál. Mert hogy a gyermek egészségére vigyáznia kell, az világos, de világosnak kell lennie előtte annak is, hogy a reá bízott gyermeknek *egész jövődjéért* felelős. Talán legalkalmasabb lesz a fent említett négy kategóriát venni sorra.

A *gazdasági* szempontból való nevelésnél a következő gondolatokat találjuk. A nevelésnek ez a szempontja nem korlátozódik tisztán a gazdaságtan tanítására, de nem is szabad annyira tultengnie, hogy az egész iskolai nevelés általános irányává váljék. A taneszközök és iskolai berendezés kimélése az első lépés itt, azután a saját eszközeire

való felügyelet, tisztaság és rend. Az iskola mindnyájunké, azt beszennyezni, rongálni nem szabad. Az iskolákkal kapcsolatban levő faiskolák, kertek gondozásában vegyenek részt, mindenki a magáéért felelősséggel tartozik. A gyűjtések és adakozások, az iskolai ünnepek alkalmasak a közösség gondolatának kifejtésére.

Intellektuális (szellemi) téren nagyon sok kapcsolópontot találunk. Elsősorban arra igyekszünk, hogy a gyermekek érdeklődését felkeltsük. Igyekezünk felhívni őket apróbb vonásokra. Azután rendszeresen igyekezünk ismereteiket bővíteni. Minden tantárgy tanítása közben alaposan utánajárunk, nincs-e a szövegben vagy magyarázatban ismeretlen szó vagy fogalom, mely a többi megértését megakadályozza. A magyarázat felöleli a tárgyhoz legközelebb eső, azt megelőző, együttjáró és azt követő fogalmak világossá tételét is. Felhasználunk minden hozzáférhető szemléltetési eszközt, hogy elképzeltessük a gyermekkel, miről van szó. Utat engedünk kérdéseiknek, ellenvetéseknek s azokat nem tekintjük a tanítói tekintély elleni „*crimen laesae majestatis*“-nak (felségsértésnek). Általában a katedráról való le-beszélés dogmatikus módszere helyett a velük együtt gondolkozás módszerét alkalmazzuk. Nem az ismeretek tömegének, hanem azok rendszerének és alkalmazásának bővülésére fordítjuk a főgondot. Ha valami iránt érdeklődés mutatkozik, azt kiélegítjük, míg a hiú kíváncsiságot kellő mederbe tereljük.

A *morális* (erkölcsi) nevelés terén az iskolai nevelés igen sokat tehet. Már a szigorú fegyelem — mely azonban ne csak a testnek, hanem a léleknek a fegyelmezése is legyen — s a tanító iránti bizalom is olyan kezdő pontok, melyekre lehet építeni. E további nevelés motívumai: először a közösség, mint erő, az osztály becsülete, mint erkölcsi testületé. A tanulótársakat összekapcsoló szeretet, hűség és udvariasság érzését ápolnunk kell. Így fejlődik ki az iskola szelleme; némely iskolában alig telik el nap, hogy

nagy verekedés ne tegye mozgalmassá az iskola csöndjét, másutt pedig ez egészen ismeretlen, nem türi meg az osztály szelleme. Vezessük rá őket, hogy ezt a szellemet ne a rosszban, hanem a jóban keressék, ez a nevelő legnagyobb próbája. Erkölcsi nevelő hatásuk van a szabályokkal bíró játékoknak, hol a játékszabályokban egy fölöttük álló törvényt kell tisztelniök. Azért a tanítónak erre is óvatosan vigyáznia kell. Általában minden tananyagnak csak annyiban van értéke, amennyiben az erkölcsi jellemfejlődést szolgálja. A másik gondolat, ami körül csoportosulniok kell a motívumoknak, az önuralom s önfegyelmzés gondolata. Ezért terjedtek el néhány év óta Amerikában, Svájcban és Németországban a gyermekek önkormányzatáról szóló gondolatok. Nálunk, falusi iskolában nehéz ezt keresztülvinni, de alapelveiben érvényesíteni nem lehetetlen. Mindjárt a játékokban is érvényesül az ilyen önkormányzat, azután az ifjúsági egyesületekben, melyekről alább szó lesz, szintén itt kell kezdődnie a nevelésnek.

Láttuk, hogy a nemzeti öntudatra való nevelés útja a *történeti nevelés*. Ennek módja a magyar történelem kiváló alakjainak ismertetése, úgy azonban, hogy azok személyisége lépjen előtérbe. Történelmi utalásokat, eseteket, anekdotákat használjunk föl minél gyakrabban. Különösen fontos a magyar és hun hősmondák részletes tárgyalása. Elképzelhetetlen dolog, hogy kikerüljön valaki az iskolából ezek tudása nélkül, hiszen már olvasni ezen kellene tanítani a gyermeket. Mindegyik történelmi alak egy-egy vonás megvalósulása, közülük mindegyik hozzánk tartozik, mert a *mi* történelmünk személyiségei.

Szakítsunk időt rá tanítási órákon vagy azokon kívül is, hogy kiterjedjen figyelmünk a gyermek magaviseletének legapróbb vonásaira, az udvariasságra, szolgálatkészségre, pontos kötelességteljesítésre, idősebbek tiszteletére stb. Szoktassuk hozzá, hogy apróbb szolgálatokat örömmel és a jutalom gondolata nélkül tegyen meg, mert a borra-

való-várás megfertőzi egész jellemét. Még csak annyit, hogy a nemzeti tudatra való nevelést semmiesetre sem szabad úgy kezdeni, hogy gúnyoljuk előtte a más nemzeti-ségű tanulótársát vagy gyűlöletre tanítjuk azok iránt. Ez nemcsak következményei miatt nagy hiba, hanem módszerileg is téves, mert először a közösség gondolatát kell fel-ébreszteni, ezután kell a közösségek egymással való szembehelyezésére térni át.

Az *esztétikai* nevelés első lépése a játék. Az a játék, amelyet a gyermek ceruzával és tollal a kezében végez. Már ott figyelmeztetni kell a pontos, szabatos és csinos rajzra. Azután folytatjuk ezt az írásra való felügyelettel, majd a kézimunkákkal, amiket előírás szerint kell készíteniök.*) Terjedjen ki a figyelmünk arra is, hogy minden, ami a kezéből kikerül, csinos legyen. Egy ostornyél vagy egy síp, amelyet készít, se legyen elnagyolt, durva. Igye-kezzünk rávenni, hogy díszítse ki, ékesítse föl. Nem cico-máról van itt szó, hanem szépségről és csínról. Folytatjuk ezt az esztétikai nevelést az iskolai tárgyaknál. Költemé-nyek tárgyalását a mai „olvasmánytárgyalás“ módja esz-tétikai szempontból lehetetlenné teszi, annyira szórszálha-sogató módon elaprózza azt. Pedig minden költemény egy-ség, melynek az egyetemes benyomása kell, hogy érvénye-süljön. Sokat adjunk a költemények s más olvasmányok értelmes, hangsúlyozott olvasására és elmondására, de kerülni kell a betanult gesztusokkal (taglejtéssel, mozdú-latokkal) és hanghordozással való szavalást. Meg kell értetni azt, amit az író akart kifejezni s hogy minden köl-temény egy darab a költő lelkéből. Ugyancsak az esztéti-kai nevelés ügyét szolgálja a mese és a dal. A magyar nép-mesék a magyar néplélek kifejezései, alkotásai. Ezeket föl kell használni és terjeszteni kell. Nagyobb városokban

*) Ezeknél szigorúan ügyeljünk arra, hogy öncéllá ne legyenek s idején útját vágjuk minden kezdődő csodagyermekeskedésnek.

mesedélutánokat szoktak rendezni, vetített képekkel, miért ne szánhatna a tanító rá hetenként egy órát, melyen vagy ő maga, vagy akár az óvónő meséket mondana a gyermekeknek. Először a magyar népmesék válogatott legszebb darabjai jöjjenek, azután más, de mindig értékes elbeszélések. Az ifjúsági könyvtárak tele vannak tömve egyfelől silány mesékkel, másfelől igen magas tudományú könyvekkel. Ezek közül ki kell válogatni a legalkalmasabbakat s olvassuk fel. Ezzel fokozzuk az olvasási kedvet, amire falun nagyon nagy szükség van. A népdalok fölkarolása szintén már itt fontos. A „Maros vize folyik csendesen, viseld magad illedelmesen“ stb. féle izléstelen alkalmazások helyett válasszunk ki szép és dallamos nótákat, nemcsak holmi „csinadratta bumm“-os torzdalokat s u. n. hazafiasakat, melyekben nyögdecseléseken és versbe foglalt tósztokon kívül semmi sincs. Ezekkel lehet magyar kultúrát teremteni s nem a fellengős himnuszokkal. A magyar népmeséket mesejátékoknak átdolgozva is előadhatjuk.

Még egy dolgot említünk meg itt: a *magyar népjátékok* ügyét. Ilyenek a szabadban gyakorolt labda stb. játékok is, de itt főleg az énekkel és tánccal egybekötött játékokra gondolunk. Ezek közül néhány régi eredetű játéknak rigmusai ma is fentmaradtak. A miszteriumok közül a karácsonyi betlehemes játék és a husvétii passió említésre méltók, a világiak közül a leánykérő, melyet II. Endre leányának, Erzsébetnek a thüringiai gróffal való házassága alkalmából alkotott és őrzött meg a nép ajka. Ezeket össze kellene állítani és táncokkal együtt előadni.*) Mindezek az elemek jól fölhasználva kiszámít-

*) L. e. darabokat különösen *Kiss Áron*: Magyar gyermekversek és játékok Bp. 1902. c. művében s *Arany—Gyulai*: Népkölt. gyűjt. VIII. k. Egy betlehemes játék összeállítva megjelent: *Egyházi Ujság* szerk. B a r a b á s Samu esperes Kolozsvár) 1915 dec. számában.

hatatlanul segítségünkre lennének a magyar kultúra terjesztésében s végét vetnék már egyszer annak, hogy minden trágár dal, minden silány kuplé és ostoba szólás-mód azonnal, tán a szelek szárnyán kerüljön ki a falura és rontsa s csökkentse azt a szellemet, ami még ott magyar-nak megmaradt. Ez a fölsorolás persze nem teljes és nem is lehet az, csak indításokat akar adni a gyermekek között végzendő munkára.

3. Az ifjuság gondozásának alapvonalai.

A munkának ez a része olyan fontos s mellékkérdéseiben annyira kiterjedt, hogy külön mű tárgya lehetne s így kényszerítve vagyunk rá, hogy a hely rövidsége miatt csak indításokat adjunk, melyekből azonban a vezető képes lesz megalkotni azokat az alapelveket, melyek alapján jól átgondolt és alapos ifjúsági munkát végezhet. Mert amilyen fontos ez a munkaág, épp olyan nehéz is. Felületes vagy helytelen kezdettel évekre el lehet rontani a dolgot, azért ne is kezdjünk bele addig, míg az előkészületet el nem végeztük. Vannak igen tiszteletreméltó lelkes és komoly tanítók és lelkipásztorok, akiknek minden igyekezete kárba vész az ifjúsággal szemben, mert sem ők maguk nem *érdeklődnek* iránta, sem azokban maguk iránt *bizalmat* kelteni nem tudnak. S viszont vannak háttérbe szorított, tapasztalatlan egyének, akik mesterien tudnak játszani az ifjuság szívének húrjain, mely tűzön-vizen át követi őket, jóban és rosszban egyaránt, mert érzi, hogy *ismeri* őket, *rokonszenvet* érez irántuk s ezért az ifjuság is *bizik* bennük.

Az ifjuság *ismerete* és a *bizalomkeltés* művészete tehát a munka első lépése. Mindenféle nevelői munkát lehet végezni — bár ideig-óráig tartó siker mellett is — külső eszközökkel, mesterségesen fenntartott tekintéllyel, csak ifjúsági munkát nem. Az ifjuság füttyül minden tekintélyre, kigúnyolja azt s minél görcsösebben akarjuk

fenntartani, állásunk külső tekintélyét, minél szigorúbban örködünk annak látszatán, annál ijesztőbb gyorsasággal hanyatlik az. Ezért ne is kezdjünk semmit, míg az előkészítés követelményeinek eleget nem tettünk, különben a tekintély vagy máról-holnapra tartó lelkesedés homokján építjük föl a házat, melynek, ha a nézeteltérések, személyi harcok, kudarcok és erőpróbák szelei eljönnek, romlása nagy léssen.

Az ifjúság ismeretének lélektani alapjait itt nincs időnk fejtegetni, csak egy pár főbb vonást ragadunk ki azon célból, hogy a kereteit ismertessük a dolognak. Két főgondolatot említünk hát csak s ezekből próbáljuk levezetni a motívumokat: Az első gondolat, ami az ifjúság lelki világát uralja, az *egyéniiség érvényesülésének* törekvése. Megkülönbözteti magát a meglevő *társadalmi keretektől*, lassan-lassan mind jobban kiválik abból a családból, melyben él. Az idősebbekre nem hallgat, azt tartja róluik, hogy el akarják nyomni, ezért külön utai és titkai vannak. Innen származik fokozott *önbizalma*, hevesége, könnyelmű ítélete mindenki fölött. Az anyának sok szomorúságot okoz „tévelygő“ fia, kinek lelke ilyenkor legfogékonyabb a rosszra. Az önérvényesítésre való törekvésből folyik heves és erőteljes *tettvágya*. A családban reá váró feladatokat kicsinyli, *önálló* alkotásra vágyik, saját maga érvényesítésére s e törekvésében féktelen és garázda. Innen van szellemeskedése, gúnyolódása s innen a „virtus“ minden cselekedete.*) A másik fő gondolat, melyből a serdülő fiú lelkivilágát magyarázhatjuk: az *ébredező sexualitás* (nemi élet) gondolata. Ez még titkolózóvá s még inkább a magánosságot keresővé teszi. Keresi a leányok társaságát, de egyben kerüli is őket. A *fantázia* (képzelet) munkásága nyomán *ábrándozóvá* válik. Érdekli minden, ami rendkívüli, innen van a roman-

*) Gyönyörű leírását olvashatjuk ennek Baksay S.: Jáhel c. regényében.

tikának még falusi fiúkban is csodálatosan nagy mértéke. Ez az ábrándozás elsősorban saját magára, azután másokra vonatkozik. Az első viszonylatban a történeti alakok, személyiségek iránti nagy rokonszenven nyilvánul. Egy hős, egy ügyes rabló, stb. ellenállhatatlan vonzóerőt gyakorolnak reá.**) A másodikban a legcsodálatosabb ellentétet kelti, míg anyjával, leánytestvéreivel szemben durva, mással szemben lovagias tud lenni.

Ez bizony elég rövid áttekintés, de talán meg tudjuk találni benne azokat a motívumokat, melyekhez az ifjúsági munkának kapcsolódnia kell. Az első gondolatkörben ilyen az önbizalom nemes irányban való fejlesztése, a tettvégy fölhasználása, bizonyos önállóság a munkában. Sokkal nehezebb a második csoport motívumainak levezetése, hogy az szenvedélyé ne váljék. Az ábrándos, romantikus rajongást okvetlen föl kell használni abban az irányban, hogy magunk igyekezünk hatni az egyes történelmi személyiségek szemléltetésével. Ezen az alapon kell történnie az előkészítésnek. Először személyes érintkezés útján kíséreljük meg komoly téren tartani a beszélgetést, vegyünk részt az ifjúság örömeiben, játékaiban. Aki egy kis tréfa vagy játék láttára rögtön összerántja a szemöldökét és megrovó szavakat mormol, egy hangsúlyosabb szót tiszteletlenségnek tekint, abból sohasem lesz az ifjúságnak jó vezetője.

Egészen más iránya van azután a *leányok* nevelésének. Ha a szellemi fejlődés motívumairól van szó, itt kizárólag csak egy ilyen motívum uralkodik, a *szexualitás* motívuma, mely minden mást befolyásol. Jelentkezése azonban homlokegyenest más, mint a fiúknál. Az új funkciói tudatára ébredt lélek visszahúzódó, szemérmes, keresi a saját nemén levők társaságát. Az önbizalom túltengése helyett a társas haszon, a másoknak való segítség törek-

**) Itt a kalandor- és rablótörténetek romboló hatásának titka. Ezek hősei ideálként tűnnek föl a fiú előtt, akihez hasonló szeretne lenni.

vése lép előtérbe, mely az anyaság tudat alatti gondolatával magyarázható. Az egészen különböző lélektani motívumokból következőleg világos, hogy a fiúk és leányok egyesületi nevelése nem azonos úton halad s bár céljában nem, de módszerében teljesen eltér. Az előkészítő beszélgetéseknek természetesen meg kell tartaniok mindig azt a gondolatot, hogy ezáltal az előkészítés haladjon. Ezekhez a nevelőnek sok tapintatra, sok bölcseségre van szüksége, ez — mondhatni — olyan művészet, melyet sem könyvből, sem másból tanulni nem lehet, amelyre a tapasztalat és a veleszületett képesség tanít.

Ezek alapján tesszük meg a következő lépést az ifjúságnak *munkában való fölhasználására*. Itt óvakodni kell a szereplési vágy felköltéséről s olyan munkákra használjuk föl őket, melyekben a rend fenntartását végezhetik. Megbeszélünk velük terveket, megtárgyaljuk azok kivitelét, sikerét, az esetleges elkövetett hibákat. A közös munka és közös siker mind szorosabban köti össze egy *munkaközösségbe* a nevelőt és ifjúságot. Eddig azonban csak úgy látták e munkákat, mint a gyöngyszemeket, egymás után; eljön az idő, mikor megismertetjük őket — illetve közülük az arra érdemeseket — azzal a kapocccsal, melyek ezeket egységbe foglalják, fölmutatjuk nekik *terveinket*. Föltárjuk előttük azoknak egy-egy részletét, és megértetjük velük, hogy nekünk szükségünk van az ő munkáikra. Azután a legérdemesebbeket, akik leginkább képesek megérteni azt, bevezetjük abba a titokzatos világba, amit a *célok* világának nevezünk. Megmutatjuk nekik, hogy nekünk céljaink vannak a községgel, beavatjuk őket a mi nevelői munkatervünk nagy titkába s megnyitjuk előttük a távlatot, amit ez a munka mutat. Megkérdezzük tőlük, akarnak-e ebben az öntudatos munkában résztvenni, immár nem mint eszközök, mint külső segítőtársak, hanem mint megértői és követői annak az ideálnak, mely előttünk áll. Elmondjuk, mennyi törődés

és fáradtság az, amibe a munka kerül, míg célhoz jutunk s hogy mi erős akarató, kitartó, komoly embereket keressünk magunk mellé. E munka előfeltétele azonban a személyes önzetlenség, az eszményhez való hűség, ezért itt bennünket csakis nemes jellemű egyének követhetnek. Így lesz a cél nevelőjévé azoknak, akik megvalósítani igyekeznek. Ha idáig eljutott a nevelő, akkor azonban már nem tanítója, parancsolója, vezetője hanem *barátja* lesz annak, aki őt így megértette, mert a barátság a célok és tervek közösségében áll. Boldog az a nevelő, akinek sikerült így szert tennie barátokra, mert az már nincsen egyedül. Így nevel igazi munkatársakat a nevelő magának s minden ifjúsági munkának ez is az igazi célja.

Miután a munka kezdetét kellőképp előkészítettük, úgy, hogy tekintélyünk nem külső eszközökön, hanem belső szellemi hatásokon nyugszik, hozzákezdhetünk a munkához. E munka, melyben a nevelő ne csak tanácsadó, hanem komoly és tevékeny résztvevő is legyen, az előbbi fejezet szerint is a következőképp tagozódik.

A *társadalmi hasznosság* szempontjából igyekezzünk reávezetni az ifjúságot olyan munkákra, melyek vagy a községnek, vagy nekik anyagilag hasznot, vagy saját életükben könnyebbséget, előnyöket adnak. Ezért első lépés a közös munka, mert ez alapfeltétel nélkül az egész gondozás csak mesterkéltnél. Ilyen munka elsősorban a *háziipar*. Ha ilyen már van, az ifjúsági munka keretében határozottan föl kell karolni, ha nincs, teremteni kell. A fiúk számára a faragás, kosárfonás, seprűkötés, gyermekjáték-készítés stb. kínálkozik. A néprajzi muzeumokban igen szépen kidolgozott házi eszközöket (sulykokat, fakanalakat), gazdasági eszközöket találunk, fából művésziesen kifaragva. A kalotaszegi tulipános ládák messze földön híresek. A kosárfonást füzes, nedves helyen lehet meghonosítani, a fűz különben is gyorsan és buján nő.

Mocsaras helyeken a nád- és gyékényfonás kínálkozik. Sok művészi dolgot lehet készíteni agyagból is. A seprükötéshez természetesen lehet cirkot, de nyirfaágból is alkalmas, durvább seprű készül, melyet intézetek, vasúti pályaudvarok stb. szívesen megvásárolnak. A leányokkal készítsünk kalotaszegi vagy mezőkövesdi varrottasmunkát; hasonlóan jó keresletnek örvend a kötött harisnya, vert csipke stb. Ezeket fölkeressük s akár maga a nevelő, akár a vándortanító az ifjúsággal betanítja. Téli estéken összegyűjtjük őket — fiúkat-leányokat vegyesen az iskolába vagy más alkalmas helyre s a munka órái alatt dalolással, beszélgetéssel, felolvasással stb. töltjük el az időt. A régi „fonók“ így ujulnak meg hasznosabb alakban. A háziiparcikkekből beszerzett pénzt azután arányosan osztjuk fel a munkások között. Különösen fontos ez a munka abból a szempontból is, hogy egész vidék kultúrájának nemzeti vonását meg lehet vele határozni. A hasznos foglalkozás mellett, amit ad, még egyúttal a nép ízlését és szépérzékét is fejleszti.

Ugyancsak fiúknak és leányoknak közösen szükséges az *egészségtani, első segélynyújtásra* vonatkozó ismeretek adása. Itt a cél az, hogy őket képesekké tegyük idejében és sikeresen segíteni balesetek alkalmával s egyáltalában birtokukba jussanak azok a szabályok, melyek az egészség ápolására, fenntartására stb.-re vonatkoznak. Így visszük be a nép gondolkozásába az egészségügyi gondolkozást. Ide tartozik a fertőző betegségek felismerése és az azok elleni védekezés módja. Legsikeresebb eszköze ennek a tanfolyamszerű folytatólagos előadások tartása, melyeket a dolog természetéből kifolyólag orvos végezhetne. Azokat, amelyeknek gyakorlata is fontos (kötözés, mesterséges lélegzés stb.), begyakorolják. Ezeket természetesen az ifjúsággal végezni a legkönnyebb, melyből így egy kis mentőcsapatot állítunk össze, de a népet is föl lehet vilá-

gosítani.*) Minden községházán, népházban, iskolában vagy parochián okvetlenül kell lennie kézi gyógyszer-tárnak, mely a szükséges szereket tartalmazza. A *leányoknak* a csecsemőápolás és az anyaság egészség-tanáról külön magyarázatot kell tartani, ezeknél tehát az egészségügyi tanításban többre van szükség, mint a fiúknál. Ide tartozik a társadalmi hasznosság kérdései közé a *tűzoltás* kérdése, melyet fentebb említettünk már. E nagyfontosságú kérdésben az ifjúság felelősségérzését s a község érdekében való munkának fontosságát kell kiemelni. Minden ilyen munkának megvan a magasabb szempontja, melyből nézni kell, úgy kell ezt a fegyelmet és pontos kötelelességteljesítés szempontjából tekinteni. A társadalmi haszon magában nem öncél, át kell azt hatnia a nemes személyiség értékévének.

Erre vonatkozólag elsősorban az *intellektuális* nevelésről szólunk. Mint a gyermekek közötti munkában kezdtünk gondot fordítani az ismeretterjesztésre, azt itt fokozott mértékben folytatjuk. A fiúkat és lányokat ösztönözzük rá, hogy iskoláik bevégzésével se hagyják abba a tanulást, hanem folytassák most már azzal a szabadsággal, melynek birtokában szabadon bővíthetik ismereteiket abból a tárgyból, mely iránt érdeklődnek. E végből összegyűjtjük őket a téli hónapokban s legalább csirájában megvalósítjuk az u. n. *népszeminárium* intézményét. Ez abban áll, hogy pl. heti 1—1 órában az egyes tárgyakból előtűk rendszeres előadást tartunk, melyben az illető tárgy körét vagy annak egy részletét összefoglaljuk. Pl. földrajzból adjuk elő a föld fejlődésének (geológiai) áttekintést vagy a történelemből pl. a világ-

*) Szépen megírt s vezérfonal gyanánt jól használható ilyen mű: Dr. *Lendvay* Benő: Huszonöt év Márkusfalva életéből c. műve (Országos Közegészségügyi Egyesület kiadv. Budapest 1890), valamint az Orsz. Közegészségügyi Egyesület többi kiadványai közt megjelent népszerű művek.

háború történetét vagy magyar történetet a mohácsi véstől 1848-ig stb. Fő ezekben a rendszeres áttekintés, az iskolában tanult fölhasználásával. Különbözik ez az iskolai tanítástól abban, hogy csak erkölcsileg kötelező, hogy tanulást, óráról-óra készületet nem kíván, szabadabban terjeszkedhetünk ki azokra a részletekre, melyeket alkalmasaknak találunk. — Nagy teret kell adni a gyermekek saját munkájának. Természettani eszközöket készítettünk, térképet rajzoltunk velük stb., egyszóval minden eszközt felhasználunk arra, hogy a munka alkotó munka legyen számukra. Összegyűjtjük velük a község flóráját, rovarvilágát, gyűjteményt csinálunk kőzeteiből, talajneveiből, térképeket a községről és annak környékéről stb. Az egy-egy órai előadás eredményét füzetbe iratjuk velük s helyet adunk annak, ha valaki ezekből vizsgázni óhajt. A tárgyak, amelyekben ilyen módszerű ismeretbővítésre szükség van, a következők: földrajz, természetrajz, természettan, történelem, a magyar irodalom ismertetése. Világos, hogy ehhez a tanítónak sok idejére és sok otthoni tanulására van szükség, de *nem* szükséges ezt *egyedül* neki végeznie: a lelkész, orvos, jegyző kötelessége e munkából arányos részt venni ki. Sajnos — s ez a nagyobb baj — egyáltalában nincsenek olyan kézikönyveink, melyek a nevelőnek ebben segédkezet nyújtanának e tárgyak népszerű, de alapos feldolgozása által. Szükség volna szemléltető eszközökre, költeményekre, regény és elbeszélés alakjában feldolgozott alakjaira a történelemnek, képekre stb. Mi ezekben meglehetősen szűkölködünk.^{*)}

Az értelmi művelésnek e szemináriumok a tulajdonképeni formái. Ide csatlakozik az ifjúság *olvasási* kedvének fokozása. Ezért a népkönyvtárban olyan művekről is

*) Minta gyanánt fölemlítjük: *Lagerlöf* Selma: A kis Nils Holgerson utazása c. művét, mely regény alakjában dolgozza föl Svédország földrajzát.

gondoskodunk, melyek népszerű ismeretterjesztés céljaira íródtak. A szemináriummal kapcsolatban kis *kézi könyvtárakat* is állíthatunk, melyben ilyen munkákat helyezünk el. Itt említjük meg a szintén ismeretterjesztő célú *kirándulásokat*, melyeket a közeli városba, természeti szépségek s nevezetességek helyeire tesz az ifjúság. Ezeken mindig legyen ott a nevelő, mert ezek egyszersmind a rend fönntartására való alkalmak is.^{*)}

Az *etikai* nevelés eszközeiben nagyon sokoldalú. A motívumok, melyeket itt ki kell emelni, a következők: a fegyelem és pedig jobban és jobban az önfegyelmezés irányában, önuralom, igazságosság (pl. játékban), barátság, tisztelet (a fegyelem egyik következménye), szolgálatkészség, hűség (főlebbvalók iránt), stb. Itt arra kell törekednünk, hogy az összes motívumokat, tehát az egész etikai nevelést *egységesen* vigyük keresztül. Személyes beszélgetésben ezeket konkrét esetekhez kapcsolódva vezethetjük ugyan, de szükség van olyan egyetemes eszközre, mellyel mind az erények elérésére törekszünk. Ezért szokták egyesületekbe tömöríteni az ifjúságot. Ebből származik sokszor az a téves fölfogás, hogy az ifjúság nevelése csakis egyesületekben végezhető s ez a magyarázata, hogy sok egyesület öncéllá válik, vagyis célja nem az ifjúság nevelése, hanem az egyesület fönntartása. Hogy ez milyen veszélyes és rossz következményekkel járó elv, első pillanatra világos. Valóban egyesületi keretek nélkül, illetve azokon kívül is lehet egységessé és tervszerűvé tenni az ifjúság etikai nevelését, az egyesület érdeme csak az, hogy a külső eszközöket saját magában összefoglalja, annak mintegy kerete gyanánt alkalmazható.

A motívumok fölhasználására, melyeket fentebb fegyelem, ebből folyó tisztelet, önuralom, igazságosság né-

*) A szerzőnek a népszemináriumokra vonatkozó gondolata rokon az azóta már nálunk is szépen elterjedt népfőiskolai és nép-akadémiai mozgalommal. *A kiadó.*

ven említettünk, legkézenfekvőbb eszköz a fiúk *katonai nevelése*. Itt is óvakodnunk kell attól, hogy ez öncéllá váljék és sohasem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy mi az ifjúságból nem jó katonákat, hanem *jó embereket* akarunk nevelni s minden katonai gyakorlat csak eszköz a célra. Ezeket a gyakorlatokat legcélszerűbb még az iskolába (ismétlőbe) járó nagyobb fiúkkal kezdeni, kapcsolódhatnak a tornaórákhoz, mikor kiválasztjuk a legügyesebb és legmegbízhatóbb fiúkat az ebben való részvételre. Ezeket időnként (hetenként egyszer) összehívjuk s velük katonai alapgyakorlatokat, testgyakorlatokat végezhetünk. Ezen szigorú fegyelmet tartunk, előre megmondva, hogy kizárjuk azokat, akik nem járnak és nem végzik buzgón a gyakorlatokat. Pár hónap alatt a lustábbak kiválnak s akkor kapunk egy olyan csapatot, melyben a fiúk legértékesebbje van összegyűjtve. Most kiterjesztjük a gyakorlatokat s tanítunk nekik nyomkeresést, földértést, táborozást stb. alapjaiban. Azután könnyebb, majd nehezebb hadgyakorlatokat, játékokat végezhetünk, olyanformákat, amilyenek a cserkészcsapatok és a német Wehrkraftverein-ok könyveiben bőséggel találhatók. Ilyen, egyszerűbb gyakorlatok készítésére később magunk is képesek leszünk. Így fejlődik ki a csapatunk lassan egy kis hadsereggé, melyet most már szakaszokra stb. oszthatunk fel s e kisebb egységeket egy-egy ügyesebb fiú parancsnoksága alá bocsáthatunk. A fiúknak ekkor alkalmuk nyílik arra, hogy magukat az önfegyelmezésben, feljebbvalóik iránti tiszteletben gyakorolják. Nagyon vigyázunk a surlódásokra, melyek minden ilyen csapatban szükségképp előfordulnak s lehetőleg akadályozzuk meg vagy simítjuk el. A sikeres részvétel előfeltétele lélektanilag az, hogy az egész dologban legyen valami rendkívüli, amiben a fiúk ábrándos kedélye nemes táplálékot nyerjen. Olyan eszközt kell tehát erre választani, melynek elég nevelői tartalma van. Legalkalmasabbnak

erre a lovagkor romantikáját tartom. A cserkészmozgalomnak e háttére — a katonai földérítő, másrészt az indiánusok életéből vett motívumok — távol áll tőlünk. Annak az eszménynek, melyet az ifjuság meg akar közelíteni, történeti személyiséget is lehet képviselőjéül keresni, ennek előnye az, hogy könnyebben megérthető és fölfogható, mint egy személytelen jellemkép.

Ezzel együtt a többi motívumokra is (szolgálatkészség, barátság stb.) nevelünk. Az egész munka menetét úgy irányítsuk, hogy alkalmunk legyen a fiúkat ebben is gyakorolni, magyarázzuk meg nekik, mennyire egybe tartoznak ezek a tulajdonságok. Egész idő alatt lebegjen szemünk előtt a cél: hogy mi egy olyan társaságot akarunk összeállítani a fiúkból, mely magában foglal minden komoly, megbízható ifjút, amely társaság azután az életben is megmutassa a maga erejét. Azok, akik az egyesületben vagy ebben a csapatban együtt munkálkodtak, tartsák meg a munka- és célközösségüket az életben is és legyenek ott majd a mi általunk nevelt segítőtársaink, akik megértnek minket. Ezek alkossák a község lelkiismeretét, akik minden jót épp oly erélyesen és határozottan legyenek képesek támogatni.

Az etikai nevelés ilyen módjával alkalmunk nyílik a történeti nevelésre is, melyről mondtuk, hogy a nemzeti nevelés módszere. Egyes konkrét esetben példaképek gyanánt állítjuk a gyermekek elé a történelem kiváló alakjait: az igazságosságot Mátyás királyban, az önzetlenséget Hunyadi Jánosban, a szerénységet a királyi koronát visszautasító Bocskayban, a szilárd akaraterőt I. Rákóczi Györgyben stb. szemléltetve s viszont kiemelve ezek fontosságát a mi nemzetünk helyzetében és jövőjére nézve.

A *leányok* erkölcsi nevelése egészen más eszközöket kíván, melyek első alapelve az állandó felügyelet. A fiúkkal ugyanazon egyesületbe tömöríteni őket helytelen volna a nevelési eszköz, az egyesület munkaköre s a módszer

két nemnél teljesen különböző volta miatt. Eszköz gyanánt megemlítjük az előbb fölhozott munkaórákat és az azok alatt történő felolvasásokat és előadásokat.

Az *esztétikai* nevelés előkészítése gyanánt már a háziipari munkáknál említettünk egyet és mást. Már itt hozzászoktatjuk a fiúkat és leányokat ahhoz, hogy csinosan és szépen dolgozzanak. A népjátékok legnagyobb része testedzés és gyakorlat mellett szintén esztétikai élvezetet okoz. A rendszeres munkába ezeket mind beleszámítjuk és a kellő helyen elhelyezzük. Maga a rendszeres munka itt is kétoldalú: a szemlélésre és alkotásra nevelés, anélkül azonban, hogy e két oldal ridegen elválasztható lenne.

Eszközei közül elsősorban az *olvasás* említendő. Hogy jó és értékes műveket tartalmazó népkönyvtárról gondoskodnunk kell, az világos. Nem is nehéz hozzá jutni. A földművelésügyi miniszterium minden községnek, ha kimutatta, hogy záros szekrénye van, egy kis könyvtárat adott, ha a község lakossága kérte.^{*)} Hasonlóképen a vallás- és közoktatásügyi min.-től is lehet kérni ilyen népkönyvtárt. A gyermekek olvasmányainak kiválasztásában legyünk óvatosak és használjuk föl ajánlási jogunkat. Kisérjük figyelemmel, mit olvasnak s mondassuk el velük annak tartalmát egészében vagy részleteiben, A magyar irodalom kiválóbb alakjait a *szemináriumokban* ismertettük, igyekezzünk ezt teljessé tenni avval, hogy ezek olvasására nagy gondot fordítunk. Hat elemi és két ismétlő osztályt kijárhat a fiú és leány anélkül, hogy a Toldiból mást ismerne, mint sületlenül kiválasztott szemelvényeket, a Buda haláláról, Toldi Estéjéről nem is tud, a szindarabról azt sem tudja, mi fán termett, Tompáról csak egy pár verse után hallott valamit. Ezeket be kell vinni és meg kell kedveltetni a néppel.

^{*)} A háború befejezte óta ezt a könyvadományozást beszüntette. Most azonban újból tervbe vette. A Hangya szövetségzetei útján a falvakban könyvkereskedéssel próbálkozott meg, sajnos, eddig nem nagy eredménnyel. (A Falu könyvtára.) A k i a d ó .

Evvel kapcsolatosan helyes mederben vezetjük a művek *előadásának* ügyét. Gyakoroltatjuk őket a „szavalás“ helyett értelmes és szép előadásban, megmagyarázzuk a mű tartalmát, körülményeit. A falusi műkedvelő színelőadások így tanulmány forrásai lesznek magára az ifjúságra is. Azokat, akik ebben gyakorolni akarják magukat, külön összegyűjtjük és csak azokat engedjük föllépni. Megmagyarázzuk nekik az előadás művészetét, hogyan kell a költő gondolatait helyesen szemléltetni, kifejezni az előadással.

Nagyfontosságú eszköze az esztétikai nevelésnek a *dal*, melynek tanítását vagy arra való befolyás gyakorlását semmiesetre se hanyagoljuk el. Az énekarban részvételnek nemcsak bizonyos fegyelmező ereje van, de a műízlést is fejleszti. Hogy ez, különösen a nemzeti nevelés szempontjából milyen óriási fontosságu s hogy tulajdonképpen ez az elsőrangú eszköze minden nemzeti nevelésnek, azt itt fejtegetni is feleslegesnek tartjuk. A történeti népdalokon, indulókon stb. kívül a magyar népdal erőteljes művelésére van itt szükség. A mi daltalan, de annál zajosabb városaink idegességének egyik oka ennek hiánya s viszont nincs szebb, mint egy csöndes, éjjeli pihenőre térni készülő falu fölött a hazatérő munkások dala. Az öreg Gellért püspök esete óta, ki késő éjig hallgatta a kézi malmot hajtó leány dalát, lassanként, sajnos, daltalanná s ezért rideggé és pusztává lett a falu is.

Míndez elemeket az *ünnepségeken* használhatjuk föl. Itt erről csak annyiban szólunk, amennyiben az ifjúság gondozásának eszközei gyanánt szolgálhatnak. A szereplők rendszeren az ifjúság köréből kerülnek ki. Vigyáznunk kell rá, hogy a szereplés öncéllá ne váljék s hogy minden ünnepségnek központi gondolata legyen, mely egész háttározottan lépjen előtérbe.

Az ifjúság gondozásának ez elemeit elsorolva látjuk, hogy az értelmi (intellektuális) nevelés a *népszemináriu-*

mokban, az erkölcsi nevelés a katonai gyakorlatokban, az esztétikai nevelés pedig az önképzőkörökben és énekkarok keretében valósítható meg, ezek a kristályosodó pontjai e különféle ágazatoknak. Itt azonban közelről fenyeget a veszély, hogy e különböző ágak közül valamelyik a többi nyakára nő és nevelésünk kizárólagosan egyik irányban halad. Ennek a veszélynek meggátlása végett kell törekednünk az ifjúság gondozásának *egységes* keresztülvitelére.*) Ne felejtjük el, hogy a jellem fogalma, amire el akarunk jutni, mindezen mellékcélokot összefoglalja és ezek egyikével sem azonosítható.

A másik dolog, amit nem szabad figyelmen kívül hagynunk, az, hogy a nevelés mindig két irányú: *egyéni és intézményes*, melyek közül az előbbi a fontosabb. Az egyéni nevelés eszközei a személyes érintkezés, a barátság, mely az ifjúság tagjai között fennáll, általában azok a személyes hatások, melyeket a nevelő személye vagy közvetlenül vagy másokon át közvetve gyakorol. Az intézményes nevelés csak eszköz arra, hogy ez a hatás szervezett és rendszeres legyen. Azért óvakodjunk egyesületet alakítani ott, ahol az ifjúság összetartására e mesterséges eszköz nem elkerülhetetlen. De éppúgy óvakodjunk nem alakítani egyesületet ott, ahol ennek szüksége fennáll.

Az egyesület alakítására, szervezésére és munkájára nézve helyszüke miatt részletes utbaigazításokat itt nem adhatunk. Csak pár megjegyzést teszünk hát, a főbb pontokra egyet-egyet.

1. Az ifj. egyesület *alakítását* pontos előkészület nélkül ne végezzük. Ne feledjük el, hogy az ifjúság természeténél fogva heves s egy pillanatnyi föllángolás még

*) Az ifjúság nevelésének e hármas célját együttesen kívánja megvalósítani a felnőtt ifjúságnak sajátos iskolája, a népfőiskola, amely nálunk egyelőre népfőiskolai tanfolyamok keretében kezd nagymértékben terjedni. A k i a d ó.

nem bizonyítéka a hűségnek. Csak akkor alakítsunk szervezetet, ha világosan látják a célt, amit el akarnak érni, mert az egyesület a legritkább esetben *teremti* a közös szellemet, sokkal többször *kifejezi* azt.

2. Az egyesület *szervezetére* nézve, azt hisszük, világossá tettük, hogy fiúkat és leányokat nem *egy* egyesületbe, hanem *testvéregyesületbe* kell tömöríteni, melyek bizonyos munkakörei (*népszemináriumok* és az *esztétikai* nevelés eszközei) közösek. A szervezet formája legyen *önkormányzati*, ne a mi akaratunk döntsön, hanem az övék; ne a *cselekedeteiket* akarjuk befolyásolni, hanem ennek forrását, az *akaratukat*.

3. A *munka*, melyet az egyesület végez, legyen *egyszerűség*, azt fokozatosan szaporítsuk, egyszerre ne kezdjük mindenbe. Mindenkit igyekezzünk bevonni a munkába s ha kiterjedt a munkakör, alakítsunk bizottságokat. Sohase veszítsük el szemünk előtt a gondolatot, hogy sem az egyesület, sem a munka nem öncél, csak az, ami mindezeknek célját és értelmét adja. A munkában mi is vegyünk részt s gondoljuk meg, hogy nem alattvalókat, hanem *barátokat* és *munkatársakat* akarunk nyerni.

4. A felnőttek gondozása.

A község felnőttjeivel való foglalkozás azon a munkán alapul, amit a gyermekekkel és ifjúsággal végzünk. Részben könnyebb, részben nehezebb, mint az előbbi korosztályok gondozása. Könnyebb annyiban, mert egyszerűbb és egyöntetűbb. A felnőttekben könnyebben bízhatunk, azok jobban megérthetnek bennünket, segítségünkre is öntudatosabban és határozottabban jöhetnek, mint a gyermekek. Más oldalról nehezebb azért, mert az emberek természetes bizalmatlansága és gyanakodása itt ütközhetik ki. A gyermekeknek eszébe sem jut kérdezni, mi célja lehet a tanítónak vagy lelkésznek a munkával, nem

is fordul meg a gondolatában, hogy valaki másért, mint a vele való foglalkozásért dolgozzék. A nevelőnek azonban a felnőttek találgatása, gyanakodása sok keserű órát okozhat. Ezt a gyanakodást még súlyosabbá teszi a tradíció. Egy-egy szokásaiban megrögzött, megcsontosodott községet nagyon nehéz megindítani, ellenszenves nekik minden, ami új, lenézik a fiatal ember „lelkességét“, és mint a debreceni csizmadia „csekélyre tekintélyezik“ az olyan embert, aki „ilyen“ dolgokra szánja magát.^{*)} Egy-egy ilyen helyen igazán csak az marad a nevelő reménysege, hogy majd az általa nevelt ifjuság hozza meg a haladás korát.

Éppen ezért a felnőttek közötti munka nem is a legnagyobb sikerrel kecsegtető része a munkának. Noha sok helyen már szívesen kaphatók az emberek az újításra s nem ijednek meg rögtön, hogyha a tanító vagy tiszteletes úr valamibe kezd, annak okvetlen a kepe fölemelése lesz az ára, mégis a természetes nehézkesség, a vele született konzervativizmus sok szép munkát akadályoz meg. Ne is haragudjunk ezért és ne tartsuk ezt olyan akadálnak, amely megbénítja akaratomkat és biztos kudarccal fenyeget. Ne vádoljunk erősen a népet azzal, hogy tanulatlan és nem való a tanulásra, gondoljuk még, hogy a nép nemes konzervativizmusa és hagyományaihoz való hűséges ragaszkodása az, ami a nemzet őseréjét adja, másként régen elárasztottak és fölemesztettek volna bennünket nemzetköziség hullámai. Inkább szánjunk reá több időt, hogy az alatt visszük előbb egy lépéssel a nép művelődését.

Az első, amivel kezdenünk kell, természetesen a *bizalom* megnyerése. Ne is kezdjünk addig semmibe, míg ezt nem bírjuk, mert ez az alapja mindennek. Ha az első hónapban már szövetkezetekkel, gazdakörökkel stb. dobá-

^{*)} A minden újítás ellen kikelő, maradi falusi ember örök típusait rajzolja meg B a k s a y : Pusztai találkozás c. elbeszélésében. („Gyalogsóvény.“ Bp. Kisfaludy Társ. kiadv.)

lózunk, világos, hogy csak rémületet és bizalmatlankodást ébresztünk fel. Ezt a bizalmat pedig nem lehet máról-holnapra megvásárolni, csak hosszú idő alatt szerezhethjük és érdemelhetjük meg. Tanulmányoznunk kell az embereket, érdeklődjünk ügyeik, még családi ügyeik iránt is, készséggel és ellenszolgáltatás várása nélkül segítsük őket minden igazságos ügyükben. Tárjuk föl előttük világosan a szükségeseket, egyszóval először is személyes beszélgetésben győződni meg kívánságaik felől. Győzzük meg őket róla, hogy mi igazi jóakarói és barátai akarunk lenni, de olyanok, akik őszintén megmondják, ha helytelenül cselekesznek. Amilyen híven állunk mellettük a bajban, olyan határozottan ellenzünk mindent, amiben nem igazságos úton járnak el.

Az *ismeretterjesztésnek* a nép között egyedüli eszköze a személyes beszélgetésen kívül a népszerű ismeretterjesztő előadások tartása. Ezekről majd alább bővebben szólnunk, most csak annyit, hogy igyekezni kell alapos és érthető felvilágosítást adni bizonyos kérdésekről. Népszerűnek nem a felületes módot nevezzük, hanem azt, mely a dolgoknak mindenki által megérthető alapjait tárja föl a magyarázatban. Az ismeretterjesztés egyik oldala a *gazdasági* és *egészségügyi* ismeretekben való továbbképzés. Ezt szintén csak intellektuális irányban, előadások útján végezhetjük. Az általános ismeretkör bővítésére ugyanez eszközök állnak rendelkezésünkre. Felhasználhatjuk itt a szemléltetés minden formáját: a laterna magikát (képvetítést), mozit, képek és szobrok bemutatását stb.

A nevelés *etikai* oldala szintén elsősorban az értelmi felvilágosítás útján végezhető. Először is a falu *babonái*, rossz *szokásai*, helytelen *tradíciói* azok, amik ellen nagyon óvatosan, néha a meggyőzés, néha a kiméletes gúny fegyverével harcolni kell. Ezek a babonák, mint fentebb láttuk, csak igen ritkán veszélyesek, nagy részük évtizedes és évszázados tapasztalatok helytelen

megfigyeléséből származnak. Sok közülük egyenesen fenntartandó és ápolandó s jól ki kell választanunk a megszüntetendőket. Hogy a háromszéki falvakban a fiatalabbnak nem szabad átmenni az idősebb előtt, hanem meg kell várnia, míg az elhalad, ez olyan szokás, melyet ápolni kell. De az a föltevés, hogy az új házban okvetlen meghal valaki, babona, melynek van ugyan érthető alapja, mert a ki nem száradt lakás valóságos betegségfészek, de ilyen formában tarthatatlan. Ezek ellen óvatosan és kiméletesen kell harcolni.

E negatív irányú munka mellett szükség van pozitív *építő* munkára ez előadások keretében. Itt az irodalom igen nagy szolgálatot tesz, mert jellemeket tár elénk. Szükség van rá, hogy tájékoztassuk az embereket a napi események megítéléséről. Sajnos, alig van ember Magyarországon, a politikai pártharcok hazájában, aki a politikai eseményeket részrehajlás nélkül ismertetné. Pedig nagyon fontos volna egy részrehajlatlan és tárgyias ismertetése a törekvéseknek, melyek a napi politikát mozgatják. Elvégre úgy kell fölfognunk a dolgot, hogy minden politikai párt a nemzet javát munkálja egy céllal, de különböző úton törekedve arra. Tájékoztathatjuk azonban a három veszélyes (politikai, nemzetiségi, felekezeti) kérdés kizárásával az embereket még ezen kívül is sok olyan kérdéstről, melyek erkölcsi megítélés alá esnek. Mindezekről alább bővebben.

Szintén evvel áll kapcsolatban az *esztétikai* nevelés. Az irodalom szerepéről fent mondottak itt nyerik teljes erejüket. Ünnepségek, előadások, mind legyenek egyben a művészeti nevelés eszközei is. Hasonlóképp a népmulatságok is. Megbotránkoztató és fájdalmas nézni azokat a sületlenségeket, amiket városi népünnepeken a „nép számára“ véghezvisznek. Hát olyan ostobának és olyan izléstelennek tartják a népet, hogy ilyeneket lehet végezni nevének cégére alatt? Hiszen, ha olyan volna, akkor is

különb mulatságról kellene számára gondoskodni! Ezek a mulatságok legyenek szórakoztatók, de legyenek izlések és nemesítők is. A tréfától ne ijedjünk meg rögtön és ne vágjunk szigorú képet, ha táncról kezd valaki beszélni, de minden neveltlenségnek határozottan vágjuk útját. Minden multság elrontója az alkohol, lealjasítja és meggyalázza azt.

Ezen az úton sikerülni fog értékes és tartalmas munkát végezni a községben. Talán nem nagy eredménnyel és kiáltó sikerekkel, de csöndes és folyton bővülő, folyton emelkedő és személyes hatásokban gazdag munkálkodással.

A következőkben most megkíséreljük ennek a módszernek és az említett eszközöknek szervezett használatát körvonalozni. Eddigi fejtegetéseink alapján megtaláltuk azokat a kristályosodó pontokat, melyek köré egész munkánkat csoportosítani kell. Ezek a munkák különbözők. Vannak közöttük olyanok, melyek kicsinyek és jelentéktelenek, pl. a gyermekek meseórái, vannak azután olyanok, melyek kihatásukban az egész községben mozgalmat idéznek elő. Természetesen *a legjelentéktelenebb munkát sem szabad megvetni*, mert ez az alapja a többinek. De legnagyobb körültekintéssel a legfontosabbak körül járunk el. Lássuk tehát, hogyan szervezzük ezeket a munkákat és hogyan vezessük őket?

IV.

A népnevelői munka szervezete.

1. Az egészség.

Ez a kérdés a népnevelői munka szervezetében elsőrendű fontosságú. A statisztikának itt nem részletezhető adatai szomorú képet tárnak elénk arról, hogy magyar népünk legjavát hogyan rombolják olyan súlyos bajok, melyeknek gyökeres, bár lassú kiirtása vagy legalább is minimumra csökkentése lehetséges lenne. Hogy a teendőket kifejtessük, tudnunk kell: minő köteleességek várnak reánk e téren? Először is semmiesetre sem akarjuk feleslegessé tenni az orvost. Ne feledjük el, hogy betegség eseteiben, a falu egészségügyének kérdéseiben ő a döntő, mert szakavatott tényező. Igyekeznünk kell rá, hogy őt a község egészségügyének emelése körül mindenben támogassuk s mind jobban oszlassuk el azt a néhol még fennálló elfogultságot, ami az orvos és az egészségügyi intézmények ellen fennáll. Másodszor nem akarunk sarlatánokat, kuruzslókat nevelni, akik alapos szakképzettség nélkül kontárkodnak az orvos dolgában. Sőt feladatunk arról győzni meg a népet, hogy az egészség ügyeiben mindig megbízható és alapos embert válasszon tanácsadóul. Ma már különösen kórházak közelében fekvő helyeken e gyógyítás szinte ingyenes, a klinikákkal bíró városokban pedig semmibe sem kerül. Mi hát a köteleességünk? Röviden és egyszerűen ez: meggyőzni az embereket az egészség értékéről, bevinni a nép tudatába az érdeklődést az egész-

ség ügyei iránt. Ez a gondolat természetesen az *élet értékének* gondolatából táplálkozik, ennek erőteljes odaállítására tehát az első feladat. A másik kapcsolatos gondolat a *tisztaság* szeretete, melyet már az iskolában kell gyakorolni. Különösen élénk szükség áll fenn erre a falun, mely egyszerűbb és fejletlenebb életviszonyainál fogva jobban ki van téve az egészségügy elhanyagolásából származó bajoknak.

Vegyük most sorra azokat a köröket, melyben a nevelő közbelépésére vagy állandó irányítására szükség van. Az első és legkézenfekvőbb az *építkezés* egészségügye. Itt a nevelőnek hozzá kell szoktatnia a népet, hogy az orvos véleményét meghallgassák. Szűk és alacsony szobák, apró ablakok helyett magasabb, tágasabb épületet emeljenek és nagy ablakokat helyezzenek rá. Figyelmeztetni kell őket az épület szárazságának, szellőztethetőségének, pormentességének fontosságára. Az iskola, tanítói lakás, papilak legyen mindezek számbavételével építve és például szolgáljon a népnek. Annyit már a legtöbb helyen elértünk, hogy a nép lassan és öntudatlanul utánozni kezdi azt, amit lát. Ki kell használni a falu tiszta levegőjének áldó hatását és azt értékesíteni kell. Az *utcák* tisztántartásáról, árkok, levezető csatornák készítéséről az állam törvény útján gondoskodik ugyan, de itt épp az a fő, hogy ne a törvény külső kötelező erejével, hanem a józan belátás és megismerés eszközeivel legyen megindítva a dolog. Itt nincs arra hely, hogy részletesen fejtegyünk az erre vonatkozó szabályokat, hogy milyen veszélyesek az utca melletti árokban álló és romló szennyvizek, a község körül fekvő mocsarak poshadó, bűzös vizeikkel s hogyan kell a trágyát úgy helyezni el, hogy az a levegőt ne rontsa s el ne pocsékolódjék, csak utalunk ezekre, melyek minden jó egészségügyi könyvben megtalálhatók.

Az *iskola* egészségügyéről bő irodalom tájékoztat. Itt ki kell terjednie figyelmünknek először is a tisztaságra s

azt szigoruan és komolyan ellenőrizzük a szülői házban is. Kezdődik ez a ruha, könyv tisztántartásán és végződik az erkölcsi tisztaságon. A gyermekek szorgalmas kézmosása, a nedves lábbelik kint hagyása stb. mind ide tartozik. Sohasem várhatjuk, hogy a gyermek erkölcsi értelemben tiszta legyen, ha szennyhez és piszokhoz szokott. Abban a gyermekben, aki megtanulta, hogy más után ne igyék anélkül, hogy a csuprot vagy poharat ki ne öblítse, a másétól való idegenkedés motívuma nagyon hamar meggyökerezik. Egyszóval a tanító ragadjon meg minden alkalmat, hogy szóval vagy megelőző intézkedésekkel a gyermekeket az egészségrontó rossz szokásokról (a kéznek a szájnál tartása, körömrágás, ceruza nyálazása stb.) nemcsak leszoktassa, hanem az egészségük megóvásának pozitív alapelveit is szívükbe vesse. Ma a kísérleti pedagógia korszakában, ha ez irány minden gondolatát nem fogadjuk is el, tisztában kell lennünk vele, milyen fontos az, hogy a gyermek hallásának, látásának tisztaságát, erejét, testsúlyát, annak növekedését vagy csökkenését, felfogásának gyorsaságát, asszociáló képességét, emlékezőtehetségét, pontos mérések által megállapítva ismerjük. Ugyancsak az iskolával kapcsolatban szólunk a *fürdő* fontosságáról. Ott, ahol a községben patak vagy folyó van, ott ezt a kérdést könnyü elintézni. Nem okoz azonban elháríthatatlan nehézséget ott sem, ahol ilyen hiányzik. Ott kutakkal lehet elintézni a dolgot. Az iskolával kapcsolatos gyermekfürdők külföldön igen nagy számmal találhatóak. Sok községben a gyermekek messzi helyekről, tanyákról, más községekből járnak iskolába. Téli havas, esős, őszi és tavaszi sáros időben ezek elmaradnak az iskolából vagy ha járnak, egészségük állandó veszélyeztetésével teszik ezt. Ilyen helyen időszaki *internátusok* vagy *externátusok* létesítésével segítünk a bajon. A messziről bejáró gyermekeket elhelyezzük a községi lakosoknál, kik megfelelő díjazásért szívesen vállalkoznak

egy-egy gyermek téli ellátására. Ha így nem lehet s alkalmas helyiség áll rendelkezésre, internátust csinálunk. A szülők szívesen adnak élelmiszert, hogy gyermekeik ott a hét hat napján elláthatók legyenek s szívesen fizetik a felügyelettel megbízott asszonyt. Ilyen internálások a teljes Magyarországon sok helyen voltak, a legtöbb Horvát-Szlavonországban.

Külön gondot igényel a *járványos* betegségek idején való magatartásunk. A nép a legtöbb helyen még nem akarja belátni a fertőzés lehetőségét s avval a naiv érvelvel tér a dolog fölött napirendre, hogy „hát az első eset honnan eredt?” Ezért a fertőző betegségektől való óvakodás tanát alapjaiban már az iskolában kell tanítnunk. Itt a *tuberkulózis* elleni védekezés a legfontosabb. Ma már bő és jó tájékoztatók vannak e kérdésben, melyre okvetlen térjen ki a nevelő minden évben, ismertesse az ügy fontosságát. Népünknek ez egyiptomi csapása olyan megdöbbentő veszteségeket okoz, hogy a nevelőnek egyik fő gondja legyen az ennek terjedését megakadályozó minden óvóintézkedés megtétele. A gyermekbetegségeknél, melyek járványosan lépnek föl, hasson oda a nevelő, hogy a szülők gyógyíttassák a gyermekeket, ne sajnálják tőlük a pénzt. Minden járványos esetről tartsák meg hűségesen az orvos rendelkezéseit s a házak elzárására irányuló hatósági intézkedéseket. Jól teszi, ha utána tud járni a fertőzés útjának és házról-házra ki tudja mutatni, ki volt az, aki elhurcolta a betegséget.

Végül vegyük az *alkoholizmus* kérdését, mely romboló hatásánál fogva szintén ide számítható. Sok nevelő és felvilágosító munkán kívül az erkölcsi akaraterőnek rendszeres erősítésére van szükség. Hogy valaki alkoholista lesz-e vagy se, már gyermekkorában elválnak. Az iskolában, ifjúsági egyesületben számtalan mód van arra, hogy küzdjünk e csapás ellen s legeredményesebben csakis a jó nevelés véd meg tőle.

Általában tehát törekvésünk arra irányul, hogy a népünknek az egészségesen és szépen berendezett élet alap-gondolatait szívükbe vessük. A régi görögök *eübiotikának* hívták azt a tudományt, mely megtanít, hogyan kell jól (a természeti törvényekhez alkalmazkodva) és szépen (az élet külső körülményeinek jól berendezésével) élni. Rá kell mutatnunk, hogy az ilyen élet alapja az erkölcsi életnek, mely nélkül ez nem vihető ki, de amely erkölcsi élettartalom nélkül üres.

Ennek a munkának a *módszere* hármas: fölvilágosítás, személyes segélynyújtás és intézményes.

A *fölvilágosító* munka vagy személyes beszélgetésben vagy nyilvános felolvasások, előadások keretében történik. Az előbbi ugyan erősebb s talán biztosabb hatású, az utóbbi könnyebb. A személyes beszélgetés gondolatmenete a már említett motívumokon épül föl, az élet értékének, a tisztaságnak gondolatán. Fölmutatjuk az emberek előtt, hogy egymás életéért *felelősek* vagyunk s hogy a kellő gond hiánya miatt haláláért is. Nem kell megjedni attól, hogy egy anyának, akinek gondatlansága vagy hitetlensége a gyermeket a fertőzésben részletette, teljes komolyságában eléje tárjuk azt a tényt, hogy az elzárt házba való járással s a fertőzés elhozásával saját maga okozta akaratlanul gyermeke halálát vagy betegségét. A személyes ráhatás talán egyedüli ellenszere az alkoholizmusnak is. Az illető beteg rég túl van azon, hogy a hagyományos antialkoholista előadások megakadályozzák az ivásban. Mert hiszen itt nem a *belátás* az, ami hiányzik, hanem az erkölcsi *akaraterő*, melyet az alkohol élvezete állandóan gyöngít és aláás. Nem az a hiba, hogy az illető tudatlanságból követné el e bajt, hanem *szenvédélyből* teszi, mely épp indulat-voltánál fogva elhomályosítja az ítélő ész tisztaságát. Itt igazán csak a nevelő személyes, baráti munkája, a következmények egész rettentő valóságának föltárása, a jövőre való hivatkozás segíthet.

Az antialkoholista egyesületek gondolata maga jó, mert a közszellem ilyenben mindig erősít, a fogadalom behozatala is bizonyos jó hatással van, minden munka alapgondolata azonban az, hogy a nevelőnek, aki ez esetben lehet egy önfeláldozó, hűséges feleség, egy jóbarát stb. személyes barátsága, mely minden tolokodástól, lenézéstől ment legyen, képes megváltani az ilyen embert és visszaadni önmagának. Az ifjúsági munka egyik főkérdése az ifjúságnak ettől való megóvása, az önuralom, önfegyelmezés gondolatának bevitele az ifjak lelkébe. Ezért mondtuk fönt azt, hogy minden ifjúsági munka kezdete a fegyelem és a bizalom. Kellő foglalkoztatás, mellyel elvonjuk őket a kocsmától, baráti viszony a nevelő és az ifjúság között, mely lehetővé teszi a személyes óvást ettől, nagyképűség és oktató stílus nélkül, ezek segítenek itt.*)

E személyes fölvilágosításon kívül a *nyilvános előadások* útján való felvilágosítás a másik mód. Sajnos, ezeknek a módszere még mindig nincs föltalálva. Az anti-alkoholista előadások olyan hosszúak és unalmasak szoktak lenni, hogy amint a közönség kiszabadul, első útja egy sörcsarnok felé visz, hogy ott felüldítse magát. A példákban és szemléltetésben a nevetségességig, az elvont fejtegetésekben és statisztikázásban az unalomig szoktak menni. Holott az ilyeneknek rövideknek és velőseknek kell lenniök. Szükség van ezekkel kapcsolatban füzetkékre, iratokra, melyeket otthon is elolvashassanak és megtarthassanak. Az egészségügyi előadásokat lehetőleg az orvos, ha az nem teheti, a lelkész vagy tanító alapos előkészület után végezze. A laikusok előadásai rendszeren terjengősek,

*) Németországban egy községben nagyon el volt terjedve az alkoholizmus. Mikor új lelkész került oda, föladataul ismerte föl ennek megszüntetését. Elsősorban maga azon naptól fogva egy csepp szesziszalt nem ivott s főképp e példa hatása alatt a közállapotok annyira javultak, hogy ma már meg sem választanak oda olyan papot, aki nem abstinens. A fentemlített lelkész ma heidelbergi egyetemi tanár, ő beszélt az esetet.

nem tudják megválogatni, mit kell mondani, hogy a nép értelmi színvonalán felül ne emelkedjünk. Bemutatunk itt két sorozatot, vagyis előadástervezetet, melyek alapján másokat is lehet készíteni. Az első általában az egészség feltételeiről szól, a másik a tuberkulózis kérdéséről.

I. Az egészség.

1. Milyen legyen az egészséges lakás?
2. A mi legdrágább kincsünk. (A gyermek egészség-tana.)
3. Tanítás a *fertőző* betegségekről.
4. Az *alkohol* az ember legnagyobb ellensége.
5. A legveszélyesebb betegség. (A *tuberkulózis*ról.)
6. Hogyan maradhatunk egészségesek? (Az egészség megóvásáról.)

II. A tüdővész és ellene való védekezés.

1. Mi a tüdővész?
2. A tüdővész terjedése.
3. Hogyan bánjunk a beteggel otthon?
4. A szanatóriumokról.
5. Hogy óvakodhatunk a fertőzéstől?

Ilyen előadás-sorozatokat magunk is készíthetünk, alkalmazkodva ahhoz, amennyi időnk van reájuk.

A felvilágosítás módszerén kívül ott a másik, nem kevésbé fontos módszer, a nevelő *személyes segélynyújtása*. Munkálkodásunk ne maradjon csak a tanácsadás területén, hanem ahol és a miben személyes segítségünkkel eredményt tudunk elérni, ne vonjuk meg azt. A *betegek látogatása*, a róluk való gondoskodás nemcsak a papnak és orvosnak, hanem a tanítónak is fontos kötelessége. Egy német orvos szép kis könyvet írt a beteglátogatás művészetéről.^{*)} Ebben kifejti, hogy a beteglátogatás művészete

^{*)} Dr. A. Roemer. Die Kunst des Krankenbesuches. Berlin. Renter & Reichardt 1910. U. a.: Psychiatrie and Seelsorge. Berlin, 1907.

abban áll: gondoskodni a beteg és hozzátartozói jólétéről. Az első szempontból vigyázni kell, hogy a látogató fertőző betegség csiráit ne hordja a beteghez, a látogató ne rettegjen a betegségtől s oktalán rémüldözéssel ne rontsa a beteg hangulatát, ne tanácsoljon a betegnek semmit, hanem igyekezzék az orvosban való bizalmát növelni. Betegget csak az látogasson, akinek a kellő nyugalma, világnézetéből kifolyó bátorsága megvan hozzá. A látogató válassza meg jól az időt erre, mely legalkalmasabb d. e. 11—12, d. u. 4—5 óra között, a látogatás ne tartson hosszú ideig s ne történjék tulságos gyakran. Óvakodjunk a beteg bármilyen megterhelésétől (hosszú beszéd, fárasztó gondolkodás stb.) s alkalmazkodjunk a beteg kívánságaihoz. Külső fellépésünk legyen résztvevő, de ne aggályoskodó, ismerjük ki, mire van inkább a betegnek szüksége: vidámságra-e vagy részvétet kíván? Csöndesen, zaj és hangos beszéd nélkül járjunk a betegszobában, egyszóval kerüljük a beteg fölingerlését. Viselkedjünk természetesen a beteggel szemben; minden tulságos ünnepieskedés, fontoskodás rossz hatású. Igyekezzünk megérteni a beteg hangulatát. Személyes érintkezésünkben óvakodjunk tulságosan közel menni a beteghez, ne kérdezősködjünk sokat a betegsége történetéről, óvakodjunk az orvosi tanácsoktól, stb. A beteglátogatás mellett folyamodhatnak hozzánk *tanácsért* hirtelen támadt balesetek, rosszullét esetében. Hogy az ilyen esetek nehezebbjeiben véleményt mondani milyen óriási felelősséggel jár, világos. Arra kell tehát igyekeznünk, hogy a beteg minél gyorsabban orvosi kezelés alá kerüljön. Ha közbelépésünkre föltétlen szükség van (első segélynyújtás, életmentés eseteiben), azt nyugodtan és higgadtan végezzük. Különös gondot fordítsunk a betegápolás módszerének megmagyarázására. Mutassuk föl, hogy a beteg szobájának tisztának, szellőzöttnek, üdének kell lennie. Egyik tüdőgyulladásos beteget valósággal megfojtják a jó szomszédok, akik óriási tömegben jönnek láto-

gatni; a másik gyermeket, aki skarlátban fekszik, csirkehussal tömik, a tifuzosnak tésztát hoznak, hogy jobb kedve legyen stb. Itt a mi tapintatos, de komoly közbelépésünkre van szükség.

E személyes segítségre való készségen kívül, melynek eseteit elsorolni sem lehet, *intézményesen* is munkálkodhatunk az egészség megóvása érdekében. A legkézenfekvőbb dolog az ifj. egyesület tagjainak ilyen irányban*) való befolyásolása. Kiképezzük őket első segélynyújtásban és életmentésben; bevezetjük a fertőző betegségek esetén való viselkedés módszerébe, a leányokat megtanítjuk a betegápolásra, az anyaság és gyermekvédelem kérdéseire. Ha a község nagy és a betegek ápolását a hozzátartozók nem végezhetik megfelelő módon, keresünk egy arra való komoly, gyermektelen özvegyasszonyt és fölküldjük valamelyik tanfolyamra, ahol néhány hónap alatt elméletileg és gyakorlatilag kiképzik a betegápolás művészetében. Ez lesz a községi *betegápolónő*, aki csekély díjazásért köteles lesz a betegek ápolását végezni vagy abban segídezni. Németországban már szinte minden községben vannak ilyenek, míg nálunk, szorgos munkaidőben a betegre rázárják az ajtót s maguk a háziak elmennek munkára. A gyermekek téli iskolába járásával kapcsolatos bajok ellen állítandó *internátusról* már szóltunk. Ugyanide tartozik a *napközi otthon*, melyet minden községben egyszerűen fel lehet állítani, ahol szükség van rá. Legegyszerűbb helye ennek persze a kisdédóvó s ma már miniszteri intézkedés is ide utalja. Különösen a tüdőbajosok részére a *szanatóriumok* intézményére hívjuk föl a nép figyelmét. Ma mind jobban hódít az a fölfogás, hogy az ilyen intézményeket nem nagy városokba, hanem falvakba vagy azok mellé kell elhelyezni. Ezért kisebb u. n. népszanatóriumokat állítanak fel. Jó levegőjű községben, ahol erre lehetőség van, a nevelő is kísérletet tehet ilyen

felállításával, természetesen előre meggondolva a nehézségeket. Gyenge gyermekek számára *üdülőhelyeket*, klimatikus gyógyhelyeket hazánk sok községében lehetne felállítani, hogy kihasználjuk vele a legtermészetesebb gyógyító-eszközt, a falu tiszta levegőjét.

Ilyen módszerrel, állandóan szem előtt tartva a közegészségügy fontosságát, a nevelő biztosítva láthatná az eredményt, melynek áldása minden további munkájában kihat az egészséges és erős magyar népre.

2. Gazdasági továbbfejlődés.

A község gazdasági fejlődése, a nép anyagi megerősödése nem lehet közömbös a nevelő előtt. Az utolsó évtizedek szomorú tapasztalatai mutatják a magyar nép állandó anyagi és erkölcsi hanyatlását, melynek megállítására törekedni kötelessége a nép minden vezetőjének. Minden szebb és jobb jövődjének alapja a nép gazdasági és erkölcsi támogatása és erősítése.

Hogy a hivatásérző és a népet szerető tanító mit tehet ezen a téren is, mely pedig szorosán véve nem tartozik munkakörébe, azt hála Istennek sokkal több példa mutatja hazánkban, mintsem keresni kellene azokat. Természetes, hogy akadályai is nagy számmal vannak. Ilyen a nép konzervativizmusa, mely ezen a téren talán a legmozdíthatatlanabb. Ilyen azután a tanító másrészt nagy elfoglaltsága. Tulajdonképpen fel is kellene őt menteni ez alól s a gazdasági továbbfejlődés vezetését csak annak élő szakemberekre bízni járasonként vagy megyénként. Azért nem is akarjuk kimeríteni e tárgyat, csak indításokat adni a munka szervezetére, mert a népnevelői munkának ez az oldala van eddig legteljesebben földolgozva s mert amilyen gyökeres hibának tartanók ezt a kérdést kikapcsolni a nevelői munka kérdései közül, épp olyan végzetes tévedés lenne *csakis* ebben látni minden munka lényegét.

Az ilyen irányú munkát az *iskolában* kezdetjük meg. Itt szoktatjuk a gyermekeket takarékosagra, tanszereik, ruháik stb. megkimélésére. Az iskolai tanítás anyagában is szóhoz jut ez. Az V—VI. osztály gazdaságtani ismereteket is kap, az ismétlő iskola gazdasági irányú, ezeket gyakorlatokkal lehet — sőt kell is — összekötni. Az iskola kertje legyen gyakorló eszköze a gyermekeknek, ahol nem a tanító hasznára, hanem a saját tanulságukra gazdasági munkákkal foglalkozzanak.

A munka maga rendesen szervezeten végezhető, bár *felvilágosítás* útján is sokat lehet tenni. Ezen az úton előadásokat tartunk vagy tartatunk, lehetőleg olyan emberrel, aki tapasztalatból is ismeri már azokat az alap gondolatokat, melyeket meg akar magyarázni. Ugyane körbe tartozik az olvasási kedv fokozása, melyet könyvek ismertetésével, a könyvtár segítségével érünk el.

Az intézményes munka első része az ifjusági egyesület *háziipari* óráin történik. Itt megmutatjuk, hogy a háziipar egyben jövedelemforrás is. Amiket erről fent említettünk, ahhoz még csak azt tesszük hozzá, hogy a nevelő igyekezzék a munka pontos végzésére állandóan hatással lenni. Mutassa meg, hogy a munkás legnagyobb tőkéje a hitel, mely munkája jósága nyomán kel. A jó munka már tőke, melyre építeni lehet. Ugyancsak a tanító kötelessége a munkához szükséges számítások elvégzése, a beruházások, a jövedelem arányba hozása, egyszóval az egész adminisztrációja.

Azon eszközök közül, melyekkel intézményesen támogathatjuk a nép gazdasági továbbfejlődését, először a *hitelszövetkezeteket* említjük. Történetük és statisztikájuk részletezésére itt nincs helyünk, csak vezetésükre teszünk néhány megjegyzést. Gond fordítandó rá, hogy a szövetkezet iránti bizalom a községben általános legyen. Azért olyanokat kell tisztviselőül választani, akik a község bizalmát bírják. Azután nem szabad elfelejteni, hogy az

egész intézmény célja a takarékoság terjesztése és a lakosság anyagi megerősödése, tehát nem az intézet vezetőinek jó fizetése.^{*)}

Sokat lehetne írni a *fogyasztási* és *értékesítő* szövetkezetekről. A falu terményeit, melyeket kivétel hiányában nem lehet értékesíteni, az értékesítő szövetkezet útján tesszük pénzzé, a fogyasztási szövetkezet pedig a behozatal ügyeit bonyolítja le. Ezek alap gondolatával, a szövetkezéssel sok olyan kérdése oldható meg a községnek, ami különben megoldatlan maradna.^{**)} Méhészet, selyemhernyótenyésztés, stb. mind végezhető ezen az alapon.

Hasznos és szép munkát végeznek a *gazdakörök* a nép gazdasági felvirágoztatása és továbbképzése tekintetében.^{***)}

Szándékosan vettük rövidebbre, e kérdést, mert felesleges terjengősséggel nem akarjuk a helyet rabolni; ez a kérdés meg ma már igazán a legtöbbet fejtegetett és viszonylag legjobban megoldott problémája a falunak. Még csak egy módszери megjegyzést teszünk ez intézmények felállítására nézve. Mielőtt ugyanis ezekhez hozzáfognánk, sohase mulasszuk el alaposan meggyőződni arról, vajjon mindenki előtt világos-e ezek szüksége? Először igyekezzünk meggyőzni az embereket arról, hogy az intézmény létesítésére szükség van, csak azután lássunk hozzá a megvalósításhoz. Evvel kapcsolatban jegyezzük meg azt is, hogy törekedjünk ez intézmények minél nagyobb egységesítésére. Ne külön fogyasztási, külön értékesítő stb. szö-

*) A falusi hitelszövetkezet alakítása ügyében az Orsz. Közp. Hitelszöv. igazgatósága ad részletes útbaigazítást (Bp., V., Nádor-u.)

**) A fogyasztási szövetkezetek létesítése és vezetése ügyében a „Hangya“ igazgatóságához kell fordulni (Bp., IX., Boráros-tér 1.). Értékesítő szövetkezeti ügyekben tanácsot és segítséget adnak: Magyar Mezőgazdák Szövetkezete (Bp., V., Alkotmány-u. 29.), a Hangya és a Magyar Gazdaszövetség (Bp., Üllői-út 25.).

***) Gazdakörök alakításában segítkezet a Magyar Gazdaszövetség nyújt.

vetkezeteket alkossunk, hanem lehetőleg kapcsoljuk ezeket mind egybe. A többfelé szaggatott és néha egymásnak egyenesen ellene dolgozó egyesületek és szövetkezetek megbontják az egységet és visszavonást hoznak létre. Legyen minden ilyen törekvés egy közös gyökérből származó, mely közös gyökér, nevezzük azt népjóléti, közművelődési vagy bárminő egyesületnek, vagy legyen az minden szervezet nélküli közös célú egyesülése a község művelődését és haladását munkáló lelkes embereknek, ez a közös gyökér úgy fogja felmutatni minden egyes ilyen törekvésünket, mint amely egyik eszköze a közös munkálásának.

Végül sohase felejtjük el, hogy nem szabad megelégednünk a nép jólétének, vagyoni megújulásának a célkitűzésével; ez csak eszköz nekünk arra, hogy általa a nép erkölcsi emelkedése valósuljon meg. Mihelyt a szövetkezeteket vagy a gazdasági továbbfejlődést, mint ilyent, vagy annak egyes eszközeit célnak tekintjük és ez eszközök létesítésével befejezettek tartjuk munkánkat, elháríthatatlan és veszedelmes bajba jutottunk. Azért itt is követendő az a módszer, aminek fontosságát már részletesen kiemeltük, hogy ne a tanító vagy lelkész legyen minden mindenkben, hanem öntudatosan és tervszerűen neveljen magának munkatársakat, akik kellőképen és attól a szellemtől áthatva vezetik majd a község ügyeit.

3. Az ismeretterjesztés és eszközei.

Már említettük, hogy a népnevelői munka egyik fontos alkotórésze a nép ismereteinek tervszerű és rendszeres bővítése. Mikor ennek a munkának módszeréről szóltunk, kifejtettük azt is, hogy ebben arra kell törekednünk, hogy az ismeretkör bővülése rendszeres legyen s a nép *világképének* fokozatos bővülését hozza magával. Hogy

ez milyen fontos, bizonyítani felesleges. Még ma is bámulatosan szűk a falusi ember világa s az iskolában megszerzett ismeretek épp az iskolai tanítás hagyományos módszerénél fogva csak elszigetelt ismeretek maradnak s ritka esetben válnak végkép- és világnézet-alkotó tényezőkké. Hogy ennek az ismeretkörbővítésnek *fokozatosnak* kell lennie, az is bizonyos, mert gondot kell fordítanunk arra, hogy az új ismeretek a már meglévőkhöz kapcsolódjanak. Ha valaki egy eldugott faluban úgy kezdené az ismeretterjesztést, hogy a naprendszerrel vagy a bolygók forgásának törvényeiről magyarázna, érthetetlen lenne s emiatt unalmas.

Három veszedelem fenyeget itt bennünket, melytől óvakodnunk kell. Az egyik a tudatlanság, vagyis az, hogy az ismeretterjesztésünk módszerénél fogva tulságosan magas lesz a népnek s az semmit sem tud megtartani belőle. Ez esetben persze egész munkánk hiábavaló. A másik veszedelem a félműveltség, ha munkánknak eredménye az lenne, hogy a hallgatók már meg vannak győződve róla, hogy mindent tudnak, senki újat nekik nem mondhat. Az ilyen félműveltség még veszélyesebb az igazi sötét tudatlanságnál, mert felületes ismereteken s nem a világnézet emelkedésén alapul. A harmadik veszély, ami fenyeget, a rendszertelen tudás veszélye, mely tudás hiábavaló, mert esetleges, egyes elemeit nem köti össze a lélekáttekintő pillantása.

Mindezen veszélyektől megóv bennünket annak erőteljes szem előtt tartása, hogy minden ismeretbővülés csak akkor értékes, ha egyben a *világnézet* fejlődésével is össze van kötve. Nem az ismeretek halmaza a fő, hanem az, hogy az illetőknek a világról és saját magukról alkotott felfogása bővüljön és emelkedjék. Nem élő lexikonokat akarunk nevelni, hanem embereket, akik használni is tudják, aminek birtokában vannak. Ezért minden ismeret fölött áll a tudás összefoglaló gondolata.

A munka *módszere* kettős: egyéni és intézményes. Az egyéni munka fontossága itt elenyésző az intézményeshez képest, azonban ez a módszer is jól felhasználható. Az egyéni munkában megkíséreljük megállapítani, hol és mennyiben találunk az illetőnél téves vagy hiányos ismereteket s azt adott alkalmakkor bővíteni igyekszünk. Az intézményes munka az ismeretterjesztés külső eszközeit öleli föl és érvényesíti.

Az *eszközök*, melyeket itt fölhasználhatunk, sokfélék. Próbáljuk sorra venni őket. Az *iskolának* e tekintetben gyakorolt hatásáról már szóltunk. Itt még csak azt emeljük ki, hogy fontos az iskolának, mint e munka központi helyének érvényesítése. Ne engedjük azt, hogy az iskolából kikerült gyermeknek minden kapcsolata megszakadjon az intézménnyel. Gyűjtsük oda őket össze gyakran, legyen az a középpontja a munkának, hogy maradjon meg a népben az iskola iránti érdeklődés és annak ügyeiben való részvétel. „A mi iskolánk“ legyen a falu büszkesége, éppen úgy, mint „a mi templomunk“.

Az iskolával kapcsolhatjuk össze az *analfabéta* tanfolyamokat. Ma már ezek könnyebben vezethetők, mint régen. Az írástudatlan embereket személyesen beszéljük rá az ezekben való részvételre. Természetes akadályai a tanulásnak a nép álszemérme, kezeinek nehézsége stb. Tapintatos eljárás azonban mindkettőt a minimumra csökkentheti. Az ilyen tanfolyamokat a vallás- és közoktatási minisztérium anyagi támogatásban részesíti, azonkívül ingyen írószereket is lehet kapni.

Tágabb körű eszköz már a *népszerű előadások* eszköze. Ezek az előadások egy ízben nagy divatba jöttek, míg ma lassanként hanyatlásnak indultak. Első idejűnkben az volt a hibájuk, hogy rendszertelenek voltak s ezért nem is gyökereszkedtek meg. Kívánatos ezek újra fölvétele rendszeres alakban. Ha nem maradunk a száraz adatfelsorolás területén, hanem elevenen és érdekesen adunk elő, nagy látogatottságot lehet biztosítani. Fődolog

természetesen a rendszeresség és alaposság, mely felületes szalmazást nem tűr meg. Ezért gondosan meg kell válogatni a tárgykört, melyről beszélünk. Legpraktikusabb egy-egy kérdést venni föl és azt sorozatosan fejtegetni. A gazdasági és egészségügyi kérdéseken kívül, melyek semmi esetre se uralkodjanak az egészen, szó lehet a következő tárgyról: nemzeti irodalom, magyar és egyetemes történelem, földrajz, természetrajz, természettan, elemi alkotmánytani és jogi ismeretek. Ezekből olyan kérdéseket kell választani, melyek érdeklik a hallgatókat s magát az előadás címét úgy kell megszövegezni, hogy érdeklődést keltsen. Ezenkívül szükség van olyan előadásokra, melyek az ipari fejlődés egyes vonásaival ismertetnek meg: gyufagyártás, papírgyártás; azután néprajzi ismeretek nyújtására (pl. az alföldi élet). Óvakodjunk attól, hogy ezek az előadások túlságos hosszúak legyenek, helyezzünk el melléjük szavakat, énekszámokat stb. A szórakoztató családi esték, melyekről alább szólunk részletesen, az ilyen előadásban tartalmas pontot nyernek. Azért ezeket avval együtt kell elhelyezni. Ez előadások tartását a kormány is ajánlotta és a vallás- és közokt. minisztérium az előadások díjazásához államségélyt ad.

Az ilyen előadások módjára nagyon kell vigyázni. Az emberek lassan szoknak hozzá valamihez, azért különösen eleinte mindent meg kell tenni, hogy megkedveljék ezeket. Ha kevesen vannak is, ne szakítsuk félbe, mert először is állandó hallgatóságot kell gyűjtenünk. Ahol csak lehet (és tulajdonkép mindenütt lehet), *szemléltető eszközöket* kell használni. Ne felejtjük el, hogy a történelemben pl. az érdekes, a mi egyéni, tehát egy személyiségre vonatkozik. Ilyen szemléltető eszközök a költemény, ének, kép, természettannál bizonyos egyszerűbb készülékek bemutatása. A már említett *népszeminárium-*

nak itt van a jelentősége, az ott készített eszközöket, gyűjteményeket stb. itt bemutatjuk. Hivatkozunk könyvekre, melyek a könyvtárban megtalálhatók stb., egy szóval a különböző munkákat lehetőleg egybe próbáljuk kapcsolni.

A *népszemináriumokról* már részletesebben szoltunk, most csak még ott el nem mondott részleteket akarunk elmondani, melyek ez intézményt az *általános* ismeretterjesztés eszközévé teszik. Abban különbözik az előbbi eszköztől, hogy szigorúbb és rendszeresebb áttekintést ad. Itt készítik el a növendékek azokat az eszközöket, melyek az *előadásokon* bemutathatók. Pl. tanulnak egyetemes történelemből a görögök és rómaiak történetéről, akkor készítettünk velük szemléltetésül pl. ostromló torony, tábor mintáját, hogy ezáltal a dolgot jól megértsék. Így szerzünk össze lassankint egy egész kis múzeumot. Ne ijedjünk meg a képek gyűjtésétől sem, melyeket tárgyaik szerint albumba ragasztunk és csoportosítunk. Így lesz pl. egy kis történelmi, földrajzi, természetrajzi képcsarnokunk, mely szemléltetés szempontjából megbecsülhetetlen. Ha agyagmunka folyik az iskolában, könnyen megpróbálhatjuk a domborművű térképek készítését, ha nem, a térképrajzolást. Először a községről, aztán környékéről s így tovább. Minden darabhoz, amelyet így készítettünk, az illető készítő emlékei s az az öntudatos gondolat fűződik, hogy az ő munkája az, ami megőrzésre érdemes.

Hogy a tárgyak feldolgozása a *népszemináriumban* milyen legyen, arra nézve meg kell jegyeznünk a következőket. Állandó és fokozatos neveléssel oda kell vinni a dolgot, hogy a községben minden valamire való fiú és leány erkölcsi kötelességének tartsa ezek látogatását. És ekkor veszünk három évfolyamot. Ahol az öt tárgyú körnek megfelelőleg heti 1—1. összesen heti 5 órát lehet tartani, ott minden tárgyat három részre osztunk s három

éven keresztül adunk elő. (Pl. természetrajzban: növénytan, állattan, ásványtan). Ahol hetenként csak két órát lehet tartani, ott az öt tárgyat egy hatodikkal (pl. egészségtan) pótolva évenként két tárgyat adunk elő, természetesen kisebb körben és rövidebben, mint amott. Így az ismétlő iskolából kikerült fiú és leány még 3 évig, vagyis a fiúk katonáskodásuk, a leányok kb. férjhezmenetelük idejéig részesülnek továbbképzésben. Ha iskolásokat sikerül megnyerni, anélkül, hogy rendes tanulásukra hátráltató lenne, mindenesetre vegyük be őket, mert a hosszabb idő fegyelmesebb gondolkozáshoz szoktatja őket. Sajnos, a mi viszonyaink, egyelőre legalább, nem teszik lehetővé a napi 7—8 órai tanulást, amit a svéd és dán népfióiskolák gyakorolnak, de talán idővel ez is lehetővé lesz. A *szemináriumnak* kis kézi könyvtárról is kell gondoskodni, melyben népszerű és könnyű előadásban az illető tárgyak olvashatók legyenek.

A következő eszköz, amivel számolnunk kell ismeretterjesztés szempontjából, a *könyvtár*. A könyvtár kérdésénél gondoskodnunk kell arról, hogy ne csak szórakoztató könyveket helyezünk el, hanem olyanokat is, melyek az ismeretterjesztés célját szolgálják. Természetesen az ilyen könyvek kiválogatása meglehetősen nehézségekkel jár.^{*)} Az előadások alkalmával ismertetünk egy-egy ilyen könyvet, vagy annak egyes részeit bemutatjuk, hogy a figyelem reá fel legyen hívva. A népkönyvtár kezelése legyen a legegyszerűbb, a könyvkivétel ne járjon nagy formassággal, de szigorúan őrködjünk a könyvek tisztántartása és pontos beszállítása fölött. Ha erre nem tudjuk megtanítani az olvasókat, legjobb, ha az egész könyvtárosdit

*) Népkönyvtárt kérhet minden község vagy megalakult gazdakör, közgyűlési határozat és könyvtári szabályzat bemutatásával és annak igazolásával, hogy a könyvtár elhelyezésére helyisége van, a m. kir. földmivelési minisztertől.

félbeszakítjuk. A könyvek kötésére és helyreállítására bizonyos, igen csekély használati díjat szedünk. Ebből fedezzük a rongált könyvek ujjrakötését. Minden könyvtár mellett nyilvános *olvasóterem* is legyen, ahol az illetők a kiválasztott könyvet olvashatják. Megszabott órákban bárkinek legyen szabad a könyvek közül válogatni, azokat megnézegetni. Az olvasóterembe lapokat is szerezhetünk. A falu értelmes lakosai szívesen kölcsönzik vagy ajándékozzák oda a nekik járó képes- vagy napilapokat. Az olvasóteremben szigorú rend és csend tartandó. Itt lehetnek elhelyezve a társasjátékok (sakk, dominó, malom, stb.). A felügyelő ezek rendben tartásáért felelős.

Igen fontos eszköze az ismeretterjesztésnek a *mozi*. Ez két szempontból veendő tekintetbe: szórakoztatás és ismeretterjesztés szempontjából. Itt csak az utóbbiról szólnunk. Vetítógépet minden község szerezhet magának, képeket az Orsz. Szabadoktatási Tanácsnak diapozitív-kölcsönző központja ad. Körülbelül 40.000 képe van. A sorozatok jegyzéke ugyanott kapható.

A filmkölcsönzés ügyében a vallás- és közoktatásügyi minisztériumi illetékes osztályához kell fordulni. Az előadások vetített képekkel való kísérése igen fontos szemléltető eszköz, de csak úgy, ha e képeket csakugyan megértik a hallgatók. Ezért elkerülhetetlen azok megmagyarázása. Az élettelen képek nem igen elégtűik ki ma már a falusi embert sem, aki természet-szerűleg mozgásra és elevenségre vágyik. Ezért igyekeztek előállítani olyan kinematográfot, melyet falun is lehessen használni.^{*)} Fontos dolog a filmek jó megválogatása. Filmeket kölcsön már igen sok helyen lehet kapni, s köztük igen jókat.

^{*)} Két ilyen gép ajánlható. Az *Ernemann*-féle (Heinr. Ernemann, Dresden) és a *Pathé Kok*-gép („Pathé Kok“ Részvénytársaság, Budapest, Andrassy-út 32.)

Végül megemlíjtük a *kirándulások* ismeretterjesztő hatását. Az iskolai kirándulások a háború előtt nagy elterjedésnek örvendtek. Ezeken kívül vagy ezekkel együtt szükség van azonban arra, hogy a nép felnőtt tagjai is részt vehessenek ilyeneken. A kirándulások szervezéséhez ma már semmi nagyobb szervezőképesség nem kell. Ezek első célja a községen kívüli nagyobb körök megismerése. Az első kirándulás tehát a szomszéd városba vezessen, melynek intézményei (múzeumok, iskolák, sétateretek, történelmileg nevezetes helyek, ipar- és gyártelepek) legyenek a szemlélés tárgyai. Fődolog, ezek egyes részeit áttekintő képből rögzíteni meg az illetők előtt. Ezért a kirándulás ne csak körséta legyen a városban, hanem hívjuk fel a figyelmüket a fontosabbakra. Az új szemléletekkel teli lélek úgy is nagyon hajlandó az apróbb részletekbe elmerülni, adjunk mi általános képet a dologról, így a részletek is jobban megmaradnak. A múzeum-nézés rendes formáját, hogy keresztül vonulnak a múzeumon, a vezetőnek állandó sürgetése mellett, hogy siessenek, mert elkésnek a másiktól s itt-ott egy-egy részletet megtartanak, de állandó és egyetemes áttekintésük nincs, ezt a rendes formát mellőzve, időt kell szánni rá, hogy a szemlélés alapos legyen, hogy elmélyedhessen a lélek a látottakba és fogalmat alkothasson magának. A látottakat azután meg kell beszélni és a fogalmakat tisztázni. A kirándulások másik célja az ország megismerése. Különböféle jellegű vidékek szokásainak, életviszonyainak stb. tanulmányozása. Kirándulást szigorú és pontos *előkészítés* nélkül sohase csináljunk.

Ezek lennének azok az eszközök, melyekkel a nép ismeretét bővíteni s világnézetét emelni tudjuk. Itt is hangsúlyozzuk a munka *egységét*. Ezt az egységet belsőleg, mint említettük, egy kör, külsőleg egy egyesület tartalmazhatja fenn és biztosíthatja. Ez az egyesület végezze és

vezesse mindazokat a munkákat, melyek a községben a művelődés előmozdítására szükségeseznek látszanak. Minden munkára külön embert képezzünk ki, akinek feladata legyen a munka eszközeiről való gondoskodás és a munka vezetése. Hogy ez egyesület külsőleg megalakult-e, vagyis szervezett alakban, mint Népijóléti Egyesület vagy Köz-művelődési Egyesület szerepel-e, az nem fontos. Ugyse az egyesület, mint szervezet viszi a munkát, hanem azok, akik benne dolgoznak. A helyes munkafelosztás, a munkára való kiképzés azonban a siker elengedhetetlen feltétele. S végül ne feledjük, minden ismeretbővítést szükségképen kell átvinni az erkölcsi nevelő munkára.

4. Szórakoztató és építő munka.

Ezt a két munkakört azért vettük egy cím alá, mert nagyon közel állanak egymáshoz. A falusi népművelés munkájában nem szabad olyan szórakoztató munkának folynia, ami nem egyúttal építő is, ami a nép lelkét neme-sebbé nem teszi. Nem lehet tehát eleve az olyan multság, mely „passzióvá“ válhatik, vagyis ami alatt a lélek elveszti a maga uralmát és nemessége csorbát szenved. Nem azt akarjuk evvel mondani, hogy az egész falut iskolává kell tenni, melyben minden csak arra nézve jogosult, vajjon nevelő hatású-e s egyáltalában nem akarunk a filantrópus hazug és felületes módszerével dolgozni, csak azt, hogy a multság és szórakozás nem fajulhat el annyira, hogy káros legyen a nép szellemi fejlődésére. A szórakozásnak, multságoknak tehát vezetőgondolata és helyes mederben tartója az építés.

A *népmultságok* ügye ma sincs megoldva nálunk. A legtöbb faluban egyedül táncot értenek a multságon, amely táncban felszabadul minden korlát alól az ifjúság

és a multság végét betört fejek, összetört székek és asztalok, berugott kemencék jelzik. Hogy az ilyen mulatozás milyen veszedelmes önmagában, milyen megmértelyező a felnövekvő gyermekekre, akik ebben látják a „virtus“-t, milyen fölháborító a község békéjére, magyarázni sem kell. Épp az ilyen helyen van szükség igazán komoly ifjúsági munkára a már megadott alapokon, hogy ezt a duhajságot lassankint kiöljük a nép lelkéből. A fegyelmezett ifjúság túlkapásaitól nem kell félni.

Vegyük először a *tánc* kérdését. Ma a legtöbb falusi tánc egyszerű ritmikus mozdulatokban merül ki s mint ilyen, nagyon egyhangú képet nyújt. Igaz, nem egyhangúbbat, mint amilyen az egy szál cigány egy szál húrton elcincogott nótája. Pedig nekünk vannak igazi és szép magyar táncaink is. Csak a palotást, körmagyart, magyar szólót említjük, melyekhez mind a mult drága emlékei kötnek s melyeket külföldről behozott táncokért elfelejtettünk. Ezeket sok helyen módjában áll a nevelőnek fölleveníteni, betaníttatni s ezuton megkedveltetni. Ne feledjük, hogy a körmagyar pl. a magyar lélekből fakadt, annak jellemvonásait viseli magán, nyugodt, méltóságos menetével annyira megfelel a magyar népjellemnek.

A *népjátékokról*, misztériumokról már szözlottunk. Ezek összeállítása s a nép tudatába való bevitele a nemzeti nevelés egyik hatalmas eszköze. A pünkösdi rózsa rigmusai, a betlehemes játékok, leánykérő, még a híres oberammergaui passió-játékoknál vagy nálunk legujabban a mikófalvai (Borsod m.) passiójátékoknál is kedvesebbek és megkapóbbak. A pünkösdi rózsakirályné és leánykérő-játék táncokkal betanítva szépen előadhatók és így bevihetők a köztudatba.

Hasonlóképpen támogatni és terjeszteni kell a fiúk és leányok *lapda*-játékát. Vannak régi magyar lapdajátékok, melyek sokkal jobbak és veszélytelenebbek, mint a foot-

ball, mely, sajnos, már falun is terjed. Szintén veszélytelen és kellemes multság a kuglijáték, amelyre szükséges helyiségnek minden népház mellett állania kellene. Felállítása igen egyszerű. A játékoknál mindig vigyázzunk a tiszta játékra, a fair play-re, hogy igazságtalanság ne történjék és a nagyobbak ne nyomják el a kisebbeket. Ezeket az elemeket összeköthetjük, kirándulásokat rendezhetünk közeli szabad térre, ahol játékkal és beszélgetéssel töltjük el az időt. Az ifj. egyesület tárgyalásánál említett hadijátékok, lovagjátékok szintén kellemes és nemesítő szórakozást adhatnak. A szórakoztatást szintén nekünk kell vezetni. A nevelő legyen kifogyhatatlan az ötletekben, ujnál újabb játékok felsorolásában s vigyázzon rá, hogy a játék ne fajuljon el. Így meglátják, hová kell fordulniok, ha igazán jól akarnak mulatni és lassanként ennek elveit el is sajátítják.

E nyári multságok mellett gondoskodni kell téli szórakozásról is. Elsősorban ilyennek ígérkezik a „*dalárda*“ vagy daloskör, mely már sok faluban van. Törekedjünk arra, hogy ez ne csak télen legyen munkában, hanem a nyár folyamán is gyűljenek össze a tagok egyszer-egyszer, hogy a gyakorlatból ki ne jöjjenek. A daloskör működése elsősorban a *népdal* művelésére irányuljon. Hogy ez milyen fontos dolog, arról már szóltunk. Művelni kell őket a szép éneklésben, hogy az ordítózásról leszokjanak. Azután jönnek fontosság tekintetében a történeti jellegű énekek (kuruc dalok, stb.). Minden ilyen dal hangulatába, történeti körülményeibe vezessük be a hallgatókat.

Hasonlóképp téli szórakozás a már szintén érintett *mozi*, hol a filmek kiválogatására nagy gondot fordítsunk.

Ma is folyik a legtöbb helyen a szórakoztató előadások tartása. Ezek vagy *szabadelőadások* vagy műkedvelő színelőadások. Az előbbiekre vonatkozólag már most megjegyezzük, hogy az u. n. családi esték programjában

mindig helyezzünk el valami ismeretterjesztő vagy építő előadást. Ne tömjük tele szavakatokkal; a német Eltern- és Familienabend-ek nagy hibája az, hogy 19—20 pontból is állanak és így túl vannak halmozva. A másik vélegtől, az ürességtől szintén tartózkodni kell. Rövidek, de jól legyenek összeállítva, hogy a hallgatók ne lakjanak jól vele, de ne is maradjanak táplálék nélkül. Igyekezzünk ugyanolyan tárgykörből venni az egyes számokat, hogy egységes hatást adjunk. Háromféle ilyen programról lehet szó, csupán szórakoztató, ismeretterjesztő és építő programról. Szigorúan és komolyan hangsúlyozzuk, hogy az okt. 6-i, márc. 15-i és más ünnepies alkalmakkor tartott ilyen estéknek nem szórakoztató, hanem *építő*-jellegük van s ez építő jelleg figyelmen kívül hagyása óriási, megbocsáthatatlan hiba. A költeményeket jól válogassuk meg, gondot fordítva azoknak nemcsak tárgyi, hanem fogalmi egyezésére az ünnepség alap gondolatával. Pl. március 15-én Arany: Szondi két apródja előadható, mert fogalmi egységben van avval az eszmével, amit a márc. 15-iki ünnep ki akar fejezni. A történeti nevelés egyik eszközképpen előre megállapított ünnepségeket egyes nagy történeti személyiségek emlékéhez kötünk. Pl. nov. 28-án Bethlen Gábor, szept. 10-én Erzsébet-ünnepet tartunk stb. Példa gyanánt bemutatunk három kidolgozott programot, egy szórakoztató, egy ismeretterjesztő (történeti) és egy építő-irányú előadás-témával:

I. Szórakoztató családi este programja.

1. *Arany*: A tudós macskája. (Dal.)
2. *Arany*: A fülemüle. (Költemény.)
3. *Jókai*: Uj földesúr c. regényének tartalma. (Előadás).
4. Nincs cserepes tanyám... (Dal.)
5. *Vörösmarty*: Petike. (Költemény.)

6. *Jókai*: A kötél áztatva jó (Elbeszélés.)
7. *Petőfi*: A virágnak megtiltani... (Dal.)

II. Hunyadi-ünnep programja (színdarabbal).

1. *Petőfi*: Honfidal. (Ének.)
2. *Czuczor G.*: Hunyadi. (Költemény.)
3. A Hunyadiak. (Előadás.)
4. *Arany*: Both bajnok özvegye. (Költemény.)
5. *Arany*: Mátyás anyja. (Költemény.)
6. *Petőfi*: Hunyadi László. (Költemény.)
7. *Kisfaludy K.*: Mátyás diák. (Színdarab.)
8. Hunyadi-induló. (Dal.)

III. Építő irányu családi este programja.

1. *Dürer*: Viharban. (Dal.)
2. *Arany*: Enyhülés. (Költemény.)
3. *Gyulai*: Éjjeli látogatás. (Költemény.)
4. Mit tanulhatunk hazánk történetéből? (Előadás.)
5. *Csokonai*: Tihanyi ekhóhoz, (Dal.)
6. *Vörösmarty*: Szép Ilonka. (Költemény.)
7. *Eötvös K.*: Utolsó szó Istenhez. (Elbeszélés.)
8. *Moore*: Az estharangok. (Dal.)

Szándékosan a legismertebb költeményeket választottuk, mert ezek egyúttal a legegyszerűbbek is. A nevelő azonban készítsen magának *gyűjteményt* azokból a költeményekből, apróbb és egyszerűbb színdarabokból, melyek ilyen alkalmakkor fölhasználhatók. A *színelőadásoknál* óvakodni kell a nehézkességtől, természetességre és mesterkéletlenségre kell törekedni.

A színdarabok azért ne legyenek sületlenek és tartalmatlanok. Kisfaludy Károly apróbb darabjai közül sokat lehet válogatni, nyelvének ódonsága nem visszatetsző. Sajnos, az iskolai előadásra készült darabok rendszeren

esetlenségig viszik az egyszerűséget.^{*)} Színpadot igen egyszerűen lehet berendezni, nagyobb városi színházak olcsó áron adnak kiselejtezett díszleteket, melyek jól átalakíthatók, ha már festetni módunkban nem áll. A színpad megalkotására használunk 3—4 darab, 3—3 méteres bakot, melyre keresztben deszkákat helyezünk. Az első és utolsó elhelyezett bak végéhez van erősítve egy-egy függőleges vékonyabb gerenda, melyet fent egy erősebb lécz köt össze, esetleg vaspálca, melyen a függöny mozoghat. A színpad melletti öltözőszobába való belátást függöny zárja el a színpad felől is. Ilyen összerakható színpadot kevés költséggel készítenek a fiúk, használaton kívül valami színben helyezzük el.

A nyilvános felolvasások, színelőadások már az *építő* munkának is, mint láttuk, fontos eszközei. Az építőmunka alap gondolata az erkölcsi értékgyarapodás. Nem arról van tehát szó, hogy úton-útfélen oktatótanácsokat adjunk s állandó erkölcsi prédikációkkal gyötörjük az embereket, hanem hogy minden munkánknak egy bizonyos értékgyarapodás, emelkedés legyen az eredménye. Világos, hogy ezt közvetett úton is elérhetem. Ha az igazságosságról általában tartok tanítást, valószínű, hogy hallgatóim előtt oda tudom állítani életelv gyanánt. Sokkal egyszerűbb és helyesebb azonban, ha fölmutatom előttük Mátyás királyt, mint az igazságosság megtestesülését, mert míg az előbbi esetben még a hallgatóknak saját maguknak kell megalkotniuk az elv megvalósulási formáját, az utóbbiban már készen kapják azt. Ezért van óriási nevelő erő a történelem személyiségeiben s ezért a történelem ugyan nem maga, de személyiségeinek tanulmányozása, megértése és ebből folyó utánképzése nagy

^{*)} Megemlítjük itt a német „Dorfbühne“ vállalatot (Deutsche Landbuchhandlung. Berlin S. W. 11.), eddig 19 szám à 40—100 pfg. Nálunk is szükséges volna ilyenről gondoskodni, esetleg kiváló irodalmi műveknek falusi népszínpadokra alkalmazása által.

jelentőségű. Az erkölcsi építőmunka tehát ne maradjon elvont és száraz moralizálás, erkölcsi tanácsok osztogatása, hanem legyen eleven, személyes munkává. Ezért ez a személyes erő a szó hatalmában nyilvánulván, az építő munka első eszköze a *személyes* rábeszélés és meggyőzés. Ennek módszerét és fontosságát már kifejeztük, most itt, mint minden intézményes munka alapjára, hivatkozunk rá. Ne restelje a nevelő szóba hozni a szülő előtt, pl. gyermeke erkölcsi fogyatkozásait és együtt gondolkozni vele annak orvoslásán; ne resteljünk beszélni az emberek előtt saját hibáikról és a magunk résztvevő, bátorító szavaival hozzájárulni az ő saját igyekezetükhöz e hibák leküzdésére. Őszintén, nyíltan álljunk szembe az emberekkel s álszeméremből, féltékenységéből ne segítsünk rejtegetni hibáikat és szemet hunyni előttük. Mindezekben azonban természetesen ne a harag, ne a szóbeszéd, hanem a másik iránt érzett baráti jóindulat és a javítás iránti őszinte vágy vezessen.

Az ünnepek és szabad előadások szintén jól szolgálják ezt a célt. Számot kell vetnünk azonban avval, hogy ezeknek egy nagy nehézségük van: az általánosság. Nem terjeszkedhetünk ki egyéni bajokra, kénytelenek vagyunk általánosságban mozogni. Ennek megakadályozására szükséges a szemléltetés, esetek elmondása, alakok fölmutatása, mert ezekben mindegyikben egyéni vonás van. A színdarabok fontossága is ebben rejlik és a mozi használhatósága is ezen alapul, hogy ott az élet egyes problémái állanak szemünk előtt, való alakok ábrázolásában. Az előadások tárgyait megválogatni igen fontos dolog. Meg se kísérelhetjük elsorolni azokat a tárgyköröket, melyből témákat válogassunk, csak egy pár nagyobb és fontosabb kört említünk fel a következőkben azokon kívül, melyeket már az ismeretterjesztés címénél mondtunk: 1. Hogyan neveljük a gyermekeinket? a) A gyermek külső gondozása. b) A gyermeki lélek. c) A

gyermek belső nevelése. 2. A haza. a) Mire tanít hazánk történelme? b) Mit kíván tőlünk a jövő? 3. A magyar nő a haza szolgálatában stb., stb. Megvilágíthatjuk a társadalmi kérdéseket (munkáskérdés, gyermekvédelem, kivándorlás) s bevehetjük a napi (nem politikai) kérdések megítélését. Az ilyen előadások lehetőleg bizalmas jellegűek legyenek és esetleg *megbeszéléssel* egybekötve. A közönség közül szólhasson hozzá a kérdéshez az, aki akar és világíthassa meg esetleg más szempontból. Ilyenkor a vezető sohase felejtse el a végén összegezni minden fölszólalás tartalmát és helyesen beállítani a kérdést. Az ilyen megbeszéléseknek igen sok jó oldaluk van: az embereket hozzászoktatják gondolataik kifejezéséhez, cselekvőleg résztvesznek a kérdés megvitatásában és nemcsak néma hallgatók, a kérdés maga több szempontból világosodik meg előttük stb. Nekünk különben is gyakori hibánk, hogy túlságos keveset beszélünk és nagyon sokat kell vezetésünk alatt hallgatni a népnek.

Igen fontos eszköze az erkölcsi építőmunkának az *irodalom* ismertetése. Ezt a kérdést, mely már az esztétikai nevelés egyik eszköze, szintén érintettük, most szervezett megoldásáról egy pár szóban. Hogy a magyar irodalom ma elszakadt a néptől, az szomorú és való tény. Ebből folyó feladatunk a magyar irodalom kiváló alkotásainak nem a néppel való megismertetése, hanem a nép lelkébe való bevitele, hogy az vérvé válják, hogy Toldi, Etele, János vitéz élő alakok legyenek a tudatában. Ezért ezeket ünnepeken ismertetjük, felolvasásokon elolvasuk, iskolában, ifj. egyesületben ajánljuk és magyarázzuk. A népkönyvtárban az ilyenek több példányban meg kell lennie. Ezekkel rendszeresen ki kell szorítani a ponyvairodalmat, az ostoba és üzleti haszonra dolgozó népirodalom termékeit.

Ez azonban nem elég. Gondoskodni kell róla, hogy a népet jó olvasnivalóval ellássuk. Ezért minden népház

mellett egy kis *könyvkereskedésnek* is kell lennie. Rá kell vezetni a népet arra, hogy a könyvnek *értéke* van, hogy azért érdemes pénzt adni. A könyvkereskedésben tartani kell jó és megbízható *naptárakat*, mert a naptárral való ellátása a népnek igen silány, azután apróbb *füzeteket* és pedig minden szakból, amely érdekli. Az irodalom legkiválóbb művei a Magyar Könyvtár, Olcsó Könyvtár stb. füzetéből megszerezhetők. Végül tartani kell művészi *képeket* levelezőlap vagy más alakban. Munkácsy, Zichy stb. képmások olcsó áron kaphatók.

Ezek lennének nagyjában azok az eszközök, melyeket a népnevelői munkában felhasználhatnánk. Nem sorolhattunk föl minden lényegtelenebb gondolatot, valamint avval sem áztatjuk magunkat, hogy teljes és kimerítő gyakorlati utasításokat adtunk. A népnevelői munka olyan bonyolult, olyan óriási kiterjedésű, hogy teljes nagyságában feldolgozni egész körét — sajnos — ma még lehetetlen s épp oly lehetetlen levenni a nevelő válláról a saját problémáinak meglátása és azokon való gondolkodás terhé. De talán ez jól is van így, hiszen minden munka alapja, mit nem győzünk elégszer hangsúlyozni, nem a szervezet, nem az eszköz, hanem a nevelő egyénisége, személyes buzgósága és ereje. Ez adja meg minden munka *belső* egységét.

Szükségesnek látszik azonban a *külső* egység biztosítása is, hogy e munkák ne folyjanak szét és ne váljanak a cél elforgácsolóivá. Ennek *intézményes* alakját, tudatában annak a zavarnak, amit egy községben a sokféle egyesület és szervezet (gazdakör, hitelszövetkezet, fogyasztási szövetkezet, ifj. egyesület, daloskör, tűzoltó egyesület stb., stb.) okoz, egy középponti *Közművelődési Egyesületben* találjuk, melynek neve is, lényege is kifejezi, hogy a főcél, amiért minden van, nem a nép gazdasági jóléte, hanem művelődése. Ennek különböző ágai lehetnek azután a többiek. A Közművelődési Egyesület

egyik munkabizottsága vezeti a gazdasági, másik a fogyasztási szövetkezet ügyét, az ifj. egyesületnek, mely önmagában lehet önálló, a vezetője a munka egyöntetősége céljából szintén a Közműv. Egyesület egyik megbízottja, a daloskör ugyancsak a központi egyesület egyik szerve. Így biztosítva lenne a sok különálló munkaág között az együttműködés anélkül, hogy ezek az ágak autonómiájukból, önállóságukból és erejükből vesztenének.*) Mégegyszer kiemeljük azonban, hogy mindezek az egyesületek, körök, stb. csak külső szervezetek, melyekbe tartalmat és erőt csak komoly nevelői munka ad.

Végignézzvén így a munka szervezetét, még két pillantást szentelünk, egyet a munka központi helyére, a népházra és vele kapcsolatos dolgokra, a másikkal megpróbáljuk általános képét adni egy ideális eszményi falunak.

5. A népház és környéke.

A közművelődési munka külső központja, mely külsőleg összetartja a munkát és tűzhelye annak: a *népház*. Olyan községben, melyben kiterjedt és mélyreható nevelői munka folyik, vagy legalább is megindult, nélkülözhetetlen egy ilyen középpont. A népház maga nem teremti a műveltséget, csak segít annak külső folyamatán. Ne essünk tehát abba a tévedésbe, hogy népház nélkül nem lehet nevelői munkát végezni, vagy viszont ha ez megvan, akkor mindennel készen vagyunk. Sőt ellenkezőleg, ez után kezdődik a legnehezebb munka: a népházat valóban a község művelődési életének középpontjává tenni.

A népház külső alakja is céljának megfelelő legyen. Ne cifra, feltűnő épületet emeljünk, hanem hasonlítson a község többi házaihoz, izléses építésmódja mutassa rendeltetését. Előtte vagy körülötte kertet vagy ha

*) Egy K. E. alapszabálytervezetet és munkarendet l. a Függelékben.

terület van, teret rendezünk be, evvel gondoskodunk egyuttal a fiúk és leányok játszóteréről is. Emelkedjék ki a többi házak közül, hogy meglássék mindenünnen.

A népházban van elhelyezve minden, ami a község művelődésének előmozdítására alakult. Központja a Közművelődési Egyesületnek s ez vigyáz föl annak épségére és fennállására. Itt lehet elhelyezni a hitelszövetkezet, fogyasztási szövetkezet és gazdakör helyiségét is. Egyik nagyobb terme, mely a lakosság számarányaihoz van készítve, az *olvasóterem*. Egyszerű, de csinosan kidolgozott asztalok húzódnak itt végig, melyek mellett padok állanak. Az asztalokon vannak elhelyezve a legújabb képes- és napilapok, kis asztalokon társasjátékok (dominó, sakk, stb.) láthatók. A fal mellett szekrények állanak, ezekben van a *könyvtár*, egy másik a játékok és lapok számára. Egy kis szekrény a *kézi gyógyszer-tárt* tartalmazza, a kulcs állandóan benne áll, hogy szükség esetén ne kelljen keresni. A csöndben olvasók az asztalok körül helyezkednek el, egy kisebb asztal mellett két fiú dominót játszik. Az egész szoba rendjére a könyvtáros ügyel föl, aki éppen a könyveket rendezgeti, mert ma könyvkiadás lesz. A körültekintőt kellemesen lepi meg a terem tisztasága, körül a falakon képek függenek, magyar művészek képeinek másolatai.

Belépünk egy nagyobb terembe, ez az *előadóterem*, mely ünnepek, színelőadások stb. rendezésére szolgál. A terem végét a *színpad* foglalja el, mely, bár fából van ácsolva s csak mázolja van, csinos képet mutat. Két oldalt tőle a falig még öltöző szobák állanak, egy-egy függönnyel elrekesztve. A terem többi részét padok teszik, melyek félkörben vannak elhelyezve. Az ablakokon kívül szellőztető nyílások végzik a levegő tisztántartását.

Ezekon kívül két kisebb szoba van a népházban. Ha az egyikbe belépünk, a *népszeminárium helyiségében* vagyunk. Itt egy asztal körül egyszerű székek állanak

az előadó és a hallgatók számára. A falon vázlatok és táblázatok függenek, a vérkeringés táblája az egyik, az optikai lencsék törvényeit mutató stb. tábla a másik falon. Az egyik szekrényben könyvek állanak, ott találunk minden tárgykörből jó, népszerű tudományos műveket. A másik szekrényben különféle fizikai stb. kísérleti eszközöket látunk, mind a hallgatók és vezető együttes kezemunkája. Egy polcon három vaskos album, egyikben mind kivágott és felragasztott történelmi, a másikban természetrajzi, a harmadikban földrajzi és tájképek, minden kép alatt magyarázatokkal. Az egész szoba kellemes, hangulatos, azonnal érezzük, hogy a tudomány hajlékában vagyunk s hogy aki itt tölti az idejét, nem tölti hasztalanul.

A másik kisebb szoba ezt a fölírást viseli: *Községi muzeum.*^{*)} Ebben a szobában össze van gyűjtve minden, ami a községre vonatkozik. A falon azonnal szembeötlik két nagy *térkép*: egyik a község belső részének, másik vidékének pontos térképe. Ezt is a vezető és a hallgatók készítették. A falak többi részein a községről, annak különböző részeiről, nevezetesebb épületeiről stb. készített *fényképek* függenek. A szoba közepén egy asztal áll, ezen van elhelyezve a község történetéről megírott füzet. Ennek itt a helye, nem is szabad innen kivinni. Most nézzünk be a szekrényekbe és az állványokra. Az egyik szekrényben meglátjuk a községben előforduló *rovarok* gyűjteményét, mellette rögtön a növény-gyűjtemény foglal helyet, azután a község *közetei* állanak s kis skatulyákban a községben található *földnemek*. Mindegyik gyűjtemény szép rendben, magyarázattal és megnevezéssel.

A következő szekrény *néprajzi* tárgyakat foglal magában. A népviseletet látjuk bábokon szemléltetve. Aztán

^{*)} A községi és egyházi múzeumok gondolatát először Németországban *Schlag* Keresztély propagálta, s munkásságával több ilyen sikerült is ilyeneket létesíteni. Nálunk, úgy tudom, még föl sem merült e — kétségtelenül fontos — gondolat.

a nép foglalkozása körébe eső tárgyak. Itt egy kis szövőszék, kerekos rokka, kendertiló, amott egy szépen faragott sulyok, remekbekészült agyagedény, kosár, kis seprű, a háziipari termékek miniatürjei. A harmadik szekrény a *ritkaságokat* és *emlékeket* tartalmazza. Ott van egy darab érc abból a harangból, melyet a világháboruban elvittek, régi pénzek, melyek ásás közben kerültek elő, lövedékek, melyeket az egykor harctér gyanánt szolgált község határáról szedtek össze, régi, elromlott egyházi klenodiumok (kegyszerek, kegyeleti tárgyak), stb. Ha ebbe a szobába belépünk, onnan, az ott levő tárgyakból kitarul előttünk a községnek egész multja és jelene. Ilyen községi muzeumot csinálni egyáltalában nem nehéz s viszont hatása és használhatósága igen nagy.

Ilyenformán alkothatnánk meg a népházat. Építése, berendezése, fenntartása legyen elválaszthatatlanul beleolvadva a község életébe, legyen valóságos otthona a lakosságnak s így szolgáljon őrhelyéül és világító tornyául a község művelődésének.

6. A jövő falva.

Ez utolsó fejezet nem utópia akar lenni, mint a címéből gondolnók. Az utópia ábrándozás, megközelíthetetlen és elérhetetlen célok felé való ábrándozó tekintgetés, az ilyentől pedig a nevelőnek mentnek kell lennie. Neki határozott célja van, mely nem türi a rajongást, az üres ábrándozást, hanem komoly elhatározást és szakadatlan munkát követel. Ennek a munkának egységes eredményét akarjuk itt bemutatni a jövő falvának megrajzolásával.

A jövő falvának már külsején is látszik, hogy gondozott és művelt nép lakik benne. Az *utcái* egyenesek, külön kocsi- és gyalogúttal s vízlevezető árokkal vannak el látva, melyek az összegyűlt esővizet azonnal elvezetik. Az utcákon nem marad ott hétszámra a gaz és szemét, mely egészségtelenné és bűzőssé teszi a levegőt, hanem min-

denki összegyűjti azt a saját háza elöl és elégeti, vagy másként semmisíti meg. A *házak* bár egyszerűek, csinosak. Előttük hosszú, fedett tornác vonul végig, mely eső idején alkalmas tartózkodóhely s a falat és bejárót is védi a sártól. Az ablakok tágasak, a szoba magas, jól szellőztethető. A házak falánál nem nő utcahosszat mindenféle burján, mert az megtartja a vizet és átnedvesíti a falat. Minden ház előtt fák állanak, alattuk van elhelyezve a pad, melyre esténként és vasárnap délutánonként beszélgetni összegyűlnek a házbéliek és szomszédok.

A község középpontja a *templom*. Magasabban áll a többi épületnél, hogy evvel is mutassa, hogy a községben otthonos a vallásosság és a jó erkölcs. Benne a falusi templomok tiszta, nemes hangulata honol. Egyszerű tiszta falak, durván, de csinosan faragott padok szinte elképzeltetik velünk azt az ünnepi hangulatot, mely az itt összegyűlteket áthatja. Az ilyen templomokban azonnal otthon érezzük magunkat. Nem nyugöznek le s nem kápráztatnak el hatalmas arányaikkal: olyanok mint a falusi házak, atyai hajlékok csendes, békés otthonai. A templom körül jókora bekerített tér, fákkal beültetve gyéren, itt-ott virágos kertekkel. A fák gondozása, ápolgatása a fiúk kötelessége, a virágos ágyakat a leányok tartják rendben versenyezve egymással, melyiknek virágágya dúsabb és virítóbb. Itt gyűl össze néha a község fiatalsága, csendes játékokkal mulatozva, itt üldögélnek vasárnap délután az öregek, az elhelyezett padokon, itt sétálnak a leányok bokrétát fűzve virágaikból, melyeket az oltár körül helyeznek el.

A község másik gócpontját a népház és az iskola alkotja. A *népház* előtt gyűlnek össze időnkint a férfiak, hogy megbeszéljék a község dolgait, bent a kisebbik teremben olvasnak és játszanak azok, akiknek ilyen nagy gond még nem nyomja a vállait. Az *iskola* tágas udvarán most is, vasárnap, vidám zsvivaj zajlik. A kisebb fiúk, akik még nem találják kedvüket a táncban s a nagyobbak vi-

galmaiban s a leányok, kik még nem szoktak ábrándozva sétálgatni a templomkertben vagy utcákon, lesve a jól ismert hang megcsendülését, itt játszanak a vezető segítségével és vezetése mellett. Egyik részük a tornaszereken játszik, mások vidám lapdajátékokat játszanak.

A község a maga belső életében is mintaszerű. Az *előjáróság* s a község szellemi vezetői, hónaponként öszszegyűlnek, hogy megbeszéljék az egyes fölmerült esetekben a tennivalókat. Nemcsak az anyagi ügyekre terjed ki gondjuk, hanem vigyáznak a község szellemi előhaladására és művelődésére is. Ez a kis baráti kör az egész falu lelkiismerete, mely állandóan vezeti azt a tökéletesség felé, bátorítja a csüggedőket, utána néz a betegeknek, árváknak, elhagyottaknak; ebben a körben fogamzik meg mind az a jó, ami a falut nagygyá és széppé teszi. Ha új tisztviselőt választanak a községben, ez a kör, mint egy ember lép sorompóba a legérdemesebb mellett, aki az ő törekvéseiket megérti. Itt határozzák el régi rossz szokások fokozatos kiirtását, új munkaágak megindítását. Amit a község vénei mondanak, az törvény s reájuk mindenki tisztelettel néz föl, hiszen tudják róluk, hogy minden erejükkel embertársaik javát munkálják.

De minden munkának kútfeje és forrása a *lekipásztor* és *tanító*, akik egyetértve és együttes munkával vezetik a község haladását. Az ő barátságukból fakad az új élet, mely a falura kiárad. Külön-külön fontosabb dologban sohasem mondanak véleményt, minden ilyen kérdésben *közös megállapodás* után képviselik a gondolatot, melyben megegyeztek. A munkájuk tervszerű. Minden félévben megbeszélnek és megszabják az irányt, amint a munka haladjon, belátásuk szerint indítanak meg új munkát, vagy szüntetik be annak régi ágait, állandóan figyelemmel kísérik, mennyi haladás észlelhető a legutóbbi program megvalósításában. Kudarc, félreértés,

rosszakarát őket kitűzött céljuktól el nem tántoríthatják s ha talán munkájukat nem is végzik be rövid életükben, mert minél tovább, annál magasabb célt látnak szemük előtt, de emléküket a késő utókor gyermekei őrzik meg hálás szívében.

F Ü G G E L É K .

Alapszabálytervezet és munkarend egy „Közművelődési Egyesület“ számára^{*)}

1. Alapszabálytervezet.

1. §. Az egyesület *neve*: i Közművelődési Egyesület. *Székhelye*:

2. §. Az egyesület *célja*: a község művelődését előmozdítani s annak gazdasági, egészségügyi és szellemi előhaladását vezetni.

3. §. Az egyesület *tagja* lehet minden olyan nagykorú egyén, ki a tagsági díjat megfizeti, az egyesület célját előmozdítani és ebben tényleg munkálkodni kész. A tagsági díj ... korona. Aki a tagsági díjat fizetni nem akarja, az egyesület munkáját akadályozza, abban résztvenni nem hajlandó vagy szóval, vagy írásban annak ellene dolgozik, azt a közgyűlés a tagok sorából $\frac{3}{4}$ szótöbbséggel törli. A tagok kötelessége a reájuk bízott munkát híven elvégezni, a gyűléseken megjelenni, az egyesület által rendezett ünnepeket, felolvasásokat, előadásokat látogatni, az egyesület jó hírnevét munkálni s minden határozatának magukat alávetni. A tagok élvezik mindazon jogokat, melyeket az egyesület tagjai számára megállá-

^{*)} E két minta nem szó- és betűszerinti átvételre van készítve, sőt természeténél fogva mindkettő hiányos, pótolni kell bele mindazokat a vonásokat, melyek az egyes községek sajátos helyzetéből folynak. E helyi szükségek figyelembevétele elsőrendű követelmény.

pít. Az egyesület könyvtárát s olvasótermét díjtalanul használhatják, a felolvasásokat, előadásokat ingyen látogathatják, elővételi joguk van az olvasóteremből eladandó könyvekre és folyóiratokra stb.

4. §. Az egyesület *tisztviselői*: elnök, alelnök vagy al-alelnökök, pénztáros, jegyző, könyvtáros, gazda.

5. §. Az elnök összehívja a választmányi és közgyűléseket. Irányítja az egyesület vezetését. Vezeti a gyűléseket. Ellenőrzi az egyes bizottságok munkáját s évente jelentést tesz az Egyesület munkájáról. Az elnököt a közgyűlés választja, megbízatása 3 évre szól. Felelős a közgyűlésnek.

6. §. Az alelnök az elnök helyettese. Vezetője egy-egy munkabizottságnak, önálló hatáskörrel, de a választmány és közgyűlés előtt felelős. Az elnök megbízásából vagy távollétében összehívhatja a gyűlést s azt vezeti. Megbízatása 3 évre szól.

7. §. A pénztáros kezeli az egyesület vagyonát; beszedi a tagdíjakat. Erkölcsileg és anyagilag felelős a választmánynak és közgyűlésnek. Elkészíti az egyesület évi költségvetését és számadását.

8. §. A jegyző vezeti a választmányi és közgyűlések jegyzőkönyveit, számontartja a tagok névsorát.

9. §. A könyvtáros kötelessége a könyvtárt és olvasótermet rendben tartani, a könyvek kiadását és bevételeit végezni; az átvett könyvekért és más tárgyakért vagyoniilag felelős. A választmány által megszabott időközökben a könyvkikölcsönzést végzi, a tagoknak díjtalanul, másoknak meghatározott használati díj fejében.

10. §. A gazda felügyel az egyesület helyiségére, annak takarításáról, fűtéséről, világításáról stb. gondoskodik, a helyiségben elhelyezett tárgyakra vagyoni felelősség terhe mellett fölvi gyáz. A pénztáros, jegyző, könyvtáros és gazda 1—1 évre választatik.

11. §. Az egyesület *kormányzó testületei*: a választmány és a közgyűlés.

12. §. A *választmány* tagjai hivatalból az egyesület összes tisztviselői, valamint a helybeli lelkészek, tanítók, jegyző és orvos. Többi tagját a közgyűlés választja és pedig annyit, amennyi a hivatalból való tagok száma. A választmány igazgatja az egyesület folyó ügyeit. Gyűlést tart kéthavonként. Megbeszéli az egyesület munkájának kérdéseit, megvizsgálja az egyesület pénztárát, ellenőrzi a tisztviselők működését s az egyes bizottságok munkálkodását. Az időközben megüresedett tisztviselői állásokat, a közgyűlés jóváhagyása reményében, ideiglenes megbízással betölti.

13. §. A *közgyűlés* az egyesület legfőbb kormányzó testülete. Tagjai mindazok, kik tagdíjaikkal hátralékban nincsenek. Választja a tisztviselőket és a választmány tagjait. Összehívhatja az elnök, vagy összehívható 10 tag írásbeli kérelmére. Megvizsgálja az évi költségvetést, számadást, az elnök évi jelentését az egyesület munkájáról. Határoz új munkaágak bevezetéséről és megválasztja a munkabizottságokat. Közgyűlés évenként legalább háromszor tartandó.

14. §. Az *egyesület munkája* a következő ágakra oszlik: gazdasági (közegészségügyi), közművelődési, ifjúsági munkaág. Ez ágakat, ha az egyesület központi igazgatása alatt lehetetlen, külön munkabizottságok végzik. Minden munkabizottság elnöke egy-egy alelnök, ki a maga körében végzett munkáért felelős.

15. §. Az egyesület munkarendjét a közgyűlés állapítja meg. A munkabizottságok kéthavonként munkájukról beszámolnak a választmánynak.

16. §. Feloszlás esetén az egyesület vagyona, ha 10 éven belül hasonló célú egyesület nem alakul, közművelődési alap gyanánt a községre száll és kamatai közművelődési célokra fordítandók.

2. A Közművelődési Egyesület munkarendje.

1. §. Az egyesület főladata, hogy a község összes, szellemi és anyagi előhaladását illető ügyeket vezesse. E munkájában minden tag támogatására és segítségére számít s megkívánja, hogy mindenki a maga munkakörében dolgozzék.

2. §. E munka célja az, hogy a község minden egyes tagja a szellemi és erkölcsi műveltség útján előhaladjon, hogy a felelősséget, melyet minden emberre a haza jövője hárít, mindenki érezze és a haza érdekében mindenki tehetségéhez képest munkálkodjék.

3. §. Az egyesület munkája így három ágra oszlik: gazdasági, közművelődési és ifjúsági ágra. E munkaágak vezetését egy-egy alelnök, ügyeik intézését egyes munkabizottságok végzik, melyeknek tagjait a közgyűlés választja.

4. §. A *gazdasági* munkabizottság munkakörébe tartozik a község *gazdasági* továbbhaladását és fejlődését munkálni. Intézi a gazdakör, fogyasztási és hitel és egyéb szövetkezetek ügyeit. Tart nyilvános felolvasásokat és előadásokat. Gondot visel a község *egészségügyére* s az egészségügyi szempontból káros vagy veszedelmes dolgokban (árkok, kutak, pocsolyák) intézkedik vagy a közgyűlésnek illetőleg a választmánynak jelentést tesz. Járványos betegségek esetén való eljárás, életmentés, első segélynyújtás szabályaiba bevezető tanfolyamokat tarttat, a községi betegápolónő kiképzését, elhelyezését eszközli. A gazdasági munkabizottság feladata továbbá a *háziipari* munka vezetése. Beszerzi az anyagot, érintkezésbe lép külső hatóságokkal vándortanítók, kiképzők kiküldése iránt, végzi az elkészített tárgyak értékesítését, az abból bejött összeg kiosztását stb.

5. §. A *közművelődési* munkabizottság feladata a községben az ismeretterjesztő és építő irányu munkák vég-

zése. Megállapítja az *ismeretterjesztő és építő* irányú esték programját, intézkedik azok pontos megtartása felől. Analfabéta-tanfolyamokat tart. A közművelődési bizottság rendezi a hazafias, vallásos, irodalmi ünnepeket.— Gondot visel a *könyvtárra* és *olvasóteremre*, előbbi fokozatos fejlesztését és bővítését végzi, a könyvtárral kapcsolatos könyvkereskedést fenntartja, avval rendszeren elszámol. Fenntartja és bővíti a *községi muzeumot*.

6. §. Az *ifjúsági* munkabizottság az ifj. egyesületek felügyelő hatósága. Az ifj. egyesület elnöke egyuttal a munkabizottság vezetője is. E bizottság feladata egyrészt felügyelni az ifj. egyesületek munkájára s azt irányítani, másrészt azokat a Közművelődési Egyesülettel szemben képviselni. Gondja kiterjed az ifjúsági munka minden ágára. Igyekszik azoknak helyes arányban és mederben végzését biztosítani s így a munka egységét fönntartani.

7. §. Szükség esetén az Egyesület e bizottságokon kívül másokat is létesít vagy ezek munkakörét megosztja.

8. §. Az Egyesület egész munkájáról évi jelentés adandó, mely az évváró közgyűlésen teljes szövegében fölolvassandó.

FÜGGELÉK.

Azoknak az intézményeknek és hatóságoknak jegyzéke, ahová a falu művelődésének különféle kérdéseiben bővebb fölvilágosításért lehet fordulni:

1. a) **A vallás- és közoktatásügyi minisztériumhoz** (Budapest, V., Hold-utca 16.) kell fordulni elsősorban minden iskolán kívüli népművelési ügyben (szabadoktatás, népkönyvtárak, népház, népies kiadványok, a népművelés szolgálatában álló vidéki muzeumok, film-ügyek stb.)

b) **Országos Szabadoktatási Tanács.** (Budapest, VIII., Főherceg Sándor-utca 3.) Az iskolán kívüli népművelés ügyeiben a vallás- és közoktatásügyi minisztériumnak véleményező és tanácsadó *hivatalos szerve*, amely bizonyos foku adminisztrációt is végez. Most újjászervezés előtt áll.

Mindenféle szabadoktatási s más iskolán kívüli népművelési ügyben fölvilágosítást ad. Ide intézendők az írástudatlanok (analfabéták) számára való tanfolyamokra, a szabadoktatási jellegű előadásokra, előadássorozatokra, tanfolyamokra, népfőiskolákra és népfőiskolai tanfolyamokra való bejelentések s az államsegély engedélyezése iránt való kérelmek. A Tanács kezeli a vallás- és közoktatásügyi minisztériumnak kb. 40.000 darabra tehető diapozitívkép-gyűjteményét (diapozitív-kölcsönzőközpont) is. Innen az előadásokhoz vetítógépet s diapozitív-képeket lehet kölcsönvenni. A képsorozatokról nyomtatott jegyzék is kapható. Kiadványai is vannak.

2. **A földművelésügyi minisztérium illetékes osztályaihoz** lehet fordulni a háziipar, a téli *gazdasági* előadások, tanfolyamok, a munkás-házak, néphivatalok ügyében.

3. Országos Közművelődési Tanács. (Budapest, IV., Ferenciek-tere 3., II. em. 6.) Voltaképpen a magyar közművelődési egyesületek országos szövetsége. *Nem hivatalos szerv*, hanem népszerű társadalmi jellegű szervezet. Nem tévesztendő össze az Orsz. Szabadoktatási Tanáccsal, a vallás- és közoktatásügyi minisztériumnak az iskolán kívüli népművelési ügyekre nézve egyedül *hivatalos szervével!*

Főtevékenysége a multban az írástudatlan felnőttek oktatása volt. Őt követben (egyet külön a nők számára) *Felolvasási füzeteket* is adott ki. Kiadásában jelenik meg a *Vasárnapi könyv* c. népszerű ismeretterjesztő képes hetilap s a *Műveltség* c. hasonló célú, de magasabb színvonalú kétheti folyóirat.

A közművelődési egyesületek számára *közös* munkaprogramját legújabbán a következőkben állapította meg:

A Vasárnapi könyv-akción kívül *olcsó és jó könyvek* kiadása, (olcsó életrajzok, művelődéstörténeti kérdések); *községi népházak* létesítése, *a háziipar* megszervezése, a külföldi társadalmi egyesületek és velünk rokonszenvező sajtó tájékoztatása (kulturvédelem és kulturpropaganda), egyesületközi bizottsága által a közművelődési egyesületeket érintő kérdésekkel való foglalkozás, *az írástudatlanok* (analfabéták) *oktatása*, *a hadiárvak nevelése* stb. Mindez ügyben szívesen ad felvilágosításokat.

4. A Falu Országos Szövetség. (Budapest, VIII., Vas-utca 19.) 1920-ban alakult. Célja: a falu erkölcsi, anyagi és művelődési jólétének gondozása és fejlesztése, a falusi tűzhelynek vonzóvá tétele. Evégett szövethetesi, egészségügyi, művelődési és szórakoztató intézmények alakítására és berendezések létesítésére törekszik. E tevékenységnek eszközei: az érdekeltség megszervezése, kiszállások, agitációk és irodalmi termékek útján kifejtett propaganda, előadások és ünnepek rendezése. Tevékenysége a falu gondozásának és fejlesztésének minden ágát felöleli. Minden községben alakít helyi bizottságot. Működésének különböző ágaira külön szakosztályok (népegészségügyi, népművelési, női stb. szakosztály). Havi képes folyóirata *A Falu*. (Rendes rovatai: Községi élet, Művelődés, Otthon, Műhely, Udvar-kert-major, Népelet, Népművészet, Egészség, Szövetkezeti élet, Írók és könyvek, A nagy világból, Pihenő, Gyermekvilág, Leve-

lesláda. Hivatalos közlemények). Dústartalmu s igen jól és elevenen szerkesztett lap, a falu vezetői közül senki sem nélkülözheti.

A Falu Szövetség eddigi tevékenységének irányjaiból fölemlíthetők: A falufejlesztés céljait szolgáló *kiállításokat* (népegészségügyi, háziipari, építési, művelődési, gazdasági stb.) rendez. — Megindította a *községi mozi-akciót* (Falu-mozi), amelynek célja, hogy a falvakat mozigépekkel, fölszereléssel, kölcsön-filmmel lássa el, ily ügyekben tanácsot adjon s a mozit a többtermelés, az egészségügy, a népművészet, a nemzetnevelés s a falu egészséges szórakoztatása céljainak szolgálatába állítsa, ahol másként nem lehet, *vándormozi* útján. — A Nemzeti Színház és Operaház művészeivel az alföldi falvakban tett vándorköruton kisebb színdarabokból, énekszámokból és hazafias szavaltatokból álló előadásokat rendezett nagy sikerrel. — Zenei bizottsága útján tervevette a magyar népdalkincs összegyűjtését, dalgöngyeinknek a legszelesebb néprétegek között való terjesztését s művészi tökéletességre való emelését. A Magyar Dalos Szövetséggel együtt falusi *népénekkarok* szervezésén dolgozik, a szervezőknek tanácsot és hangjegyeket ad. Daloskönyvet és útmutatót állított össze a falusi énekkarok számára (Révffy Géza). Ára 80 kor. Kedvezményt is ad a fizetésnél. — Ünnepi-, vegyes-, férfi-, női-, gyermekkarokból, énekes iskolai daljátékokból, népdalokból és műdalokból, kurucnótákból, a szabadságharci dalokból stb. gyűjteményeket állított össze. A kiválasztott darabokat megszerzi s olcsóbban adja a megrendelőknek. — Ugyancsak összeállította a falu lakosságának való könyvek, népszínművek, műkedvelői előadásra alkalmas színdarabok, monológok s egyéb komoly és víg előadási darabok, ifjúsági színdarabok, szavaltatok stb. jegyzékét is. — A falu lakossága számára kb. 60 kötetnyi kis könyvtárt állított össze (Falu-könyvtár), hozzá olcsó kis könyvszekrényt. (Képes prospektust ingyen küld.) — A *Falu Aranykönyve* s a *Falu Naptára* c. kiadványaival szintén hasznos és jó szórakoztató olvasmányról kíván gondoskodni. Az előbbi a falusi egyesületek, körök és szövetkezetek főbb adatait is közli. — A falusi iskolán kívüli népművelés előmozdítására a felnőttek számára *népakadémiákat* szervez, ahol a Falu Szövetség Központi Népakadémiája irányításával s országos szaktekintélyektől írt vezérfonalak alapján a községi

népművelő testület tagjai ismeretterjesztő előadások tartásával törekszenek a falu népét művelni. A vezérfonalakat a Szövetség az érdeklődők rendelkezésére bocsátja. Eddig hét ilyen vezérfonál jelent meg.

Vallásos irányzattal és kisebb körű tevékenységgel elsősorban szintén a falusi nép szellemi gondozásának céljával alakultak a *Kath. Népszövetség* s a *Kálvin Szövetség*.

5. Magyar Dalos Szövetség. (Főtitkára Véssey Elek dr. székesfővárosi főjegyző, IV., Központi városháza, III. emelet.) A magyar dal művelésére alakult (1867). Egyrészt dalos szövetségeket alakít, másrészt azokat tanácssal s útbaigazítással látja el. Ujabban a magyar népdalnak a falvakban való föltámasztása és terjesztése végett a Falu Szövetséggel együtt működik. Havi folyóirata a *Magyar dal*.

6. Országos Széchenyi Szövetség. (Budapest, IV., Károly-körut 1., I. em.) A főiskolai és főiskolát végzett ifjak egyesülete. Célja a tagoknak főképp szociális irányu önművelésén kívül a földműves és ipari lakosság szabadoktatása. E téren nagyon szép eredményeket ért el maga is, meg a vidéken működő Széchenyi Szövetségekkel is. E vidéki szervek munkássága a háboru alatt megszakadt. Újjászervezésük most van folyamatban.

7.A Magyar Cserkészszövetség. A cserkészszervezetek központja. (Budapest, IV., Váci-utca 62., I. 15.) Cserkészcsapatokat ennek a kötelékében kell szervezni. Pedagógiai szempontból a vallás- és közoktatásügyi minisztérium főfelügyelete alatt áll. Belügyminiszterileg jóváhagyott alapszabályokkal működik. — Kivánatra megküldi rövid *szervezési utasítását*. Minden cserkész-ügyben szívesen ad fölvilágosítást. Folyóirata a *Magyar Cserkész* (képes lap). Több cserkészkiadványa van.

8.Orsz. Stefánia Szövetség Anyák és Csecsemők Védelmére. Budapest, VIII., Vas-utca 10.) Intézi és nyilvántartja központi irodájában az egész ország anya- és csecsemővédőinek személyi ügyeit. Jogi és szociális tanácsokat ad, természetbeni segélyeket oszt ki és összeköttetéseket tart fenn a különböző jótékonyági szervezetekkel. Az anya- és csecsemővédelem és gondozás legfőbb gyakorlati kérdé-

seit röpiratok alapján földolgozta. Népies ismeretterjesztő előadásokhoz vezérfonálul igen jól felhasználhatók. E röpiratokat a Szövetség korlátlan számban bocsátja az előadók rendelkezésére a hallgatók között való szétszórás céljából. Diapozitív-sorozatokat és filmek is kaphatók kölcsönképpen.

Intézményei: 1. *Anya- és csecsemővédőnői tanfolyam:* 24 ágyas, internátussal kapcsolatos intézmény. A vidéki hallgatók lakást és ellátást díjtalanul kaphatnak. A tanfolyam tíz hónapig tart; négy kö-zépiskolát végzett, 20—35 éves nők vétetnek fel.

2. *Szülőház.* Terhesek, szülő anyák s az anyasággal kapcsolatos női betegségek gyógyítására negyvenkét ágygal és nőgyógyászati ingyen rendelőintézettel. (Zita királyné Intézet.)

3. *Gróf Apponyi Albert anyaothton.* (Zita királyné Intézet.) A szülő intézetekből kik szülő anyáknak ad csecsemőikkel együtt menedékhelyet, akiknek nincs megfelelő lakásuk. Az Otthon segíti és gondozza őket mindaddig, amíg a központi iroda az anyának csecsemőjével együtt kellő gazdasági elhelyezést nem biztosít.

4. *Gyermekgondozónői tanfolyam.* Célja: egy évi időtartam alatt szakképzett csecsemő- és gyermekgondozónők képzése (nőrsz — gondozónő).

A *Stefánia Szövetség fiókszövetségei:* Abádszalók, Baja, Balassagyarmat, Békéscsaba, Cegléd, Csorna, Csurgó, Debrecen, Fegyvernek, Gyula, Győr, Hatvan, Jászberény, Kaposvár, Kecskemét, Kisujszállás, Kunmadaras, Magyaróvár, Makó, Mezőtur, Miskolc, Nagykanizsa, Nyiregyháza, Ózd, Paks, Pápa, Pécs, Polgárdi, Rákosliget, Salgótarján, Sátoraljaujhely, Szeged. Szekszárd, Székesfehérvár, Szentés, Sopron, Szolnok, Szombathely, Törökszentmiklós, Ujpest, Veszprém, Zalaegerszeg.

Az amerikai Vöröskereszt kezdeményezésére és anyagi támogatására az Országos Stefánia Szövetségben a magyar anya- és csecsemővédelem új lendületet vett: 56 (Budapesten és környéken 22, vidéken 34) *anya- és csecsemővédő intézet* létesült.

Minden egyes intézet élén gyermekorvos áll, aki a vele együttműködő szülészorvos, védőnők s társadalmi egyesületek segítségével az intézet védelme, illetőleg ellenőrzése körébe vonja a terhes nők, újszülöttek nagy tömegét, akiknek a sorsát figyelemmel kíséri,

egyelőre a különösen veszélyeztetett első 3 éven keresztül. Az intézet főcélja orvosi és nevelési tanácsokkal az anyákat a helyes csecsemő- és gyermekápolásra, táplálásra kitanítani s ennek eredményét időnkénti bemutatás alkalmával ellenőrizni. A szegény, törekvő, a tanácsokat követő s az intézeteket szorgalmasan látogató anyák, ha tényleg reászorulnak, a készletekhez képest anyagi támogatásban is részesülnek.

Rendezett 28 vidéki vándorkiállítás (újabbban a Falu Szövetséggel karöltve), vetített és mozgó filmmel tarkított előadásokat tartott, röpiratokat, plakátokat, képes könyveket, képeslapokat, diapozitiveket stb. milliósámmra adott ki, élőbabakiállításokat, sorsjátékokat rendezett, az ország összes iskoláiban anya- és csecsemővédelmi ünnepségeket tartatott.

9. Országos Közegészségügyi Egyesület. Budapest, IX., Bakáts-tér 9. sz. Harmincöt éve áll fönn. A közegészségügy általános kérdéseiben fölvilágosításért hozzá lehet fordulni.

10. Az Országos Gyermekvédő Liga. (Budapest, VII., Wesselényi-utca 6.) A Liga, mint a *társadalmi* gyermekvédelem legfőbb szerve, fölkarolja a gyermekvédelemnek mindazt az ágát, amely az állami gyermekvédelem keretén kívül esik s amit a gyermekvédelemmel foglalkozó különböző egyesületek és intézmények külön-külön igyekeznek megvalósítani. Tevékenysége egészségügyi, nevelési és patronage irányu s a csecsemőkortól addig tart, amíg a gyermek saját szárnyaira bocsátható.

A Liga pénz- vagy más természetű segélyben (orvosi műszer, művégtag, munkaszerszám stb.) részesíti az arra rászorult családokat. Központi irodájában minden gyermekvédelmi ügyben fölvilágosítást, tanácsot, útbaigazítást ad, csecsemőotthonokat létesít, gondoskodik a züllésnek indult vagy az erkölcsi romlás veszélyének kitétt gyermekek neveléséről (erre a célra öt intézete van: három fiuk, kettő leányok részére), iparostanulóotthonokat tart fenn; gyermekeket helyez el más jótékony egyesületeknél vagy gyermekvédelmi intézménynél, az ily egyesületeket és intézményeket anyagi támogatásban részesíti. Visegrádon egész éven át üzemben lévő gyermek-

üdülőtelepet tart fenn, az üdülésre rászoruló gyermekeket *külföldre* küldi ki; a tüdőbajra hajló vagy kezdődő tüdőcsúcshurutban szenvedő gyermekek részére a Fehér Kereszt-gyermekkórházban egy gyermek-dispensairet, továbbá ingyenes orvosi rendelőintézeteket s külön sebészeti és testgyógyászati intézetet tart fenn, a hadiárvak befogadására intézeteket létesített, a gyermekeiket maguk nevelő hadiözvegyeket anyagi támogatásban részesíti. *Homokon* (Jász-Nagykún-Szolnok m.) a szellemileg elmaradott és gyógyíthatatlanul hülye gyermekek számára tart fenn intézetet. Gyermekjogvédelmi szakosztálya minden gyermekvédelmi ügyben jogtanácsot és ingyenes jogsegélyt ad, gondoskodik a gyermekek és fiatalok büntügyi védelméről s az örökbefogadási eljárásokat is ingyen bonyolítja le. A gyámhatóságokkal szoros összeköttetést tart fenn. A Liga bejelentéseit — történelemnek azok írásban, élőszóval vagy távbeszélőn — belügyminiszteri rendelet értelmében a gyámhatóságok kötelesek intézkedés alapjául elfogadni.

A Ligának a különböző vidéki gócpontokon *helyi bizottságai* vannak.

11. **Magyar Vöröskereszt-Egylet** (Budapest, VI., Andrássy-ut 8. Telefon: 51—76.) Nagyfontosságú közegészségügyi szervezet, amely a háboruban áldásos tevékenységet fejtett ki. Vannak megyei, vidéki és városi vöröskereszt-választmányai és fiókegyletei.

Módosított alapszabályai szerint e választmányok és fiókegyletek *békebeli* feladatai közé tartozik: ifjúsági vöröskereszt-csoportok szervezése, általában minden emberbaráti irányban való közhasznú tevékenység kifejtése és különösen a közegészségügy hatatos elősegítése; ide tartozik: kórházak és betegszobák fölállítás, ápolónői tanfolyamok rendezése, vagyontalan betegek ápolása, a mentőügy, az anya- és csecsemővédelem és rendkívüli szerencsétlenség, nevezetesen árvíz, tűzvész, inség, járvány esetében segítségnyújtás. Legújabbán a Magyar Vöröskereszt-Egylet keretén belül annak ifjúsági osztályaként megalakult a *Magyar Ifjúsági Vöröskereszt*, amely a fővárosban és vidéken máris nagy számmal alakított ifjúsági vöröskereszt-csoportokat. Főcéljuk, hogy az ifjúság

körében végzett propagandával fölhevítik az ifjuság figyelmét a közegészségügy nagy fontosságára, az ily célú társadalmi munka iránt érdeklődést és lelkesedést keltsenek bennük s az egészség megóvása s a betegségek ellen való védekezés, segélynyújtás, betegápolás szempontjából szükséges közegészségügyi ismereteket szíves és vonzó előadásokban ismertessék meg velük.

Ez az ifjusági mozgalom kapcsolatban van más nemzetek ifjusági vöröskeresztes csoportjainak munkásságával.

Vezetőségében a vallás- és közoktatásügyi minisztérium is több képviselőjével foglal helyet.

A Magyar Vöröskereszt-Egylet ifjusági osztályának hivatalos lapja: a *Magyar Ifjusági Vöröskereszt* (Budapest, VI., Andrásy-ut 8., I. em.) Nagyon tartalmasan és elevenen szerkesztett ifjusági lap.

- **Országos Magyar Gazdasági Egyesület.** (OMGE.) A nagybirtokosok és a bérlők érdekképviselője. Kiadja a *Köztelek* magas színvonalú mezőgazdasági hetilapot (IX., Köztelek-u. 8.) s a most szünetelő *Magyar Földművest*.

- **Magyar Gazdaszövetség.** (Budapest, IX., Üllői-ut 25, I. em.) A kisgazdák s a nincsetlen földművesek érdekképviselője. Különösen nagyarányú tevékenységet fejt ki a gazdakörök és szövetkezetek alakítása s a falusi szabadtanítás terén Lapjai: a *Barázda* (hetilap) és a *Magyar Gazdák Szemléje* (havi) társadalmi és közgazdasági tudományos folyóirat. Számos olcsó és népies füzetet és könyvet adott ki, amelyek nagyon figyelemreméltók a falu szociális, gazdasági és szellemi gondozása szempontjából. Kiadja még a *Nép barátja* s a *Kisgazda* c. naptárakat.

- **Hangya.** (Budapest, IX., Boráros-tér 1, Közraktár-u. 34.) A Magyar Gazdaszövetség fogyasztási és értékesítő szövetkezete. A falusi fogyasztási szövetkezeteknek altruista irányu központja. Lapja: a *Hangya* c. hetilap. Leányintézete a *Háztartás* szövetkezet. A *Hangya* könyvosztálya ellátja a szövetkezetben tömörült közönséget tankönyvekkel, ima- és énekeskönyvekkel, gazdasági szakkönyvekkel, naptárakkal és szórakoztató olvasmányokkal. Minden városi

és falusi fogyasztási szövetkezetben kaphatók a könyvek. Olcsó áron házi könyvtárgyüjtemény is ad.

15. Országos Központi Hitelszövetkezet. (Budapest, Nádor-u. 22.) A községi hitelszövetkezeteknek törvénylétesítette központja. Lapja: a *Magyar Szövetkezés* (azelőtt „Az Orsz. Közp. Hitelszövetkezet Értesítője“).

16. Magyar Mezőgazdák Szövetkezete. (Budapest, V., Alkotmány-utca 29.) Az agrár intézmények kezdeményezésére alakult beszerzési központ.

17. Gazdák Biztosító Szövetkezete. (Budapest, IX., Kálvin-tér:) Az agrár intézmények kezdeményezésére alakult biztosító társulat.

18. Magyar Kölcsönös Állatbiztosító Szövetkezet. Az agrár intézmények kezdeményezésére alakult szövetkezet. Lapja, az *Állatbiztosítás*, most szünetel.

19. Magyarországi Szövetkezetek Szövetsége. Bpest. IX., Üllői-út 25., I.) A Magyar Gazdaszövetség s a szövetkezeti központok kezdeményezésére alakult szövetkezeti érdekképviselő. Több nagyon értékes és olcsó könyvet adott ki a különféle szövetkezetekről.

20. Háziipar. A háziiparnak az őstermeléssel kapcsolatos kérdéseiben a *földművelésügyi minisztérium* háziipari ügyosztályához, az ipari és kereskedelmi jellegű kérdéseiben a *kereskedelmi minisztérium* illetékes ügyosztályához lehet fordulni. A háziipar művészi kérdéseiben az *Iparművészeti Társulat* Budapest, IX., Üllői-ut 33—35. ad fölvilágosítást, az értékesítésre vonatkozóan pedig az *Országos Háziipari Szövetség*, *Orsó-*, *Rokka-Szövetkezetek* s az *Országos Központi Hitelszövetkezet* háziipari osztálya.

Ujabban a *Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége* is (Budapest, VIII., Mária-u. 7.) fölkarolta a női háziipart (szövés-fonás stb.).

21. Múzeumok. A Budapestre való tanulmányi kirándulások alkalmával megtekintendő múzeumok: a *Magyar Nemzeti Múzeum* (VIII., Múzeum-körut), a *Néprajzi Múzeum* (VI., Városliget, Iparcsarnok), a *Mezőgazdasági Múzeum* (VI., Városliget. Vajdahunyad vára), a *Nép-*

egészségügyi Múzeum (ezelőtt: *Társadalmi Múzeum*) (VI., Eötvös-utca 3.) s a *Szépművészeti Múzeum* (VI., Andrássy-út végén). Tanulmányi kirándulás alkalmával, ha erről kellő időben értesítik az Orsz. Szabadoktatási Tanácsot, e múzeumok zárva lévő tárainak megtekintését is kieszközli s kalauzról is gondoskodik. A Társadalmi Múzeum szociális és egészségügyi irányu, még készletben lévő kiadványaiból a hozzáférőknek szívesen ad.

FÜGGELÉK.

IRODALMI UTMUTATÓ^{*)})

a) Általános művek.

2. **Czettler Jenő dr.:** Magyar mezőgazdasági szociálpolitika: Bp. 1914. Magyar Gazdaszövetség kiadása. (Különös figyelmet érdemel *Mezőgazdasági kulturpolitika* c. része, amely a következő fejezetekben szól a földműves népesség művelődéséről: I. A kiskisgazdák és mezzei munkások társadalmi nevelése (835—874 l.): 1. A kiskisgazda és mezzei munkás, mint a magyar kulturközösség tagja. 2. Az általános művelés falusi iskolái. 3. A kiskisgazda szakképzése. 4. A falusi szabadtanítás. II. A falusi kultúra védelme (885—906 l.): 1. A falu kulturképessége. 2. A népműveltség termékei. 3. A falu kedélyéletének ápolása. 4. A természeti szépségek és emlékek ápolása.

A II. alatt említett rész különnyomatban is megjelent „A falu kulturképessége és a falusi kultúra védelme“ címen.

3. **Szentiványi Károly:** Falusi programok. Bp. 1920. Stephaneum. Felöleli a falusi népművelés, a közigazdaság, ipar, népipar, kereskedelem, szövetkezetek, a földreform, a közigazgatás s a falusi közélet fontos kérdéseit s nagy gyakorlati érzékkel tárgyalja ezeket. E műben fejti ki a *falusi népakadémiák tervét* is. Ez a népművelési intézmény a Falu Szövetség propagandájával és szervezésével már nagyon sok községben megvalósult. Nagy fajszeretettel és zamatos magyar nyelven megírt könyv.

^{*)} E cím alatt — a teljességre való törekvés nélkül — csak a ma könnyebben hozzáférhető vagy megszerezhető fontosabb műveket soroljuk föl. Bővebb fölvilágosítással szolgál az Országos Szabadoktatási Tanács. Budapest, VIII., Főherceg Sándor-utca 3.

4. **Boroviczenyi Nándor:** A szociális tevékenység kézikönyve. Bp. Kapható a Szent-István-Társulatnál.

5. **Gidófalvy—Schultz:** A magyar pap és tanító szociális kötelességei.

6. **Tokaji László** s még többen: A falusi nép gazdasági, társadalmi és nemzeti irányban való vezetése. 1913.

7. **Ürmösi József:** A lelkipásztori gondozás és a gazdasági, szociális kérdés. É. n.

8. **J. Méline:** Vissza a faluba! A Magyar Gazdaszövetség kiadása.

9. **Bernát István:** Agrárius törekvések. Mult — jelen — jövő: A Magyar Gazdaszövetség kiadása.

10. **Kolosváry Lajosné:** Szociális előadások 1908. A Magyar Gazdaszövetség kiadása.

b) Szabadoktatás, iskolán kívüli népművelés.

1. **Boróczy Kálmán dr.:** A falusi szabadtanítás. Bp. 1917. Pátria. (IX., Üllői-ut 25.)

2. **Károlyi Sándor:** Az iskolán kívüli népoktatás és népjólét. 1917. (Szatmárnémeti.)

3. **Katona Béla:** A népművelés új rendszere. Bp. 1918.

4. **Molnár Oszkár:** Szociális pedagógiai intézmények. Kolozsvár 1915.

5. **Deptner Tibor dr.:** Népművelés és szabadoktatás. Bp. 1920.

6. **U. a.** Népművelési tanfolyamok. Bp. 1921.

7. **U. a.** Szabadoktatási egyes, sorozatos előadások és tanfolyamok szervezése és anyaga. Bp. 1921.

8. **Fekete József:** A népfőiskolai gondolat. Bp. 1921.

9. **Czettler Jenő dr.:** A magyar népfőiskola. Bp. 1921.

10. **Neményi Imre dr.:** Népfőiskolák Bp. 1921.

10. **Deptner Tibor dr.:** A magyar népfőiskolai mozgalom története. Bp. 1921.

Az 5—12. füzetek az Orsz. Szabadoktatási Tanács kiadványai s ott, míg a készlet tart, ingyen kaphatók.

13. **Bene Lajos:** A nép gondozása. Eger, 1922. II. kiadás. Csak kellő kritikával használható.

c) **Cserkészzet.**

Sik Sándor: Magyar cserkészvezetők könyve. Bpest, 1922. A Magyar Cserkészszövetség kiadása. Bolti ára 300 korona. A szövetség kedvezményes áron adja. A hazai és külföldi cserkészirodalomról bő tájékoztatást ad.

Papp Gyula dr.: Légy résen. Bpest, 1915.

Papp Gyula dr.: Légy résen! Bpest, 1915.

d) **Az ifjúság gondozása.**

10. **Foerster Fr. W.:** Élet és jellem.

10. **U. a.** Az élet művészete.

10. **U. a.** Nevelés és önnevelés. (Sajtó alatt.) Mind a három a Szoc. Missziói Társulat kiadásában.

10. **Kölcsey:** Parainesis

10. **Deák Ferenc:** Levellei.

10. **Benedek Elek:** Testamentum és hat levél. Bp. 1907. Singer és Wolfner.

10. **Gonda Béla:** Fiuk könyve. Bp. 1907.

10. **U. a.** Leányok könyve. Bp. 1917.

e) **Gazdaság — Szövetkezetek.**

E körből elsősorban a Magyar Gazdaszövetség kiadványai ajánlhatók, amelyeket hely híján nincs módunkban közölni. Különösen figyelemreméltók a „Szövetkezeti Könyvtár“ kötetei s a „Szövetkezeti Értekezések“.

Lapok, folyóiratok.

10. **Uj Barázda.** A kisgazdák politikai napilapja. Bp. IV. Múzeumkörút 1.

10. **Vasárnap.** Képeslap a kisgazda közönség számára. U. o.

10. **Magyar Nép.** A falusi lakosság számára való képeslap. VIII., Szentkirályi-u. 30.

10. **Magyar Tavasz.** A földművesifjúság számára való képes ifjúsági lap. (Kiadja a Magyar Jövő ifj. irod. vállalat, Budapest, VII., Damjanich-utca 50. Regnum Marianum.)

Az *iskolánkívüli népművelés* körébe vágó vagy e téren fölhasználható cikkeket közölnek az:

1. **Uránia.** (VI., Munkácsy-u. 26.)

10. **Társadalomtudomány.** (VIII., Főherceg Sándor-u. 13., I. em.)

10. **Ethnographia.**

10. **Föld és Ember.**

E három utóbbi a Magyar Néprajzi Társaság folyóirata.

10. **Levente.** Magyar fajvédelmi havi folyóirat. A testnevelés kérdéseire különösen nagy gondot fordít, de e mellett a fajvédelem minden kérdését felöleli. Budapest, VIII., Horánszky-u. 18.

A két utolsó függelék összeállításáért *Fekete* József tanár *Deptner* Tibor min. titkár felelősek.

TARTALOM

Előszó	
I. A falu és népe	
1. A falu jelentősége a nemzeti életben	5
2. A falu élete	10
3. A falu népe	20
4. Törekvések és kezdeményezések	25
II. A kultúra lényege	
1. A nemzeti kultúra fogalma és köre	31
2. A nemzeti művelődés feladatai a falun	37
3. Kultúra és nevelés	45
III. A falusi népnevelés módszere és eszközei	
1. A módszerről általában	53
2. A gyermekek közötti munka	63
3. Az ifjúság gondozásának alapvonalai	70
4. A felnőttek gondozása	84
IV. A népnevelői munka szervezete	
1. Az egészség	89
2. Gazdasági továbbfejlődés	98
3. Az ismeretterjesztés és eszközei	101
4. Szórakoztató és építő munka	109
5. A népház és környéke	118
6. A jövő falva	121
Függelék: I. Alapszabálytervezet és munkaterv egy Közművelődési Egyesület számára	124
II. Jegyzéke azon hatóságoknak és egyesületeknek, melyekhez a munka egyes eszközeiért fordulni lehet	129
III. Irodalom	137